

Alte Drucke

Voor-bereydinge tot het Avond-Mael Des Heeren ...

Bradshaw, William

Amsterdam, 1646

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-134557

Voor-bereydinge tot het
AVOND-MAEL
DES
H E E R E N.

Bestierende de swacke Christenen, hoe sy het
selve waerdiglyck mogen ontfangen.

In 't Engelsch beschreven dooz V Villem Bladshaw.

Met een nuttelijck Tractaet van den selven
inhoudt, by een ander beschreven.

Ende nu in de Nederduytsche sprake vertaelt / dooz
Gillis van Breen, bedienaer des Goddelijcken
Doozds tot Bebertwijck.

t' AMSTERDAM,

Dooz Abraham Meynartsz, Boeck-verkoper / in de
oude Doele-stræet / inde nieuwe Zjbel / 1646.

Gedruckt ende in 't licht gege-
ven, volgens de ordre van den
55 Artijckel van de Kercken-
ordeninge; gevisiteert ende ge-
arresteert in 't laetste Natio-
nale Synode, gehouden binnen
Dordrecht, ANNO cld lo
xix.

Aen de

*Achtbare Heeren, de Schou-
ten, Burgermeesteren, en-
de Schepenen van VVor-
mer ende Gisp, mitsgaders
der selver vvaerde Secre-
tarisen.*

*Achtbare Heeren, ende waerde
Broeders in Christo.*

Gelijckerwijs de ge-
naden Godts ver-
scheyden zijn, ende
de uyt-deelinghe van sijne
geestelijke gaven seer on-
gelijk, immers soo veel, als

Rom. 12.

vers 3. 6.

I Cor. 12.

vers 4.

Ephes. 4.

vers 7.

(:) 2 de

Toe-eygen-Brief.

de uyt-deelinghe van de tijdelijcke rijckdommen : also zijn oock de inclinatie ende ghenegentheden van de ghemoederen sijner Dienaren, seer verscheyden ende menigerley. Want de geene in der welcker gemoederen is een meerder scherpigheyt ende wackerheydt, ende der welcker geleertheyt veel vaster is, die selve gebruycken geerne hare subtiliteyt, ende hare wetenschap om materien van controversien te verhandelen, ofte te beschrijven, ende de Sophistrijen der weder-partyen te ontdekken, ende te wederleggen. Ende onder de soodanige, hebben de sommige lust ende vermaecken in eenen

Toe-eygen-Brief.

ne Schoole te onderwijfen,
de anderen om voor eenigh
volck te predicken, ende een-
nighe hebben de bequaem-
heydt om het eene, ende het
andere te doen, dat is, Theo-
logifche leffen te doen in
een *Auditorium*, ende den
heyiligen Kercken-dienst te
oeffenen in eene Gemeyn-
te, zijnde fuffifant om te ver- *Tit. 1.*
manen door de gefonde Leere, *vers 9.*
ende om de tegen-fpreeckers te
weder-leggen. Ende dit alles
gaet feer wel, mits datse alle
voor haer ooghe-merck ne-
men, de bevorderinghe van
de eere Gods, ende de ftich-
tinge van fijne Kercke, ende
datter niets en ghefchiede
door *twiftinge ofte ydele eere: Phil. 2.*
maer dat wy alle forchvul- *vers 3.*
(:) 3 delijck

Toe-eygen-Brief.

delijck ende getrouwelijck
betrachten, 't geene den H.

1 Pet. 4.
vers 10.

*Petrus seght: Een yegelijck, ge-
lijck hy gawe ontfangen heeft,
alſoo bediene hy de ſelve aen an-
deren, als goede uytdeelders der
menigerley genade Godts.*

Wat my aengaet, al-hoe-
wel dat ick, door de genade
Godts, de eere gehadt heb-
be om hem te dienen in den
H. Kercken-dienſt over de
veertigh Jaren : Soo weete
ick nochtans wel, dat ick ee-
ne van de minſte ben, van al-
le de geene, die ſijne God-
delijcke goetheydt daer toe
gelieft te gebruycken : ende
volgens dien dat het my veel
betamelijcker ſoude weſen,
een toe-hoorder te zijn van
de geene, die ſubtijle gee-
ſten

Toe-eigen-Brief.

ften hebben, ofte die diep
zijn in wetenschap, ende
wel-fprekende in hare dif-
coursen, by dewelcke ick
vrijelijcken bekenne, dat ick
niet te vergelijken ben. Dit
niet tegen-ftaende, foo ben
ick altijd genegen geweest,
zedert mijnen ingangh tot
defen H. laft, eenighe ghe-
leerde, Godt-vruchtige en-
de ftichtelijcke Tractaten,
uyt andere Talen, in onse
Nederlandsche Tale over te
setten, om also mijn talent-
pondeken mede te wercke
ftellende, felven te moghen
profiteren ende toe-nemen,
ende daer-beneven oock an-
deren te mogen ftichten.

't Welcke oock de oor-
fake is, dat ick dese teghen-

(:) 4 woor-

Toe-eygen-Brief.

woordige Tractaten uyt het
Engelfch vertaelt hebbe ,
eenfdeels tot mijn eyghen
oeffeninghe, ende eenfdeels
tot ftichtinghe van anderen,
die de felve fouden verwaer-
digen te lezen. Want de fel-
ve door-ghelefen hebbende,
vondt in de felve (aengaan-
de de Voor-bereydinge, om
het H. Avondt-mael des
Heeren waerdighlijcken te
gebruycken) foodanige va-
ftigheyt, ordre ende foetig-
heydt, dat ick oordeelde de
felve waerdigh te zijn, om fo
het eene als het andere over
te fetten , ende door den
druck onfe Nederlanders ,
(die het Engelfch niet en
verftaen) gemeen te maken.
Ende voorwaer , dat oock
ande-

andere, al lange voor my een
seer groot ghevoelen van
beyde dese Tractaetjens ge-
hadt hebben, is daer uyt
openbaer, dat al voor meer
dan twintigh Jaren, de selve
wel seven-mael in de Engel-
sche spraecke herdrukt zijn
geweest.

Ick hebbe de vrijmoedig-
heyt gebruyckt, om de over-
settinge deser Tractaten u-
we Achtb. ende Waerde toe
te eygenen, ende te presen-
teeren, voor-namelijk om
twee redenen; eerstelijck
van wegen de seer oude en-
de langh-duerige kennisse,
die ick met uwe A. ende W.
als oock met der selver Ou-
deren ende Voor-saten ghe-
hadt hebbe, als dewelcke
(:) 5 om-

Toe-eygen-Brief.

omtrent den tijdt van veertien Jaren , in den Dorpe van Gisp , den dienst des Woorts betreden, ende door die gelegentheydt mede tot Wormer, onder de Gemeente, ende der selver Regeerders ghemeenfamelijck verkeert hebbe. Ten anderen, om dieswille dat my wel bewust is, dat ghelijck het Volck door-gaens aldaer seer yverigh is in den dienst Godts , ende in het ghehoor van de Predicatie sijns Woordts : alsoo is het selve oock seer gheneghen ende ghewoon, behalven de H. Schriftuere, oock mede andere goede ende stichtelijcke Boecken (uyt de Fonteyne der selver ghenomen)
te

Toe-eygen-Brief.

te leesen, omme daer door
in kennisse, gheloove ende
alle Christelijcke plichten
te moghen aenwassen, en-
de versterckt te worden.

Vertrouwende dan, dat
het geene, 't welcke dient
tot bevorderinghe van de
eere Godts, ende de stich-
tinghe van sijn Ghemeynte,
uwe Achtb. ende Waerde,
niet en sal onaenghenaem
zijn, soo sal ick de selve,
nevens uwe gantsche Re-
geeringhe, Ghemeenten en-
de Ingesetenen, den ghenad-
igen zegen, ende bescher-
minge des Heeren bevelen,
dewelcke uwe Achtb. ende
Waerde altijd wil geven die
ghenade, de welcke de be-
lofte heeft, beyde van dit

(:) 6 le-

Toe-eigen-Brief.

leven, ende van het toe-ko-
mende. Tot *Beverwijck de-*
sen 12 Iulij, ANNO 1646.

Uwe Achtb. ende W. toe-ghe-
neyghde ende dienst-bereyde
in den Heere,

Gillis van Breen,

**Bedienaer des Goddelijcken
Woorts**

tot Beverwijck.

Aen

Aen de Deughdelijcke
en waerdige Vrouwe,
GRACIA DARCII.

MEVROUWE,

DEse aen-merckingen,
dewelcke voor eenigen
tijdt geschreven waren
voor u bysonder ghebruyck, die
verstoute ick my nu meer ghe-
meen te maken; niet van we-
gen eenige ingebeeelde waerdig-
heydt in de selve, maer om te
vermijden de beroeringhe, van
satisfactie te geven aen andere
goede Vrienden, die den selven
plicht van my begeeren ende
ver-

Toe-eygen-Brief.

*verwachten. Ick ben versee-
kert dat ick hier in niemandt
en sal beschadighen, dan mijn
selven; noch soo veele als ye-
mandt offenſeren, uytgheson-
dert die geene, voor welckers ghe-
bruyck de ghemeen-maeckinghe
deſſelven noyt en was voor-ge-
nomen.*

*Vwe Edelheyts gunſtigh ont-
fangen der ſelver in 't byſonder,
heeft de ſelve te ſtouter doen te
voorſchijn komen in 't openbaer,
ende de ſelve te verſieren met
de belijdeniſſe van uwe gunſte,
het welcke hare grootſte ſieraet
is.*

Ick

Toe-eygen-Brief.

*Ick hoope dat ghy, de welcke
haer eenigh onthael aengedaen
hebt in uwe Kamer, de selve
als onbekent, niet sorgheloose-
lijck en sult voor by gaen, nu sy
haer-selven u presenteren op de
strate: te meerder, om dieswille
dat se niet alleene en komen, maer
zijnde t' samen-gevoeght, geas-
sisteert ende verghefelschapt met
een seer profijtelyck Tractaet,
van den selven inhoudt, geschre-
ven langhe gheleden van eenen,
de welcken uwe Edelheydt eer-
biedigheydt toe-draeght, ende
wiens persoon, ende arbeydt, in
het werck Iesu Christi, van het
volck*

Toe-eygen-Brief.

volck Godts, (ende dat met goeden rechte) seer geachtet is.

*Ick en sal niet van noden hebben u te vermanen van het ghebruyck van d' een of d' ander deser Tractaten : Sy selven, hoe kleyn datse oock moghen wesen, zijn in dat point bequaem, om voor haer selven te spreecken. Alleenlijck wacht u (goede Mevrouw) dat ghy u in het onthouden van de verdoemelycke sonde, van dit heylige Sacrament te ontheylighen, door mis-
onderwijfinge niet ghebracht en wordt tot eenige goddeloose ende superstitieuse aen-biddinge des-
selven.* *Al-*

Toe-eygen-Brief.

*Aldus ongheveynsdelijck den
Heere meer ende meer biddende
te zegenen den waerdigen Rid-
der uwen Man, ende u selven,
ende van den Hemel te vergel-
den die menigvuldige faveuren,
van u beyden ontfangen, soo ne-
me ick ootmoedelijcken oorlof.
Den 2 Ianuarij 1608.*

Uwe Edelheyts seer
verplichten,

W I L E M B R A D S H A W.

Tot

Tot den

L E S E R.

Let het u niet er-
geren/ (goede Le-
ser) dat ick in desen
Druck yet wat verandert
hebbe van de voorgaende.
Wanneer ick aldereerst
dit Tractaet ghemeen
maeckte / soo dachte ick
wepnigh / dat het dus me-
nigmael tot de Persse sou-
de geroepen zijn ghewor-
den / het welcke (ghelijck
ick 't daer voor houde) niet
soo seer en is geschiedt van
wegen eenighe sonderlin-
ghe waerdighepdt / die in
het selve is / als van we-
gen de waerdighepdt van
het

Tot den Leser.

R.
het ander Tractaet / van
den selven inhoudt / tot
het welcke dat het by-ge-
voeght is ; ende het welc-
ke een middel was / om
ditte in het licht te bren-
gen. Hoe dat het daer me-
de soude moghen zijn / na-
demael het door dese mid-
del is komen te gheschie-
den / dat dit mijne / is ghe-
vallen in de handen van
veelen / die andersins (ick
versekere my selven) noyt
daer na en soude gewacht
hebben : ende de sulcke /
(als of 't hadde de sin van
den Autheur) schaem-root
soude maecten / om in het
aengesichte te sien / zijnde
soo kleynelijcken voor-ge-
stelt / ende ghestoffeert als
het

Tot den Leser.

het is: soo heeft my ghe-
dacht wel voeghelijck te
zijn / dit selve eenmael we-
der ober te sien / ende het
voort te senden in dese
maniere / gelijk ghy siet;
waer inne sommighe ont-
breeckinghen in het voor-
gaende / (soo ick dencke)
verbult zijn / al-hoe-wel
niet soo menighe / als ofte
ghy / ofte ick wel souden
wenschen. De oude exem-
plaren daer van blijven
steets / dewelcke ick achte
dat daer door niet en sul-
len ontciert worden / zijn-
de het selve door desen
middel bequamer voor
het ghebruyck van open-
hertighe ende eenvoudi-
ghe Christenen / tot welc-
kers

Tot den Leser.

kers hulpe ende bestieringe / ick het aldereerst ghemeen gemaect hebbe.

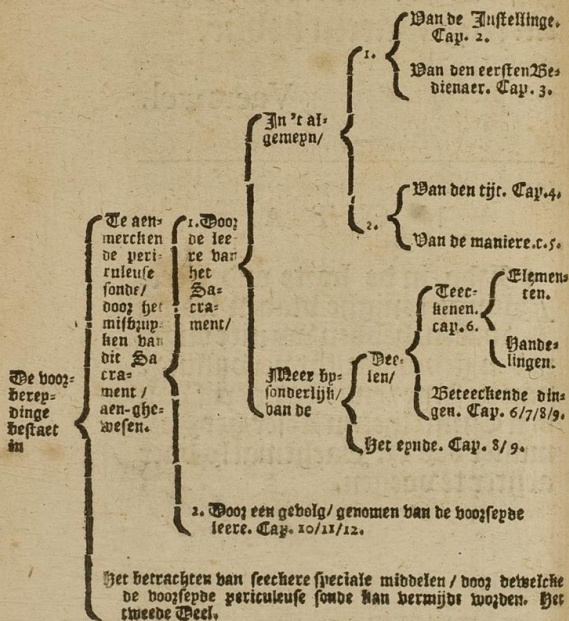
Vaert wel.

N O T A.

Alsoo in de korte ondersaekinghe eenighe bladen ledigh waren / hebben wy niet ongeraden gebonden / tot verbuilinge van de selve / ende tot gerijf vanden Chzistelijcken Leser / het Formulier des D. Nachtmaels daer achter te voegen.

Metho-

De Methode.

De grond van het

E E R S T E D E E L.

I COR. II. 23. --- 28.

- v. 23. *Want ick hebbe van den Heere ontfanghen, 't geene ick oock u over gegeven hebbe, dat de Heere Iesus, in den nacht, in welcken hy verraden wiert, het Broot nam.*
24. *Ende als hy gedanckt hadde, brack hy 't, ende seyde, Nemet, Etet: dat is mijn Lichaem, dat voor u ghebroocken wordt: doet dat tot mijner gedachtenisse.*
25. *Desgelijcx nam hy oock den Drinckbeecker na het eten des Avondsmaels, ende seyde, Desen Drinckbeecker is het Nieuwe Testament in mijnen bloede. Doet dat, soo dickwils als ghy dien sult drincken,*

drincken , tot mijner gedachte-
nisse.

26. Want so dickwils als ghy dit Broodt
sult eten , ende desen Drinck-be-
ker sult drincken , soo verkondigt
den doot des Heeren , tot dat hy
komt.

27. Soo dan , wie onwaerdelyck dit
Broodt eet , ofte den Drinck-be-
ker des Heeren drinckt , die sal
schuldigh zyn aen het Lichaem
ende Bloedt des Heeren.

Een

Een Voor-bereydinghe,
tot het ontfangen van het
A V O N D - M A E L
 des
H E E R E N.

Het eerste Deel.

Toonende wat een periculeuse son-
 de het is, dit Sacrament on-
 waerdelijck te ontfangen.

C A P. I.

*Van de voor-bereydinge in 't gemeen, ende
 de forme des Apostels van dien.*

Een wijs Man is ge-
 woon eenigh swaer
 werck voor te nemen /
 het wel-volbrengchen /
 waer van seer nuttelijcken mach
 wesen / ende het qualijck volbreng-
 gen / seer schadelijck ende gebaer-
 lijck: (soodanigh als het ontfan-
 gen van het Sacrament des lig-
 haems ende bloets Christi / waer-
 schijnelijcken is:) ofte ten eersten
 hy en sal / (indien hy kan) eenigen
 tijdt af-sonderen / om hemselfen
 daer

daer toe te schicken ende te bereyden; ende te besorghen/dat hy het maghe doen in de beste ende vruchtbaerlijckste manier. Ist dat wy maer gaen tot een ordinare Maeltijt/al-eer wy uyt onse deuren gaen/sao zijn wy gewoon aen te doen / (indien wy het hebben) beter dan onse ordinare kledinghen; ofte ten minsten te begheuen/ende schoon te maken/ende wat bequamer te schicken en voeghen 't geene dat wy om ende aen hebben.

Dit Sacrament derhalven / zijnde des Heeren Avondt-mael/ende in dat aen-sien/meerder dan een gheluwonelijcke Maeltijt; hoe behooren wy ons selven daer toe te verciereu ende bereyden/ alvoreu wy onderstaen aen die Tafel neder te sitten? Gewisselijck / indien wy onse zielen daer toe soudē brengen/in hare ordinare habijten ende vercieringe/wy sullen den Meester van dit Heest / een groater onreue aen doen/ dan wy onsen Prince soudē aen doen/ hy also verre dat wy ons soudē onderwinden / aen sijne Tafel te dzingen/

dinghen / in de vyfste habijten
van Schoorsteen-vegghers ofte
Duyfnis-mannen.

Ist dan dat wy begerē vrucht
te vergaderen / ende gheen schade
te doen daer dese handelinghe ; ist
dat wy willen hebben dat den
Heere van dit Heest / ons harte-
lijcken sal welkom heten / ende
ons niet suer aen-sien ; soo laet
ons / al-eer wy onderwonden
hebben om aldaer te komen / onse
Brylafs-kleed aen doen : Ende
in die maniere onse zielen schic-
ken ende bereyden / (om de voes-
dinge / van de welcke voornamē-
lijck dit Bancket toe-bereydet
is) dat hy in deselve maghe aen-
schouwen / dat hem eene bysonde-
re eere aengedaen wort / voor het
bereyden van sulcke eene Tafel :
Ende wat eene behoorlijcke ach-
tinghe dat wy maken van dat
voedtsel / het welcke ons aldaer
voor gestelt wort.

Wat het behoorlijck vol-bren-
gen van dit werck van voor-be-
reydinge / en kommen wy geen be-
ter Patroon volgen / dan tgeene /
't welcke den Apostel Paulus met

ſijne eygene handen ghetracken
heeft tot eene voor-bereydinghe/
aen de Gemeente van Corinthen,
in ſijnen eerſten Send-brief / cap.

11. 23. 33.

Alwaer hy / tot dieſe te beter
voor-bereydinghe van het ont-
fangen deſes Sacraments / haer
leert / (ende ons in haer) deſe twee
pointen.

1 Wat eene periculeuſe ſonde
het is, dit Sacrament te miſbruyc-
ken, vers 23. 28.

2 Door wat middel de voor-
ſeyde ſonde is te vermijden, vers
28. 33.

Van welke ordze deſe Apo-
ſtels / wy in 't voor-by gaen mo-
gen leeren: dat onwetenheyt / of-
te gebreck van behoorlijcke aen-
merckinghe / van de leere deſes
Sacraments / is / ende heeft altyt
geweeſt eene voornemelijcke oor-
ſake / datter ſoo veel het ſelve
miſbruyckt ende ontheplicht heb-
ben; ende datter geene hope ofte
moghelijckheyt is / dat die geene/
delwelcke hier inne ſoo groffelijc-
ken onwetende zijn / het ſelve im-
mermeer met behoorlijcke eerbie-
digheyt

digheyt ontfangen sullen/ende in dat aensien / eenige weldaet daer doo? ontfanghen : Maer soo menighmael als sy in desen staet daer van deelachtig zijn/so lopen haer zielen tegen een gevaerlijcke Steen-rotze. Onwetenhepdt mach wel zijn de Moeder van Pauselijcke devotie ; maer sy is een Stief-vrouwe tot alle ware Christelijcke godtsaligheyt/ende de Moeder ende voedster van alle superstitie / p?ophaniteyt/ ende onreligieuze godtloosheden in de Kercke Godts.

C A P. II.

Van den Autheur ende Insteller deses Sacraments.

De leere van dit Sacrament (soo als die van den Apostel voo? ghestelt wort) is algemeyn/ofte bpsonder :

An de generale leert h? ons/	<p>{ 1. {
2. {</p>	<p>Den Insteller /
ende
De eerste Bedienaer
daer van.
Den tijdt wanneer het
eerst in gestelt wiert.
ende
De religieuze manier bā
de instellinge desselven.
A 3 Dit</p>

Dit Sacrament was in ghestelt / ende geordonneert van Iesu Christo selve. Ick hebbe (seght den Apostel) van den Heere ontfangen, 'tgeneick oock u overgegeven hebbe, vers 23.

Als of hy hadde geseyd / indien dat dit Sacrament hadde geweest een vercieringhe van de herffenen eens menschen / ofte een menschelycke traditie / hebbende geenen anderen gront / vanden wille ende het wel-behagen des menschen / soo soude u misbruyck / ende ontheplinghe des selven / te minder geweest hebben. Maer ick wil hebben dat ghy sult aenmercken / dat dit Sacrament was gheordonneert en inghestelt van Iesu Christo selve / ende dat ick dese ordonnantie u overgelevert hebbe door uptgedruckte verseeckeringe ende belastinghe van hem : Ende daeromme moet uwe sonde nootsakelycken groot ende verdoemelycken wesen / ist dat ghy het selve sult p[ro]phaneren / ende misbruycken.

Die geene en kommen niet by
wesen

wesen van blame / derwelcke
verachtelijcker wijze sullen mis-
bruycken de ordonnantien der
menschen / al ist dat sy niet dan
middel-matighe dingen / ende die
geheel onprofytelijcken zijn / ver-
epschen; ja / soodanige dingen / de-
welcke het vleesch beswaerlijc-
ken ende schadelijcken zijn : Veel
meer straf-waerdig / moeten dan
nootsakelijcken die geene wesen/
derwelcke versnaden ende ver-
achtelijcken gebuycken eene im-
mediate ordonnantie Christi / de-
welcke noyt eenig ding ingestelt
heeft / (het welcke zijnde oprech-
telijcken gebuyckt /) niet boven-
maten profytelijcken ende goet
is : ja / wiens eyghene ordonnee-
ringhe van dien (al-hoe-wel het
te voren onprofytelijcken / ofte
schadelijcken was) het goet en
profytelijcken maect den gee-
nen / die het selve waerdighlijck
gebuycken. Het bewijst derhal-
ven nootsakelijcken / een verach-
telijcke ende lichte-achtinge van
Christo / ende van sijne wijs hejdt
ende authoziteyt / daer een rouw
ende oneerbiedigh aen-stellen / ee-
nige

nige van sijne Ordre/ ofte Instellinghe / te misbruycken : Ende nochtans / wat isser ghemeener onder de geene / die haer belijden Chzistenen te wesen/ dan een soorte van May-spiel te maken vande principaelste ordinantien Chzisti : wat tastelijcker verachtinge wort generalijcken aen-gedaen het woort/ soo gelesen/ als gepredickt/ desgelijcks het Gebedt/ de Sacramenten / de Sabbatthen/ ende de Ampten van den Kercken-dienst : hoe rouwelijck ende onheplighlijck / dragen vele haer selven in den eygenen solennien dienst Gods / aenwysende waerschijnelijcke verachtinghe ende bespottlinghe desselven : eben als of dese Ordinantien Chzisti / niet anders dan verachtelijcke ende belacchelijcke saecken en waren/ soodanighe / die niet betamelijck en zijn voor wijse-luyden/ om die te volbrēnghen / dan in jock en boerte; ofte/ (ten besten genomen) dan als of die maer en waren voor-stellende / ende na-bootsende eenig ampt op een Comneel.

Maer hier wyl hebben wy te leeren;

leeren ; dat een bysonder middel/
om ons (ist dat wy zijn ware
ende gesond-hertige Christenen)
te doen sien wat een vuple sonde
dit is / is te aemmercken wel te
deeghe / ende ernstelijck hier op te
mediteren ; dat in het ontfangen
van dit Sacrament / wy ons niet
en conformeren ofte aen-stellen
na de humeuren / gesintheiden / en-
de 't welbehagen van menschen /
ofte Magistraten / ofte dienaren
der Kercken / ofte der Vaderen ;
ja selve niet na de loutere ordi-
nantien van Prophten ende A-
postelen / maer na den wyt-ghe-
druckten wille / ende 't ghebodt
Christi. Dit is in de natuere des
menschen / dat indien haer eenige
sake op-ghelepydt ofte gheboden
werdt / van eenen minderen / die
geene authoziteyt en heeft / al ist
dat de vereyschte saecke eerlijck
ende wettelijck is / ja goet ende
profsijtelijck : niet-te-min / sy sul-
len / ofte daer mede spotten om
dat te doen / ofte sy sullen het in
spot alleenlijck doen. Maer soo
eener / in authoziteyt (den welc-
ken sy / in dat respect / eerbiedig-

heyt toe-dragen) deselve sake sal verepschen / ofte oock het geene dat erger is : soo sullen sy (ten zy datse gheheel sorgeloos ende desperaet zijn) in vreesse ende eerbiedigheyt / tot deselve gehoorzaamheyt bewijfen.

Ten zy derhalven / dat wy soo godtloos souden wesen / dat wy souden achten / dat onsen Salig-maker geene macht en heeft / om desen plicht van onse handen te epschen / ofte soo impudent ende schaemteloos / als te wille staende houden / dat hy het nergkens van ons en epscht ; ofte / so godts-lasterlyck / dat wy souden seggen / dat hy daer inne geene wijsheyt ghetoont en heeft : soo moeten wy nootsakelijcken toe staen / dat het nootsakelijck moet zijn eene schaemteloze sonde / dit Sacrament te profaneren / het welcke ons gheboden wort te ontfanghen van eene soo ontsaggelijcke ende souvereijne authoziteyt.

Daerom wanneer de menschen soo rouwelijck ende onberept komen / tot het ontfanghen van dese heplighe Ceremonien / ghelijck sy gemeen-

gemeenlijck doen ; soo is het een
teecken / dat sy noyt en dachten
op die hooge ende heylige autho-
riteyt / die deselve gheordonneert
heeft ; maer gheboelen daer van/
ende achten deselve alleenlijck /
als van seekere Formaliteyten/
dewelcke de ghewoonte ende de
langduericheyt / tot een gebrypck
gemaect heeft : ende na dewel-
cke de menschen haer moeten aen-
stellen / meerder om af-sonderin-
ge te vermijden / dan van wegen
eenighe noodtsakelijckheyt ofte
proyt / ofte van weghen eenigen
plicht / die sy den Insteller van
dien / soudens schuldig wesen.

Dit is dan / ende behoort te
wesen het rechte fondament van
alle ware eerbiedigheyt / niet al-
leenlijcken het gebrypck van de-
se / maer van alle andere deelen
vanden dienst Godts : Dat Jesus
Christus desen dienst van onse han-
den eyscht. Ende by alsoo verre/
als de Dienaren Christi / (de-
welcke door haer Officie verbeu-
den zijn / om dese ende andere
diergelijcke Ordinantiën Christi
te bedienen) haren dienst niet en

willen veracht hebben / maer
waerlijcken ghe-eerbiedicht / soo
moeten sy bekent maken (gelijck
Paulus hier doet) dat sy geen an-
der Woordt / ofte Sacramenten
en bedienen / geen anderen dienst
voor-schrijven / geen andere Lee-
re predicken / ende de consciëntien
der menschen niet geene andere
wetten en binden / haer door gee-
ne andere beloften aen-locken /
haer niet geene andere dreyghe-
menten en verschycken / dan soo-
danighe / van de welcke sy beyde
kunnen segghen / ende bewijzen /
dat sy die van Christo selve ont-
fanghen hebben.

C A P. III.

*Van den eersten Bedienaar van dit Sa-
crament.*

Onsen Saligh-maker Chri-
stus / en heeft niet alleenlijck
selve dit Sacrament in ghe-
stelt / maer hy heeft in sijn eyghen
persoon / ende niet sijne eyghene
handt / de eerste van allen het sel-
vige bedient.

De Heere Jesus (seght den Apo-
stel

stel) in den nacht , in welcken hy verraden wierd, nam het Broot, &c. Als of hy soude geseght hebben : Indien ick maer selve / ofte eenighen anderen Apostel / ofte eenig persoon / minder dan een Apostel / dit Sacrament in gestelt hadde / door Commissie ofte last van Christo / de menschen soudē (dies niet teghenstaende) haer ontsien hebben / onreynne handen op een so hepligh dingh geleght te hebben. Veel meer / wanneer Jesus Christus het selve / niet alleenlijck immediatelijck heeft in ghestelt / maer was selve in sijn eegen persoon / een Bedienaer daer van / ende den eersten die het selve bedient heeft.

Die dienst ende eere / verepscht door de wet eens menschen / by gebolge van het Woort ghetrocken / ofte met de generale regelen van dien over-een-komende / is in een heplige ende religieuze manier te volbrēnghen : Veel meer dan soodanigh eenen dienst als Christus so immediatelijck ende uytdruckelijck in-ghestelt heeft / niet vertrouwende op de reden
ende

ende het verstant des menschen/
om het selve te ordonneren / ende
het welcken hy selve in sijn eygen
persoon soo religieuselijck vol-
bracht heeft : Also dattet niet en
kan dan bewijzen / eene groote
godtloosheydt in den geenen / de-
welcke hem-selven verachtelijc-
ken / ofte alleen sorgelooselijcken /
in / ofte omtrent het selve sal dra-
gen ende aen-stellen.

Hier uyt hebben wy te leeren :
1 Dat al-hoe-wel dit Sacra-
ment / ons nu bedient wordt door
de handen van swacke ende son-
delijcke menschen ; nochtans na-
demael dat sy zijn de wettelijcke
Dienaren / ende Stede-houders
Christi / wy het selve van hare
handen behooren te ontfanghen /
als van de handen Christi selve /
dewelcke / al ist dat hy niet licha-
melijck / nochtans geestelijck te-
genwoordigh is / ende wil nu soo
krachtelijcken teghenwoordigh
zijn / als hy was ten tijde van de
eerste instellinge / ende bedieninge
desselven. Ende daeromme sal
hare schaemte groot zijn / ende
vreeselijck haer perijckel / de-
welcke

Welcke haer sullen onderwinden
prophane handen upt te steecken/
om soodanighe hooge mysterien/
of verborghentheden te ontfan-
gen van de heylighe ende supbere
handen Christi selve.

2 Nademael het een groote
eere is voor dit Sacrament / dat
Christus selve het in sijn eygen
persoon bedient heeft. Soa be-
hooren alle goede Christenen te
dencken / ende het te achten als
een groote eere voor haer selven/
dat sy daer toe toe-gelaten wor-
den / en als eene groote onwaer-
dighejdt ende oneere / daer van
upt-ghesloten te werden : Veel
meer hem-selven daer van upt te
sluyten / wanneer sy daer toe mo-
gen toe-gelaten worden.

3 Desghelijcks behooren de
Dienaren des Woorts / ende der
Sacramenten / hier upt te leeren/
haer wel te wachten / hoe sy on-
derstaen dit Sacrament te be-
dienen aen sulcke personen / van
de welcke sy oorsake hebben om
verseekert te wesen / dat Chri-
stus selve haer dit Sacrament
soude weygeren ; ofte hoe dat sy
het

het soodanighen weygeren / die Christus selve (indien hy in hare plaetse ware) het soude bedienen. Het eene is eene seer groote onwaerdighepdt voor het Sacrament selve / ende het andere een meer dan barbarisch onghelyck aen hare Broederen.

C A P. IV.

Van den tijdt, wanneer dit Sacrament wierdt in gestelt.

DEn tijdt/dewelcke Christus in sijne bysondere wijsheyt uytghekozen heeft / om dit Sacrament in te stellen ende te bedienen / was / in den nacht, in welcken hy verraden wiert, v. 23.

Dese omstandighepdt bewijst / dat dese bysondere ordinantie / dewelcke hy te desen tijde voor sijne Kercke in-stelde / als hy hem-selven ghereet maecte tot het aldergrootste werck der liefde / dat oyt was bewesen / selfs om sijn leven af te leggen, noodtsakelijck heeft moeten voort-komen van sijne oneyndelijcke liefde ende barmhertigheyt. Want gaven

gaben / besproken door vrienden
op hare doot-bedden / worden
ghemeenlijck seer geachtet; ende
alwaer deselve veracht worden/
daer houdtmen dat de liefde van
den geber veracht wort. Ist dan
dat de liefde Christi / ons bewe-
sen/als hy was stervende/ ja/ sel-
ve gereet om ter doot gebracht
te worden / om onsent wille / ons
dierbaer ende kostelijcken is :
So behooft dit Sacrament/het
welcke op dien rechten tijdt van
hem in ghestelt was/ende als een
bysonder Legaet sijne Kercke
besprocken (voor de welcke hem
dachte sijn eygen dierbaer bloet
niet te waerd te zijn) noodtsake-
lijcken te verdienen/am ons dier-
baer ende kostelijck te zijn / ende
derhalven wort het van ons een
schrikelijcke onwaerdighepdt
aen gedaen/het selve te misbruy-
ken/ende te onthepligen.

2 Dit en was geen tijt voor
Christo/ die onepndelijck in wijs-
heyt was / om dien te besteden in
naadelose ende onprosjtelijcke
ceremonien: De ydelste menschen
die daer zijn / (soo sy niet despera-
telijck

telijck godtloos zijn / ofte ontstelt in hare herffenen) en zijn ten sulcken tijde niet ghewoon haer-selven te begeven omtrent ydelheden; maer zijn alsdan gewoon hare ghedachten te besteden tot saken/ dewelcke nootsakelijcken haer-selven / ende hare vrienden/ betreffen. Verre zy het dan van ons/ dat wy soudē dencken/ dat onsen gepresenen Salig-maker/ op desen tijdt/ niet anders te doen en soude ghevonden hebben / dan hem-selven besich te houden / om sijne stercke ydele ende onnutte onderhoudinghe op te legghen. Indien dat de menschen / hoe elendig dat sy in haer voor-gaende leven zijn gheweest/ nochtans op sulcke tijden / als desen was/ ghewoon zijn hare beste dingen / die sy hebben / te bestedighen aenden geenen / die sy meest lief hebben; soo moeten wy nootsakelijcken toe-staen (ofte onsen Salig-maker Christus boven-maten onteeren) dat dit Sacrament/ het welcke te desen tijde alle sijne Gemeenten besproocken wierdt/ als een sonderlingh Legaet / is van

van eene onwaerdeerlijcke prijs
ende waerdije : Ende derhalven/
dat het nootsakelijcken moet zijn
eene onverdzagelijcke onbeleest-
heyt ende ondancckbaerheyt / het
selve te versmaden ende mis-
bruycken.

3 Gheuerckt dat onsen Sa-
lig-maker / te desen tijde soude ter
handen nemen het grootste / pij-
nelijckste / ende swaerste werck
dat opt was / ofte sal volbracht
worden ; ja selve / om hem-selven
op te offeren tot eene offerhande
voor sijne Kercke / den yver van
welck werck hem nu / meerder
dan opt verteert hadde / ende ghe-
vangen genomen alle de gedach-
ten ende ghenegentheden van sij-
ne ziele : alsoo dat het voor hem
niet mogelijcken en was te desen
tijde op eenig ander ding te denc-
ken / dan t gheene dat dit werck
onser verlossinghe / ende de salig-
heyt onser zielen machte bevoor-
deren. Wy moeten nootsakelijc-
ken besluyten / dat dit Sacra-
ment / het welcke te desen tijde / so
voor-bedachtelijcken / beyde in
ghestelt ende bedient / nootsake-
lijcken

lijcken moet strecken (op eene bysondere maniere) tot de bevoorderinge van onse salicheyt/ ende het werck onser verlossinghe / ons crachtig te maken. Also dat dit Sacrament licht te achten / is te verachten het groote werck onser verlossinghe / ende de saligheyt onser zielen/ door het bloedt Christi / gekoft en verlost.

C A P. V.

Van de religieuse maniere van instellinge, ende bedieninghe deses Sacraments.

Onsen Saligh-maker Christus/ wort / in de instellinge ende bedieninghe deses Sacraments / van den Apostel ghesegt/gedanckt te hebben : van den Euangelist Matheo te hebben gezegent, 't geene dat hy instelde ende bediende.

Math.
26/26.

Door dese Zeggheninghe ende Danck-segginghe / heeft hy de uytwendighe Elementen in dit Sacrament toe-gheepgent ende gehepligt/ tot dat heplige en bevoorgene gebrypck/ tot het welcke dat sy toe-geepgent wierden.

Deze

Dese Zeggheninghe / was eene ernstige ende krachtige aen-roepinghe van Gode sinen Vader / dattet hem wilde believen dit Sacrament (zijnde behoorlijcken bedient ende ontfangen) vruchtbaerlijck ende krachtigh te maken / tot dese heplige ende salighmakende eynden ende ghebrycken / tot dewelcke dat deselve gezondmeert waren.

Sijne Danck-segginghe was (sonder twijfel) eene gevinge van bysondere glozie ende prijs tot Godt / van wegen dat hy sijn gebet verhoort hadde / ende daer in / van wegen de groate vrucht ende wel-daedt / dewelcke (door de zegeninghe Gods) seeckerlijcken sal weder-keeren tot alle de geene / dewelcke waerdighe ontfanghers van dit Sacrament zijn.

I Daer in dat onsen Salighmaker / in eene soo bysondere maniere / dit Sacrament zegent / mogen wy verseeckert wesen / dat hy door desen middel van God heeft verkregghen / eene bysondere zegeninge voor het selvige. Want de

Vader

Num. 22/
6.

Dader heeft in hem sulck een
wel-behagē/ dat van hem waer-
achtelijck ende ontwijfelijcken
mach beweert worden / 't geene
dat Balak van Balam seyde: Wien
ghy zegent, die sal ghezegent zijn,
ende dien ghy vervloect, die sal
vervloect zijn. Derhalven Je-
sus Christus / hebbende / op de
eerste in-stellingē ende bedienin-
ge desselven / dit Sacrament ghe-
zegt; dat is / door het Ghebedt /
van den Hemel neder-getracken /
eenen bysonderen zegen over het
selvige; soo en maeten wy het sel-
ve soo niet verstaen / als of desen
zegen alleenlijck aen-gingh dat
particulier Avondt-mael / het
welcke voor dien teghenwoordi-
gen tijdt gehouden wiert: maer
wy behooren (sonder allen twij-
fel) verseeckert te zijn / dat deselve
ware zegeninghe / onverschepde-
lijcken dit Sacrament aenkleeft /
(soo menighmael als het sal be-
dient ende ontfanghen worden /
gelijck het behoort te geschieden)
tot den eynde des werelts. Also
dat het een gezegent Sacrament
sal wesen / voor eene pegelijcken
waer.

waerdighe ontfanger desselven :
dat is / het sal een instrument zijn
van eenighen grooten ende son-
derlinghen zegen over hem; ende
te groater instrument van zeghe-
ninghe dat het vooz hem is / te
groater vloeck sal het vooz den
geenen wesen / die het selvighe sal
prophaneren ende oneerbiedelije-
ken misbruycken.

2 De bysondere Danck-seg-
ginghe / die onsen Saligh-maker
dede/betoont; dat wy dit Sacra-
ment niet te danckbaerlijcken en
kunnen ontfanghen. Ende dat/
indien wy het ontfangen in sulc-
ker maniere / als wy behooren te
doen / wy in het selve ontfanghen
sullen / het geene / om het welcke
dat wy oorsaecke sullen hebben /
om Gode danck/prijs ende glorie
te geven / soo lange als wy sullen
ademen. Ende te meerder danck-
waerdigh dat de giste is / die ons
in dit Sacrament ghepresenteert
is / te ondankbaerder ende ghe-
nadenlooser zijn wy / ist dat wy
het selve sorgghelofelijck / ende on-
behoorlijck ontfangen.

C A P. VI.

Van de uytwendighe teecken en, ende elementen deses Sacraments.

Tot hier toe van het geene / 't welcke den Apostel in 't alghemeyn leert / aengaende dit Sacrament. 't Geene dat hy in 't bysonder leert / volgt nu.

Hy leert in 't bysonder / { ¹ Welcke de deelen van dit Sacrament zyn.
² Wat het eynde is.

Om de deelen van dit Sacrament dies te beter te verstaen / soo moeten wy vooz heenen laten gaen / eenige dingen van een Sacrament in 't al-gemeen.

Dit woordt (Sacrament) wiert vooz-maels gebruikct / om te be-teecken den solemmelen eedt / dewelcke de Romeynsche krijgs-lieden gewoon waren te doen / by dewelcke datse haer-selven verbonden / om getrouwelijck te volbrengen haren dienst / vooz den Kaysers / in sijne oorloghen ; van waer de Latijnsche Theologanten het selve ontleent hebben / en is

is nu daer ghewaante / (in dese
Westerſche Kercken) geworden
eenen eygenen naem / daer mede
dese uytwendighe panden / ende
Leverhen des Chriſtendoms (te
weten den Doop / ende het A-
bond-mael des Heeren) gemeen-
lijcken ghenaeamt worden : om
dies wille dat de Chriſtenen in
het behoorlijck ontfanghen van
dien / op eene byſondere maniere
haer ſelven verbinden / (ghelijck
of het ware by ſolemmele belof-
ten ende eeden) om Jezu Chriſto /
haren Heere ende Meester / ghe-
trouwen dienſt te doen in ſijne
oorloghen / teghen de Werelt / het
bleeſch / ende den Duyvel.

Meer byſonderlijcken / Sacra-
menten / zijn verborghene manie-
ren van doen / ende Ceremonien /
van Chriſto gheordonneert / om
ſijne Kercke af te beelden / ende
beveſtigen het Verbondt der ge-
nade / ofte de verborghentheyt der
Verlaſſinghe.

Myſticale ofte verborghene
manieren van dien / ende Cere-
monien / zijn ſeeckere uytwendi-
ge lichamelijcke ende geboelijcke

teecken / in-ghestelt om af te beelden ende te presenteren in eenne artificiele ende heymelijcke maniere / geestelijcke ende inwendighe dingen.

Derhalven zijn daer in yder **Sacrament** / twee dingen aen te mercken.

1 Het uytwendigh lichamelijck Teecken.

2 De geestelijcke sake, dewelcke verborgentlijck door dat Teecken af-ghebeelt ende voor-ghestelt wordt, ende nochtans naer seeckere maniere, in het selve verborgen ende in-ghesloten is.

Den Apostel dzucht dese alle beyde ypt.

De teeckenen zijn:

1 Seeckere uytwendighe Elementen.

2 Seeckere verborgene handelingen, in, ende omtrent de Elementen.

De Elementen zijn **Broot** ende **Wijn**. Hy nam Broodt, vers 23. Desghelijcks nam hy oock den Drinck-beecker, vers 25. **Den Wijn** en wort hier niet ypt-ghezucht / maer die is daer in begrepen /

grepen / ende vrucht des Wijn-
 stacks wort updruckelijck van
 onsen Salig-maker ghementia-
 neert / Mat. 26. vers 29. ende Mar.
 14. vers 25.

De handelinghen in ende om-
 trent de Elementen zijn :

1 De breeckinge ende eetinghe
 des Broodts.

2 Het drincken van den Wijn.

Deſe teecken en in haer-ſelven
 aen gemerckt zijnde / en zijn van
 ſulcken kracht niet / om op te
 wecken eenige groote eerbiedig-
 heyt in het ontfangen van dien :
 nademael daer geen dingh meer
 ghemeen in de Werelt is / dan het
 eeten van Broot / ende het drinc-
 ken van Wijn; nochtan en iſſer
 geen rechtvaerdighe oorſaecke /
 waerom / ten aenſien dat deſelve
 gemeene dingen zijn / dat dit Sa-
 crament ſoude veracht worden /
 dewijle dat sy ſaken in haer-ſel-
 ven zijn / beyde profijtelijcken en
 trooſtelijcken. Indien dat Chri-
 ſtus / niet alleenlijck Broodt in't
 gemeen / tot dit Sacrament ghe-
 ordonneert hadde / maer de ghe-
 ringhſte ende hardſte ſoorte van

B 2 Broodt/

Broodt/datter konde wesen/soo-
danigh als is 't geene gemaect
wordt van Boonen/ Semel/ ofte
Eckelen : indien hy in stede van
Wijn/ ons in dese handelinghe ge-
ordonneert hadde Edick met
Galle gemengt / om te dzincken/
sulcks als hy selve (om onsent
wille) te vreedten was af te ne-
men; het soude de alder-delicaet-
ste ende swackste mage betaemt
hebben / (die verwacht daer hem
saligh te worden) om deselve
danckbaerlijck / eerbiedighlijck/
ende religieuselijck te ontfangen.
Indien hy van ons vereyscht
hadde / in plaetse van Broodt te
eeten / ende Wijn te dzincken / ee-
nigen dienst vol van pijn / (ende
in sich selve vol van schaemte)
als de Besnijdinge was/soo sou-
de 't onsen schuldigen plicht ge-
weest zijn / sulcks gheachtet te
hebben (gelijck de Joden deden)
onse eere te wesen / het selve te
vol-bringhen. Het is dan eene
onverdraghelijcke stouticheyt/te
dencken dat het een slecht ende
verachtelijck ding is/ op het spe-
ciale welbehagen Christi/ Broot
te

te eeten / ende Wijn te drincken
aen sijne Tafel / tot dat eynde/
daer toe hy het selve gheordan-
neert heeft.

Daer zijn veele dinghen/die in
haer-selven van geene eere afte
aensien en zijn/dewelcke ten aen-
sien van eenigh bysonder ghe-
bruyck ende applicatie/materien
zijn van groote eere/als de witte
Roede gedragen voer den Rech-
ter / den Voedt van State / ghes-
dragen voer den Heere Major;
het Swaert op-gheheven voer
den koning. Al ist dan dat dese
uytwendighe teekenen in haer-
selven niet dan gemeene dinghen
en zijn ; nachtans ten aensien
van die bysondere verborghen-
heyt/die in deselve is/ zijnde toe-
gheeygent tot dat bysonder ghe-
bruyck / tot het welcke dat sy in
dit Sacrament dienen / ende dat
voer Christi eygene ordinantie/
soo moeten sy nootsakelijck we-
sen/ beyde eene eere voer Christo/
ende eerlijcken voer den behoer-
lijcken ghebruycker der selver.

Dat dit eeten van Broodt/en-
de drincken van Wijn hier ver-

eyscht/ geschiede ten tijde van de
 eerste instellinghe / na het Avond-
 mael , ghelyck den Apostel aen-
 teeckent : betoont dat dit Broot
 ende desen Wijn / ende dit eten/
 ende dinccken / meer in sich heeft/
 dan een gewoonelijck gebrypck
 ofte eynde : te weten/ dat wy dit
 Broodt moeten eten/ ende desen
 Wijn dinccken / niet soo seer om
 den honger te versadigen / en den
 dorst upt te lesschen/ ofte onse lig-
 hamen te voeden/ ende onse vita-
 le geesten te doen leven ende ver-
 quicken ; want dan en soude on-
 sen Salig-maker die niet toe-ge-
 dient hebben / terstont na het
 Avond-mael/ het welcke een fee-
 stelijck Avond-mael was / nade-
 mael dat die geene / (die deselve
 soudon ontfangen van sijne han-
 den) al te voren met Broot ende
 Wijn versadicht waren. Maer
 wy moeten hier in sien/ op een an-
 der/ veel hoger ende specialer ge-
 brypck/ tot dewelcke het de wijs-
 hepdt ende goethepdt Christi be-
 liefde in dese handelinghe/ dese ge-
 meene ende ghewoonelijcke din-
 gen aen te wenden. Also dat wy
 in

in dit Broot/ ende in desen Wijn/
moeten sien op een Broot ende
Wijn/ dat van een ander ende
hooger natuere is; sodanig/daar
dewelcke dat onse zielen moeten
gevoedt/ ende verquicht werden
totten eeuwigen leven.

C A P. VII.

*Van de dingen, door de voor-seyde teecken-
nen beteeckent.*

Tot hier toe van de uytwen-
dighe teecken en in dit Sa-
crament. De verborghen-
heden/ in/ ende onder dese teecke-
nen begrepen/ ende daar deselve
uytgedruckt/ zijn de grootste/ die
geïmagineert konnen werden.

Het breecken van het Broot, be-
teeckent de breeckinghe van het
lichaem Christi/ dat is/ alle de
onuytspreeckelijcke tormenten/
die hy heeft geleden in sijne men-
schelijcke natuere/ om onser son-
den wille; dewelcke groater wa-
ren/dan als of sijn levendige lig-
haem in duysent stucken hadde
ghescheurt/ ende verbrijfselt ghe-
weest/ ende alle sijne ghebeenten

ghebruacken/ ende tot polver gesmeten.

Het eeten van dit Broodt, ende het drincken van desen Wijn, betekent / die speciale weldaedt / dewelcke den ontfanger van dit Sacrament / sal verkrijgen / dooz het lijden ende de doadt Christi / ist dat hy dooz een levendigh geloof / de verdiensten desselven / hem-selven sal toe-eigenen. Dit Broot, (seggt onsen Salig-maker / achtervolghens het verhael van den Apostel) is mijn lichaem, dat voor u ghebroocken wordt : Ende dese Drinck-beecker is het Nieuwe Testament in mijnen bloede, vers 24, 25. ofte / is mijn bloedt in het Nieuwe Testament, het welcke voor veele vergoten wort, tot vergevinghe der sonden ; ghelijck het opentlijcker verhaelt worden / dooz den Euangelist Mattheum. Ende daeromme gebodt onsen Salig-maker haer-lieden / het eene te nemen ende eeten, ende het ander te drincken.

Als of hy soude hebben gheseyd ; Dit Broot / soo ghebruaken als ghy siet / sal u / ende allen anderen /

deren / die in mijnen Name gelo-
ben/een waer-teecken wesen/van
t geene dat ick hebbe gedaen en-
de geleden in mijnen vlesch voor
u. Desen Wijn / meer bysonder-
lijck / sal een teecken zijn / selve
van dat bloedt / het welcke ick/
hanghende aen het Kruyce / ver-
giete/ om te verwerwen de verge-
vinge ende quijtscheldinghe van
uwe sonden / het welcke sulcken
bloedt niet en is / als gheoffert
wierdt in het oude Testament;
te weten / het bloedt van Ossen/
Gepten/ende Schapen; maer het
is inder daedt selve het bloet van
Godt ende mensche / waer door
het Nieuwe Testament verze-
gelt ende bevestigt is / het welcke
saligheyt aenbiedt allen den gees-
ten/die haer sullen bekeeren/ende
in my gheloooven/ende steunen op
de verdiensten van dese mijne
bloedige passie/afte lijden.

Daeromme/neemt ende eet dit
mysticael ofte verborghen Broot/
ende drinckt desen Wijn / ende
laetse u wesen / ende allen ande-
ren / (deswelcke deselve waerdig-
lijck ontfangen sullen) als zegen-

len ende panden / dat soo waerlijcken / als ghy met uwen licha-
 melijcken monde dit Broot eetet /
 ende desen Wijn drincket / en daer
 door versterckt ende verquickt
 wort; soo waerlijcken sullen uwe
 zielen smaecten / ende door den
 mandt des geloofs geboed / ende
 verquickt werden met mijn lig-
 haem ende bloet; ja / in / ende door
 het eeten van dit Broot / ende het
 drincken van desen Wijn (gelijck
 ghy behoort te doen) sult ghy
 mijn lichaem ende bloedt / geestes-
 lijcken eeten ende drincken: Dat
 is / de verdiensten van mijn lij-
 den / sullen (door middel van dien)
 u soo krachtelijcken toe-gheep-
 ghent worden / dat ghy daer door
 (gelijck of het ware door daghe-
 lijcks voetsel) eeuwiglijcken sul-
 let leven. Also dat het geene het
 welcke ghy in dit Sacrament ee-
 tet ende drincket / niet alleenlijc-
 ken is Broot ende Wijn / maer in
 seckere maniere / mijn lichaem
 ende bloet / het welcke door u op-
 geoffert was.

Is dan dit Sacrament niet
 eene verborghentheyt / om daer
 over

ober te zitten? Is het niet eene
 beestelijcke sonde / sonder eenige
 voor-bereydinge / tot het selve te
 loopen? Indien dat wy maer or-
 dinaerlijcken eeten ende drin-
 ken / tot lichamelijcke noot-wen-
 dicheyt ofte vermaeckinghe; het
 soude beestelijcken zijn / daer toe
 te loopen / als een Paert tot de
 kribbe / ofte een Swijn tot den
 trogh / onse herten (ten minsten)
 niet op-heffende tot Godt in
 danckbaerheyt voor het selvige.
 Hoe veel te meer is het beestelijc-
 ken / dit Broodt te eeten / ende des-
 sen Wijn te drincken / sonder be-
 hoorlijcke eerbiedicheyt en aen-
 merckinghe van eene soo hooghe
 ende Hemelsche verborghentheyt?
 Het soude wesen eene onweerdig-
 heydt / aen ghedaen het groote
 werck onser Verlossinghe / niet
 dan by geleghentheyt daer op te
 dencken / ofte daer van te spreken
 sonder eerbiedicheyt: Maer on-
 eerbiedelijcken daer toe gesint te
 wesen / wanneer het daer eene
 soodanige speciale ordonnantie/
 ons krachtelijcken gherepzen-
 teert ende toe-geeyghent wordt/
 moet

maet naatsakelijcken eene schiz-
kelycke ende verdoemelycke son-
de wesen.

Tot te verder versterckinghe
maer van/laet ons aen-mercken
eenighe bysondere onderrechtin-
gen/uyt de particuliere saken/ten
aensien van de speciale analogie
ofte over-een-kominge/tusschen
de teecken en/ende de beteeckende
dingen.

I Na-de-mael dat onsen Sa-
ligh-maker in dit Sacrament/
doo? Broodt / sijn lichaem repre-
senteert / soo leert hy ons daer
doo? / dat sijn lichaem / de ziele
van den mensche is / 't geene het
Broodt het lichaem is. Broot is
de rechte staf van het lichame-
lycke leven eenes menschen / het
alder-gemeenste voedsel van ar-
me ende rijke / datte / 't welke
van alle ander voedsel / alder-
minst kan ghespaert zijn ; datte/
't welke / in hongers-noot / den
mensche eerst ende principalijs-
ken begeert ; datte / de schaersig-
heyt waer van dierte maecht ;
datte / 't welke / in-dien dat het
overbloedigh is / soo maecht het
gemeen-

gemeenlijcken alle andere noot-
sakeelijckheden deses levens / oock
overbloedigh ; datte / daer mede
wv daghelijcks onderhouden
werden ; datte / om het welcke
dat de menschen gemeenlijck den
meesten arbeydt aen-wenden.
Hier-om ist dat onsen Saligh-
maker in het gebedt des Heeren/
leerende te begeeren alle de noot-
wendige vertroostingten deses le-
vens / begrijptse alle onder dage-
lijcks broot. Ende derhalven / by
ghelijcke proportie / sijn lichaem/
in die manier / als het hier ghe-
meent ende vooz-gesteld wort / is
den rechten staf van het Chziste-
lijcke leven. Datte / sonder het
welcke / noch arme / noch rijcke /
hooge / noch leege / eeuwiglijcken
sal leven. Datte / 't welcke / son-
der alle andere middelen / een
mensche totten eeuwigghen leven
kan voeden ende onderhouden ;
ende het welcke men van alle an-
dere middelen / niet en kan ont-
beeren : Datte / waer na dat pe-
gelijcke ware Chzistelijcke ziele/
eerst ende voornamelijck hon-
gert : Datte / het onthzeecken
waer

waer van / alleenlijck de ziele doet hongher lijden ende versterben : Datte / om het welcken dat sy de alder-grootste moeyte sulen op-nemen / om dat te verkrijghen ; ende het welcke / sonder de grootste pijn en arbeydt / niet en kan verkrieghen worden. Datte / daer mede sy alle daghe begeeren geboed te worden / ende t'elckemale / haer op geen ander dingh / dan alleene hier op verlatende.

2 Daer door dat het Broodt wort ghebroken / om te beteecken sijn lichaem voor ons ghebroken / wordt ons gheleert : dat het niet simpelijck het lichaem Christi is / door het welcke dat wy niet en moeten gheboedet worden / maer sijn lichaem gebroken , dat is / datte / het welcke Christus voor ons ghedaen ende geleden heeft / voornamelijck aen het kruyce / want (om eyghentlijcken te spreecken) sijn lichaem en was niet ghebroken. Ten is derhalven niet eygentlijck Christus verheerlijckt in den Hemel / ofte Christus simpelijck als Godt / ofte als Godt ende mensche /

sche/dewelcke het Broodt is/dat
eene Christen ziele/van wegen de
sonde veraetmoedigt/kan spijzen
ofte onderhouden; maer Chri-
stus gekrupst/Christus hangen-
de aen het krukce.Het is de doot
Christi/die in der daedt/is het le-
ven van een Christen. Het is
Christus ende sijn krukce/beyde
te samen/dat het Broodt des le-
vens is: ja/niet alleenlijck het
krukce/maer oock de Dooz-
nen/met dewelcke hy ghekroont
wiert/de Roeden of Snoeren/
met de welcke hy ghegeesselt
wiert/de Nagelen/met dewelcke
hy ghehechtet wiert/den Edick
ende Galle/dewelcke hy smaech-
te/ja/ende Judas,die hem verriedt/
ende Pilatus,die hem veroordeel-
de/ende de Schrift-geleerden en-
de Phariseen/die hem vervolg-
den/ende alle het volck/het welc-
ke riep/krupst hem. Christus met
alle dese dingen aen-ghemerckt/
is dat geestelijcke Broodt/het
welcke dooz het materiale af-ge-
beelt wort. Ende sonder dese/en
kan hy eene sondelijcke ziele/het
Broodt des levens niet wesen.

Also

Alsoo dat / indien daer eenighe
Transsubstantiatie in dit Sacra-
ment soude wesen / so is / ofte het
Broot in alle dese verandert / ofte
alle dese in het Broot.

3 Het ghebruyck van Wijn is
wel bekend / het en lescht niet al-
leenlijck (als water) den dorst /
maer vertroost boven mate het
herte / ende verquicht de Geesten.
Na-de-mael het daer is het wel-
behaghen van onsen Salig-ma-
ker in dit Sacrament / den Wijn
te maken tot eene af-beeldinghe
van sijn bloedt : so leert dat ons /
wat werckingen het bloet Chri-
sti / ende de upt-stortinghe van
dien / sal hebben in de zielen van
alle waerachtige Christenen / en-
de waerdighe Communicanten.
Haren geestelijcken dorst / na ge-
rechtighepdt ende salighepdt / sal
uptgelescht worden. In het mid-
den van alle de vreesen ende ver-
schrikingen des doots ende der
Helle / sullen sy door middel van
dien / ghesolageert ende vertroost
worden. Dit bloedt / stromende
upt de zijde Christi / sal in het
midden van hare droeffenissen /
ende

ende benautheden/ beraeringhen
 ende quellingen/ wesen als eenen
 beecker van den alder - uytne-
 mensten Wijn / om haer goede
 riere aen te doen / hare geesten
 weder levendigh te maken / ende
 haren yver te ontsteecken. Desen
 Wijn heeft die kracht en sterck-
 heyd in hem/ dat se alle de bittere
 drancken (die de kinderen Gods
 ghewoon zijn te drincken) in
 Wijn verandert. De Apostelen
 onses Saligh-makers/ wanneer
 sy diepelyck drancken van de
 geesselinghe/ desen Wijn vermen-
 gelt met dien bitteren dranck /
 veranderde dien also in Wijn : in
 sulcker voeghen / dat sy verblijdt
 waren, dat sy waren waerdigh ghe-
 acht geweest, om te lijden 't geene
 dat sy deden om Christi wille.

Act. 5°
 vers 41^a

Die Religie derhalven / de-
 welcke den volcke den Wijn ont-
 houdt in dit Sacrament / doet
 daer in alsoo/ soo veele in haer is/
 als haer oock dien Wijn te ont-
 houden / dewelcke daer door af-
 gebeelt ende aen-geschaduwet
 wordt / selve het dierbare bloedt
 Jesu Christi / dien eenigen Wijn/
 die

die de ziele van eenen benauden
sondaer / alleene kan verquicken
ende vertroosten / het welcke ge-
noeghsaem is om te bewijzen / dat
deselve Antichristisch is / al en
ware daer al schoon anders niet.
Ende te meer Antichristisch / te
meer houdtse staende / dat den
Wijn in dit Sacrament / is het
ware ende reële bloedt Christi.
Wat is dit anders / dan te leeren /
dat het ware bloedt Christi tot
haer niet en behoort / ende dat in-
dien sy willen saligh worden / soo
moeten sy doo? eenigen anderen
middel salig worden ; ofte alleen-
lijck doo? te star-ooghen op / ende
te aen-bidden het gheschilderde
bloedt / ofte eenig geschildert of-
te gesneden Kruycifix.

4 Desen gehepligden Broode
ende Wijn / moet desgelijcx (doo?
het bevel onses Salig-makers)
gegeten ende ghedroncken wor-
den ; ende daer doo? wordt ons
gheleert : Dat die geene alleene
eenwighlijcken sullen leven / doo?
dekracht van het lichaem ende
bloedt Christi / dewelcke daer me-
de ghevoedet worden / ghelijck de
licha-

lichamen der mensche met Broot
ende Wijn ghevoedet werden.
Want ghelijck Broot ende Wijn
(in-dien datmen alleenlijck daer
op siet / ende niet en wort ghenom-
men/ende in de mage niet en wort
ontfangen) het lichaem des men-
schen niet en kan spijsen / voeden
noch verquicken / ofte het leven
daer inne onderhouden : Niet
meer en sal het lichaem ende
bloedt Christi / de ziele van eenig
sondaer vertroosten ende ver-
quicken / ofte hem een middel zyn
van geestelijck ende eenwigh le-
ven/ten zy sake datse onfanghen/
ende de ziele geestelijck toe-ghes-
epgent worden / ghelijck Broodt
ende Wijn het lichaem worden/
wanneer sy ghegeten ende ghe-
droncken zyn. Daeromme die
geene / die de verlosseden Christi
zyn/maeten met Christo t'samen-
gevoegt/ende vereenicht zyn/en-
de eene moet hem wesen / ghelijck
het Broot dat het lichaem spijs /
ende den Wijn / die het laest ende
verquickt / in onsen vleesche ver-
andert wordt / ende maeckt ons
een met dat selve. Dit Sacra-
ment

ment dan / het welcke eene soo
groote verborghentheyt versegelt
als dese is / en kan niet gheprofa-
neert ofte ontheplight worden/
sonder de verborghentheyt selve
eene groote onwaerdigheyt te
bewijfen.

5 Daer in dat Christus seght/
dat het geene / 't welck sy namen
ende aten / dat het sijn lichaem is/
ende dat het geene / het welcke sy
droncken / dat het is sijn bloedt/
leert hy ons; dat dit Sacrament
niet alleenlijck / (als in een Cafe-
reel) af-schildert ende represen-
teert / wat Christus voor de son-
daren heeft gheleden; maer het
welcke wel duysent-mael meer-
der is / het is door de ordonmantie
Christi / (aen den waerdigen ont-
fanger) een gezegent instrument;
door middel waer van / Iesus
Christus ende sijne verdiensten/
aen hare zielen toe-geepgent / en-
de effectueel ofte werck-dadigh
gemaectt worden. Alsoo dat de
bereeniginge van de beteeckende
sake / ende het teecken / sadanig is/
dat in / ende door de eetinghe van
dit Broodt / ende de drinckinghe
van

van desen Wijn / de ziele van den
 waerdigen ontfanger / geestelijc-
 ken / ende door het gheloove / eet
 het lichaem / ende dzinckt het
 bloed Jesu Chzisti / ende bindt al-
 lerwegen sulcken sterckte / troost
 ende leven daer inne / als het lig-
 haem gemeenlijcken bindt / in het
 eeten van Broodt / ende dzincken
 van Wijn. Alsoo dat dit Broot /
 ende desen Wijn / niet alleenlijc-
 ken zijn bloote teecken en van
 Chzisti lichaem ende bloedt / ghe-
 lijck den krans ende 't groene
 Klijf / zijn van Wijn / de welc-
 ke alleenlijcken aen-wijzen / dat
 aldaer Wijn te koop is / maer en
 brenghen die niet toe : Maer het
 lichaem Chzisti / is in soodaniger
 maniere in dit Sacramentele
 Broodt / ende het bloedt in desen
 Wijn / dat in het eeten van het
 eene / den waerdighen ontfanger /
 eet het andere / ende in het dzinc-
 ken van het eene / dzinckt het an-
 dere. Van daer daneene grooter
 verhooghentheidt bedacht wor-
 den van den mensche ; in / ende
 omtrent de welcke hy behoort
 verbiedelijcken om te gaen / ende
 religieu-

religieuselijck ende heplighlijck
genegen te wesen.

Laet ons dit hier by niet laten
blijven / maer wederom eenmael
treden in de aen-merckinge / van
die grauwelijcke Religie der
Roomscher Kercke / dewelcke een-
nen sulcken Dzinck-beecker ver-
vult met soodanighen Wijn (son-
der eenighe kouleur of schijn ter
Werelt) den volcke onthout. Sy
seggen / dat het bloedt Christi is
in het lichaem Christi; ende daer-
omme het volck/ontfangende het
eene/ontfangt daer inne oock het
andere. Maer dit is eene Anti-
christische dwaesheyt: Hoe kon-
nen dese t' samen gaen / die Chri-
stus soo directelijck onder-schep-
den en af-ghesondert heeft / het
eene in een koeck ofte Broot / het
andere in eenen Dzinck-beecker?
Hoe kan het bloedt wesen in een
lichaem ghebroken ende verbrij-
selt? Hoe kan dat bloet zijn in het
lichaem / het welcke uyt het lig-
haem uyt-gestart is? Wat bloet
Christi kan eene Christelijcke zie-
le vertroosten / dan het geene
t welcke vergoten was? Ofte
wat

Wat bloedt wordt in dit Sacra-
ment aen-gheboden/dan 't geene
het welcke vergoten was? Ende
al waer't dat het in het lichaem
ware / ghelijck het in dit Sacra-
ment ontfangen wort; nochtan
dewijle het den wille Christi is/
dat sijn bloedt niet alleenlijck en
sal gegeten/maer oock ghedron-
cken worden; wat eene Kerck-ro-
vighe booshepdt is ditte / daer
Christus specialijck ende by-na-
me / verepscht het drincken van
sijn bloet/dat sy den volcke 'tself-
de souden wepgeren/ ende maken
dat sy / met het eeten van dien /
alleenlijck op houden? Ende
hoe blijkt dat / dat het bloedt/
door soo veele het gegeten wort/
is eenigh ghedeelte van het Sa-
crament / ende in-dien niet / wat
weldaedt ofte nuttighepdt be-
komt den ontfanger daer door/in
dat aen-sien? Het recht niet met
allen. Het is het drincken / ende
niet het eeten van het bloet Chri-
sti in dit Sacrament / dat de ziele
van den Communicant moet
verquicken ; ende sonder dit
drincken daer van/en kan de ziele
niet

met het bloedt Chrizti/ niet meer-
der verquickt worden in dit Sa-
crament / dan den lichamelijcken
dozst kan upt-gebluscht worden/
door het water het welcke in 't
Bzoodt is. Ende een mensche/
in te eeten het lichaem Chrizti/
gebzoocken/ gekrupst/ende door-
steecken met een Spere/ende ghe-
offert; soo als het een Chrizten
gegeven wort in dit Sacrament/
en kan niet meer gesept worden/
in/ende daer mede het bloet Chri-
sti te drincken/dan de Joden/ die
aten het vleesch van Schapen
ende Ossen / in de offerhanden
aen-gheboden/ na dat het bloedt
was af-gescheyden/ende de stuc-
ken geroostet en ghebzaden wa-
ren/ konde ghesepdt werden / dat
als doen / ende daer in te drincken
het bloedt der Schapen ende Os-
sen. Ende sy soudent alsoo wel
maghen bewijfen / datter Wijn
was in het Bzoodt / door de con-
secratie/ als dat het bloedt Chri-
sti/ is in het lichaem / na de conse-
cratie.

C A P. VIII.

Van het eynde ende gebruyck van dit Sacrament, ten aensien van de Communicanten.

Tot hier toe van de deelen van dit Sacrament. De verscheyden ende generaelste eynden / ende gebruycken volgen; dewelcke zijn twee:

Het { ¹ Siende op ons selven in't bysonder.
² Siende oock op anderen.

Dat eynde / het welcke siet op ons selven / is / dat wy dit Sacrament ontfanghen / om daer doot te solemnisieren ofte onderhouden / eene bysondere memoriael / ofte ghedachtenisse van Christo / ende van onse verlossinge doot hem / Doet dit (seggt onsen Salig-maker) tot mijner gedachtenisse. Een eynde dan / waeromme dit Sacrament moet gebruyckt worden / ende welck gebruyck in de Kercke Christi moet achtervolght worden / is / dat in ende doot het behoortlyck ontfanghen van dien / wy te meerder
C mach

mochten gevoelen/ ende krachte-
lijcker ghedencken / wat onsen
Salig-maker voor ons ghedaen
ende geleden heeft.

Wanneer dat onse bysondere
vrienden / op haer vertreck van
ons/ ons eenigh teecken van ghe-
dachtenisse ter hand stellen / so en
doense dat niet alleenlijck van
wegen de bysondere nuttigheyt/
het welcke wy verkrijghen/ door
het ordinare ghebruyck van het
selve ; maer oock / op dat soo me-
nichmael als wy daer op sien/
ofte het selve gebruycken/ wy dit
ghebruyck dies te meerder daer
van souden maken / om ons daer
door in den sin te roepen / de me-
nichbuldige liefde ende gunsten/
dewelcke sy ons bewesen heb-
ben. Ende dit is onse natuere in-
gheschreven / dat wanneer ons
maer eenighe occasie wordt aen-
geboden/ om aen eenen waerden
vriend te gedencken / die van ons
vertracken is / dat wy daer door
meer dan gewoonlijcken tot hem
genegen sijn. Hier uyt komt het
dat superstitieuse lieden (op eeni-
ghe occasie van ghedachtenisse)

den

Den Heere so hartelijcken bidden/
om barmhertigh te zijn de zielen
der geener/die upt desen leven ge-
scheyden zijn / dewelcke sy lief
hebben / ende aen dewelcke sy
verbonden zijn gheweest : Maer
als sy aenschouwen eenighe by-
sondere memoziael ende teecken
van hare liefde / als dan worden
sy menighmael (voor eenen tijdt)
verruckt ende op-getrocken / met
extraordinaire toe-gheneghent-
heyt / dewelcke sy sullen betoonen
oock het teecken van ghedachte-
nisse selve / het selvighe als een
teecken van eere aen-doende.
Gemerckt derhalven dit Sacra-
ment / 't welcke ons niet alleen-
lijck is na ghelaten / door den al-
der-grootsten vriendt / die wy opt
souden moghen ghehadt hebben/
maer oock met voornemen na ge-
laten / om te wesen eene bysonder
gedachtenisse / ende pandt van de
alder-grootste liefde / die immer-
meer den sterflijcken creatueren
was bewesen / ende dewelcke de
rechte werckinghen ende vruch-
ten der liefde op haer geschreven/
ja in haer in-gegraven heeft : So

en is het niet onghelooslijck / dat
yemandt / die Iesum Chzistum
lief heeft / ende in hem geloof / dit
Sacrament soude licht achten /
ofte onwaerdelijck gebruycken.

Maer hier moghen wy by den
wegh waer-nemen / hoe wonder-
lijck vergeetachtigh / selve de ge-
loofvighen zijn / van dese onuyt-
sprekelijcke liefde Chzisti / in sul-
ker voegen / dat sy eene soodanige
gedachtenisse van noden hebben
gehad: Want haer-lieden is dit
Sacrament ghegheven / als een
hulp-middel daer toe. Is het
mogelijck / dat een mensche eenen
sulcken Meester soude vergeten /
die hem / met eenen groaten prijs /
van de Galepe ghekoft ende ver-
lost heeft? Ja / die om hem te ver-
lossen / hem-selven tot eene slave
gemaect heeft; ja / die te vreedden
was / den vrydom van sijne
dienst-knechten te kopen / met sij-
nen eygenen daadt? Is het ma-
ghelijck / dat sulcke eenen dienst-
knecht / eene bysondere gedachte-
nisse soude van noden hebben?
Soude niet eener dencken / dat hy
veel meer eenigh middel van no-
den

den soude hebben / om hem sijne
 liefde te doen vergeten. Niet-te-
 min is dit de wonderlijcke ghe-
 steltenisse van alle Christenen/
 selve van de beste : dat al-hoe-
 wel onse conditie duysent-mael
 ellendigher was / dan de conditie
 van een slave op de Turcksche
 Galeye kan wesen : Al-hoe-wel
 Iesus Christus duysent-mael
 meerder ghedaen heeft / tot onse
 vrij-makinghe daer van / dan het
 voor eenig mensche mogelijcken
 is voor een ander te doen : al-
 hoe-wel soo wat wy souden ma-
 ghen ghenieten / wy het selve van
 sijne barmhertigheyt ende liefde
 hebben : onse zielen / lichamen/
 sinnen / verstandt / schoonheydt /
 rijckdom / leven ; also dat alle onse
 sinnen over-al soo omcingelt zijn
 met memorzialen van sijne liefde/
 dat wy geen ding en kunnen sien/
 hooren / gevoelen nachte smaken/
 of het en kan ons in den sin bren-
 gen sijne liefde ; ja sijnen doot en-
 de lijden / door dewelcke het vrije
 gebuyck van dese dingen / ons is
 gekost ende verkregen geweest ;
 nochtans / niet tegen-staende al-

le dese dinghen / ghy siet / dat wy een meer bysondere ghedachtenisse van noden hadden : Ja / ende dies niet teghen-staende (sondighe wichter & als wy zijn) zijn wy gereet om dese gedachtenisse te misbruycken : Ende ('twelcke boven-maten te verwonderen is) wy zijn ghenegen / in het midden van dien / aldermeest Iesum Christum / ende sijne liefde tegen ons / te vergeten / ende als dan / ende daer in alder-gereetst / om hem te ont-eeren.

Hier upt moghen wy verder aen-mercken / dat Christus onsen Saligh-maker / het seer vziendelijcken neemt / als wy aen hem ghedencken / ende aen het geene / 't welcke hy voor ons ghedaen heeft.

De instellinghe van dit Sacrament / tot desen eynde / betoont dat hy sulckx seer begeert ende vereyscht. Ende te meerder / dat hy onse ghedachtenisse van hem begeert / ende daer in vermaken neemt ; te onvriendelijcker ende offensibelijcker sal hy / onse vergetelijckheyt van hem / nemen.

Hier

Hier uyt blijkt des ghelijcks/
dat wy alsdan bysonderlijcken
eeten het vleesch Christi/ende sijn
bloedt drincken / als wy met een
gelaovigh herte ende ghenoecht/
krachtelijcken ghedencken / op /
ende in onse ghedachtenisse / ern-
stelijcken overdencken / ende in
onse overdenckinge religieuse-
lijck geaffectioneert zijn / ende in
onse genegentheden door en door
ontstecken zijn met de liefde
Christi/gegront op datte/twelc-
ke Christus voor ons ghedaen
heeft / ende 't welke ons in dit
Sacrament voor oogen ghestelt
ende versegelt wordt.

C A P. IX.

*Van het eynde ende gebruyck van dit Sa-
crament, ten aensien van anderen.*

Het eynde/t welcke op ande-
ren siet/is; De verkondinghe
van sijnen doot, tot dat hy
komt, dat is/door het eeten deses
Broots / ende het drincken deses
Wyns / sullen de Christenen ghe-
tuygen ende belijden / ende op se-
kere maniere aen anderen ver-

4 kondi-

kondigen/selve tot den eynde des Werelts/ de verborghentheyt des Evangeliums ; de somma / de substantie / ende de verbullinghe waer van/ is in de doot Christi/ ende de vruchten die daer van bloeyen/ alle welcke dinghen in dit Sacrament gherepresenteert worden.

Verhalven in ons behoortlyck ontfangen van dit Sacrament/ soo leyden wy de menschen/ (ghe-lyck of het ware by der handt) tot in den Hof van Gethsemane, ende toonen hen aldaer Christus/in uysterste verschrickinghe/ sweetende bloedt / Judam, hem verradelijcken kussende / de Soldaten hem bindende/ende leyden- de hem tot het gherichte. Wy leyden haer tot de Zale van Capi-phas, ende tot den Rechter-stoel Pilati, ende daer toonen wy haer Christus/seer onrechtvaerdelijcken veroordeelt / seer onrecht-vaerdelijck gheslaghen / ende op hem ghespogen / ghegeestelt ende met doornen ghekroont / bespot ende belacht. Wy leyden haer tot den Bergh Calvarien, ende al-
daer

daer toonen wy hem haer / gena-
gelt aen het krusce / drinckende
Wijn-edick met Galle gemengt/
dooz-steecken met eene Spere /
verlaten van sijnen Vader / in de
verschickinge daer van seer bit-
terlijck upt-roepende / Mijn Godt,
mijn Godt, waerom hebt ghy my
verlaten. Ende dit alles om on-
sent wille / op dat hy ons daer
dooz mochte beziiden van den
blaeck des Dets / ende dooz ons
verwerben het eeuwigh leven.

Komen wy in dese verboz-
gentheydt alle dese dinghen sien/
ende aenschouwen ? Sullen wy
hier dooz (op seckere maniere)
het andere aenwijsen / ende sullen
wy daer mede niet bewogen zijn /
in onse eyghene zielen / maer tot
het ontfangen daer van komen /
als of wy ongeboelijcke blacken
waren ?

Dooz dese dingen blijkt wel/
hoe krachtigh de leere van dit
Sacrament is / om alle Chziste-
nen af te schzicken van de profa-
natie ofte onthepliginge des sel-
ven / ende volgens dien / tot de be-
quaem-makinghe ende dooz-be-

reypdinge van haer / tot het waer-
dig ontfangen van dien.

Alwaer (om te besluyten) aen-
merckt / dat den Apostel in alle de
voorz-gaende pointen / de Kercke
van Corinthen niets en heeft
voorz-ghesteld / dan daer van sy te
vooren niet onwetende en kon-
den gheweest zijn; welcke prack-
tijcke des Apostels ons leert /
van welcke nootwendigheyt / de
geduerige onderwijfinge is in de
Kercke Christi / na-de-mael de
Dienaren begeerigh moeten we-
sen / niet alleenlijck het volck
Godts te onderwijfen in die
pointen der Leere / daer van sy
onwetende zijn: maer oock haer
dickwils in hare memorie ende
aen-merckinghe te roepen / die
pointen / dewelcke sy alrede te
vooren ghenoech wisten / op sulcke
particuliere gelegentheden / door
dewelcke sy een bysonder ghe-
brypck daer van behooren te ma-
ken. Ende waerlijck / alwaer 't
dat de menschen by memorie de
gantsche Schriftuere konde ver-
halen / alwaer 't dat sy pegelijcke
harde ende sware plaetse der sel-
ver

ver kande verstaen; alwaer 't dat sy wisten alle de gronden ende beginselen van het Christelijcke gelove; alwaert dat sy bequaem waren om te beantwoorden alle tegen-werpingen tegen eenighe goddelijcke waerheyt; nochtans dit alles niet teghen-staende/ soo soude daer in de Kercke Godts nach maeten gebuycht worden/ beyde de leesinghe ende oock de prediking des Woordts.

Want genomen dat onse kennisse nach soo groot soude mogen zijn/ nochtans indien wy het ons niet dickwils in den sin brengen: indien ons niet en wort gheleert/ hoe wy het in dese ende geene bysondere gevallen/ sullen appliceren ofte toe-eygenen/ indien door de kracht van de ordonnantie Christi/ het niet en worde ghebracht upt onse hooft tot in onse herte/ soo sal het ons wesen als een doode letter/ ja/ ende aldermeest upt onse hooft/ als wy het aldermeest behoorden te ghebuycken. Want so was de particuliere kennisse/ van dit Sacrament/ in dese Kercke van Corin-

I, Deel. 60 Voor-bereydinghe tot het

then. Ende so sal de kermisse van dese / ofte van eenighe andere waerhepdt zijn / indien deselve in ons niet vernieuwt ende levendig ghemaect en wort / door d'agelijcksche leeringhe ende onderwijsinghe.

C A P. X.

Wat het is schuldigh te zijn aen het lichaem ende bloedt Christi.

Tot hier toe van de leere van dit Sacrament. De consequentie van de leere volgt.

Soo dan, (seggt den Apostel) wie onwaerdelijck dit Broodt eet, ofte den Drinck-beecker des Heeren drinckt, die sal schuldig zijn aen het lichaem ende bloedt des Heeren.

Wy hebben in de aen-merckinghe van peghelijck bysonder point der leere / aengaende dit Sacrament / generalijcken ingezacht; dat het noodtsakelijcken moet wesen eene vzeesselijcke sonde / het selve te prophaner en ende misbruycken / ende dat niet te ontfangen in die maniere / als wy behooren te doen: Maer den Apostel

postel besluyt hier upt in 't bysonder / dat het inder daedt eene monstreuse periculeuse sonde is.

Verhalven om dies te beter te verstaen de consequentie des Apostels / ende tot onse vozder hulpe in dese vooz-bereydinge /

Laet ons aen- mercken /	{	Ten eersten	{ De sonde selve / ende De middelen / dooz dewelcke wy aen dese sonde schuldig zijn.
		Ten anderen	{ de grondt / op de welcke dat sulcke personen schuldig zijn.

De sonde is / Een schuldigheydt aen het lichaem ende bloet Christi. Schuldigh te wesen aen sijn lichaem ende bloedt / is den persoon ende het lijden Christi / eenige bysondere onaenghenaemheyt ende onwaerdigheyt aen te doen / ende (in eene bysondere maniere) te sandigen tegen het groote werck van onse Verlossinge ; ja / in eeniger voegen / eene sonde te begaen van deselve rechte natuere ende hoedanigheyt / dewelcke die geyne doen / dewelcke in het Krupci-
ghen

ghen Chzisti / handt-dadigh zijn geweest. Want schuldig te zijn aen bloedt / is in den eenigen ofte anderen sin / een Moordenaer ende vergieter van het bloet te zijn: ende daerom schuldich te zijn aen het bloet Chzisti / is (in den eenen graet ofte den anderen) onse handen in sijnen doot te hebben: Ende by ghevolge te zijn medeghenoten met Judas, in hem te verraden; met de godtlose Joden / in te roepen kruyst hem; met Annas, Caiphas, ende Pilatus, in hem te veroorzelen; met de wreede Soldaten / in hem te geesselen / ende te bespotten / spouwende in sijn aenghesichte / kroonende hem met Doornen / ende nagelende hem aen het krusce / &c. De ergste onder de Chzistenen / hebben eenen grouwel van dese personen / ghelijck oock mede van dese sonden / bedreven teghen den persoon Chzisti.

Laet ons derhalven leeren / eenen grouwel te hebben van die practijcke / dewelcke op onse hoofden soude doen vallen de schult van deselve sonde. Schuldig

dig te wesen aen eenig bloet / (al-
hoe-wel aen godtloos ende son-
delijck bloet) heeft eenen last ge-
weest / dewelcke het stoutste herte
daer onder heeft doen suchten en-
de steenen. Maer wie is bequaem
(wanneer zijn conscientie een-
mael sal wacker worden) te dra-
gen de schult van onnosel bloet?
Ende indien het bloedt van den
onschuldigen Abel, so swaer heeft *Genes. 4.*
ghelegghen op Cain, hoe swaer sal ^{13.}
het bloedt van het onschuldighe
Lam Godts / legghen op die gee-
ne / die daer aen schuldig zijn; wy
mogen over-dencken / hoe swaer
het was op Judas, ende wy mo- *Mat. 27.*
gen te desen dage sien / hoe swaer ^{4/5.}
het leyt op de hoofden van de ge-
heele Natie der Joden / achter-
volghens haren eyghenen ver- *Mat. 27.*
vloecten wensch. Dese sonde ^{25.}
derhalven / zijnde een bloedighe
sonde / ende by ghevolge in haer-
selven / eene seer ondraghelijcke
sonde; kunnen wy wel te sorg-
vuldig zijn om die te vermijden?
Ten is niet onse onwetendheyt /
ofte goede meeninghe / die ons in
dit geval sal ontschuldigen. Me-
nighe

1. Deel. 64 Voor-bereydinghe tot het

Luc. 23.

34.

Act. 3. 17.

nighe van de Joden / in hare on-
wetenheyt / krupciighden Chri-
stum. Dese Kercke van Corin-
then hadde (sonder twijfel) des-
gelijcks een goede meeninghe / in
dit Sacrament te ontfanghen;
nochtans om datse het niet ont-
fanghen in die maniere als sy be-
hoorden / soo waren sy aen dese
vuple sonde / diepelycken schul-
digh.

C A P. XI.

*Door wat middelen, in het ontfangen de-
ses Sacraments, de menschen schuldigh
worden aen het lichaem ende bloedt
Christi?*

De middelen / door dewelcke
wy schuldigh worden aen
het voorszeyde lichaem ende
bloedt Christi / is / Door dit on-
waerdelyck te ontfangen.

Het Sacrament onwaerdigh-
lyck te ontfanghen / is; te komen
tot de Tafel des Heeren / ende al-
daer hem te onderstaen dit Broot
te eeten / ende desen Wijn te drinc-
ken / sonder eenighe behoorlycke
eerbiedighejdt / ofte respect van
de

de myfterie / die daer in is begre-
pen; ofte van het eynde/waer toe
hy geordonneert waren; ofte van
den perfoon/door wiens autho-
riteit hy geordonneert waren; ofte
sonder eenige fozge op fich te ne-
men/ ofte te voren te ghedencken/
om fodanige perfonen te zijn/ als
voor de welcke dit Sacrament
gheordineert en verozdent was.
De beſte van de menſchen / en
kan niet geſeggt worden/ (in hem-
ſelven) waerdigh te zijn om dit
Sacrament te ontfangen: Niet-
te-min / hoe onwaerdigh dat wy
oock in ons ſelven ſouden mogen
zijn / indien dat Chriſtus ons
voor waerdig ſoude mogen ach-
ten / ende wy (in eenigher mate)
ſulcke perſonen zijn / als voor de
welcke dat hy dit Sacrament
gheordineert heeft ; ende indien
wy onſe alderuyterſte beſte doen/
om dat ſelbe te ontfanghen in die
maniere / met ſoodanighe herten
ende ghenegentheden als hy ver-
eyſcht / ſaa mogen wy wel geſeyt
worden (hoe onwaerdig dat wy
anderſins oock ſoude mogē zijn)
waerdighe ontfanghers van dit
Sacrament te weſen.

De

De ordinare ende alder-ghe-
meenste oorzaken ende middelen
van onwaerdighlijcken te ont-
fanghen / zijn dese dewelcke vol-
ghen.

De eerste (het welcke wy in 't
beginsel aen-geteeckent hebben)
is onwetenhepdt / wanneer de
menschen haer willen onderwin-
den dese mysterien te ontfangen/
al-eer sy verstaen ofte gheleert
hebben (in eenighe redelycke ma-
niere) de ware meninge ende het
gebruick van dien. Soodanige
moeten nootsakelyck ontfangen/
hand over hooft/sy en weten niet
wat/nach en zijn niet bekommert
wat. Ende hoe is het dan moge-
lyck / dat sy souden wesen waer-
dige ontfanger& van soo hooghe
ende Hemelsche mysterien ?

De tweede is/gebzeck van by-
sondere Gheloofte ; wanneer de
menschen ghenieten van de wyt-
wendige Elementen/maer en ge-
loven nachtang niet/ ofte en ver-
wachten eenighe sulcke speciale
vrycht ofte weldaedt / niet van
het ontfangen derselver/ als wel
in het Woordt belooft is.

De

De derde is Superstitie; wanneer eener komt tot dit Sacrament / in eene dwase gedachte ende inbeeldinge / dat hy een andere soorte van zegeningen ende weldaden sal ontfanghen / dan in het Woordt geopenbaert is / ofte belooft / ofte dan de meninge Chrysti geweest is.

De vierde is Sensualiteyt; als de menschen haer-selven soo satmaecken / ende op-bullen met de wellusten ende plaspieren des Werelts / ende des vleesches / dat sy niet en komen / noch bekomenert zijn met de geestelijcke dinghen / noch deselve komen sinaken. Ende derhalven en brengen sy geene andere herten noch ghe-negentheden tot dit Sacrament / dan tot de ghelwoonelijcke spijs ende dranck ; ende somwijlen noch erger.

De vijfde is Sorggheloozheyt ende seeckerheyt ; dewelcke is / wanneer wy met sulcke ghene-gentheden ende ghesteltenissen / tot dit Sacrament komen / als tot eene sake / van dewelcke wy nimmermeer eenig goet van verwachten /

wachten / ofte vreesen eenighe schade daer door te ontfanghen. Ende daeromme niet bekomert en zijn / soo wy het ontfangen / hoe dat wy 't ontfangen.

De sesste is Vermetenheyt ; wanneer wy noyt bekomert en zijn / in wat maniere dat wy ontfangen ; ende niet-te-min ons selven laten voorstaen / dat wy (door het Sacrament) soo veele vrucht ende weldaedt ontfangen sullen / als de geene / die seer sozghvuldigh zijn / om haer-selven tot het selvighe wel te schicken ende te bereyden.

De sevende is Liefde-loosheyt ; als onse herten soo vol zijn van bitteren haet / ende boosheyt teghen onsen naasten / ende door middelen daer van soo ghequelt ende ontruft zijn / met dubvelsche beroeringhen / dat sy niet en kunnen ontfanghen / ofte smaken de soete vertroostinghen / in dit Sacrament gherepresenteert ende aen-geboden.

De achtste is Tijd-volginge ; dewelcke is / wanneer de eenige / ofte de voornaemste gront / om de
welcke

welcke wy komen / om dit Sacrament te ontfangen / is; de maniere ende ghewoonte van de tijden ende plaetsen / in dewelcke dat wy leven. Ende wanneer wy (sander eenige verder ondersoeckinge) dencken dat wy ghenoech gedaen hebben / ist dat wy (in die uytwendighe forme ende maniere) ontfangen 't geene dat anderen doen.

De negende is Onbedachtigheyt / ofte een onghestadigh ende wandelende gemaedt; wanneer wy / oft niet aen-mercken waer mede dat wy besich zijn / ofte hebbende onse gedachten (geduerende die handelinghe) besich ontrent andere saecken.

De tiende is Onhepligheyt; wanneer wy sulcke herten brenghen tot het ontfanghen van het Sacrament / het welcke (uyt die handelinghe ten minsten blijkt) Religie veracht / ende spot met alle ware betrachtighe ende professie van godtsaligheyt.

Daer zijn andere middelen ende oorsaken van dese sonde; maer de aen-merckinghe van dese mogen

gen ghenoeghsaem zijn. Soo wy
dan begeren waerdighe ontfan-
gers van dit Sacrament te we-
sen/ende alsoo onse handen vry te
hebben van het bloedt Christi; so
laet ons met alle sozghvuldig-
hejdt ende benaerstinghe/de con-
trarie deugden betrachten.

C A P. XII.

*Van den grondt, waerom onwaerdige ont-
fangers, schuldigh zijn aen het lichaem
ende bloedt Christi.*

DE grondt ende reden/waer-
omme die geene/die onwaer-
dighlijck ontfanghen/schul-
digh zijn aen het lichaem ende
bloedt Christi / kan versamelt
worden upt de voor-gaende lee-
re van dit Sacrament. Want
daer upt bzencht den Apostel de-
selve in/ende besluytse.

I Soodanighe personen in soo
te doen/verachten opentlijck de
heplighe authoziteyt Christi/den
instelder ende eersten Bedienaer
daer van. Nu die geene/dewel-
ke de authoziteyt Christi verach-
ten/ die selve verachten daer in
(in

(in eeniger voeghen) den persoon Christi / ende sijn lijden / ende by gebolge / betoonen verachtinghe aen sijn lichaem ende bloet / door welcke sijne authoziteyt principaelijcken gheratificeert ende bevestight is. Ende te verachten den persoon / het lijden / lichaem ende bloedt Christi ; wat is het anders / dan (in eeniger voeghen) toe te stemmen / ende daer in haert samen te voegen met die geene / dewelcke hem kruptighden / ende sijn bloedt vergoten ?

2 Sy verachten een bysonder teecken van sijne liefde / een bysonder memoriazel van sijn lichaem ende bloedt / ende een bysonder instrument / door middel waer van sijn lichaem ende bloet ons toe-geeygent wort. Wat is dit anders / dan sijn heylige lichaem ende bloedt / eene onwaerdigheyt aen te doen ?

3 Sy doen hier in verachttinge aen / de principaelste ken-teekenen ende Levereyen van het Christendom / ende de bysondere munte ende af-schilderinge van Christo gekrupticht. Het selve onge-

ongelijck/aen-ghedaeen de Lebe-
 repen ende schilderije van een
 Prince/wozt met rechte gheoor-
 deelt den Prince selve aengedaen
 te worden; ja/voor soo veel als in
 dit Sacrament / het ware lig-
 haem ende bloedt Chzisti / ende
 alle de weldaden die daer aen de-
 penderen / den ontfanger geeste-
 lijcken aen-geboden worden/ ge-
 lijck de menschen landen op-ge-
 draghen worden ende toe-ghe-
 bracht/door de verzegelinghe ende
 overleveringe van Handt-schzif-
 ten ende Instrumenten ; hy die
 hem-selven onwaerdighlijck sal
 aen-stellen in het ontfangen van
 dit Sacrament / die sal daer in/
 voor soo veele/ verachten het lig-
 haem ende bloedt Chzisti / gelijk
 hy mach ghesepdt worden te ver-
 achten de gifte van landen / de-
 welcke verachtet de schziften/ze-
 ghelen ende Instrumenten / door
 dewelcke datse op-ghedraghen/
 verseeckert ende bevestight wor-
 den.

Hier uyt/ van dit gebolgh/ma-
 gen wy aen-mercken :

1 Dat Christus somwijlen
 eene

eene verdoemelijke onwaerdigheyt en versmaetheyt ontfangt; niet alleenlyck van de Joden ende onghelovigen; maer oock dickwils van de Christenen/ soodanige / als verwachten salig te worden door sijn bloedstortingē/ ende dat alsdan / wanneer sy doende zijn om hem eenighen dienst ende eere aen te doen. Want wat grooter onghelijck kan daer wesen/ dan schuldigh te zijn / aen dat bloedt / het welcke vergoten was om ons te verlossen? het welcke was de sonde van dese Kercke / ende is oock de sonde van alle sulcke personen/ als daer onwaerdighe ontfangers van dit Sacrament zijn.

2 De bloote conformiteyt tot de uytwendige oeffeninghen der Religie / t zy in het Woort / Gebedt / ofte Sacramenten / en is niet ghenoech om ons tot goede Christenen te maken; maer wy kommen / van wegen alle dese / te erger Christenen wesen. Deele onwetende ende verleyde zielen/ dencken dat sy goede Christenen gendeeg zijn / ist dat haer voor-
 ⑥ haast

Rom. 2.

28.

1 Cor. 10.

1. 3.

hooft besprenckelt is ghesmeest
met het water des Doops; ist
dat sy somtijts het Woort horen/
ende de uptwendige Elementen
van dit Sacrament ontfangen.
Maer sy konnen alle dese dingen
doen in sulcker maniere / dat sy/
door het doen der selver / Chri-
stum konnen kruysen / ende tre-
den sijn bloet onder hare voeten.
Het soude beter voor ons wesen/
dit Sacrament nimmermeer te
ontfanghen / dan in / ende door de
daedt van dien / over onse hoof-
den te trecken de schult van Chri-
sti lichaem ende bloedt.

3 Wennerckt de verscheydene
ende contrarie werckingen van
dit Sacrament / in het ontfangen
desselven. Het is den sommigen
eenen reucke des doodts / totter
doodt; sommighe anderen is het
een reucke des levens / tot den le-
ven. Den waerdigen ontfanger
wordt gespijst / geboedet ende ver-
guicht met het lichaem en bloedt
Christi / het welcke daer in ont-
fangen wort. Daer-en-teghen/
den onwaerdighen ontfanger /
wordt daer mede ontreynigt ende
besmet/

besmet / ende te dickwilder dat
hy het ontfangt / te meerder ont-
fangt hy daer inne het senijn / en-
de vergift van sijne eygene ziele.
Die geene dan / dewelcke op so-
danige eene maniere / het lichaem
ende bloedt Christi ontfanghen /
ende genade daer door verwach-
ten / die zijn daer in so dwaes / als
of die geene / dewelcke Christum
geesselden / ende hem aen het
kruyce nagelden / ende door mid-
delen van dien / hare aenghesich-
ten / handen / ende klederen be-
sprengelt hadden met sijn blaedt /
souden gemeent hebben / door die
middelen / van hare sonden ghe-
reynicht ende bevrjdet te wesen.
Oste als of hy / (die de zijde Chri-
sti door-stack met eene Speere)
eenen Beecker aen de wonde sou-
de ghehouden hebben / ende dien
verbult / ende daer van gedronc-
ken / ende door dien middel hem
soude ingebeelt hebben / het blaet
Christi ghedroncken te hebben /
tot de ghenesinge ende eeuwighe
saligheyt van sijn eygen ziele.

Ende dus veele van het eerste
Deel van de voor-bereydinghe /

2. Deel. 76 Voorb. tot 't Avondm. des Heeren.

waer inne wy / door den Apostel/
opentlijck ende klaerlijck geleert
zijn ghe worden / welcke eene ghe-
vaerlijcke sonde het is / dit heyl-
ghe Sacrament te misbruycken.
God geve / dat de aen-merckinge
daer van / ons grondelijcken mo-
ge beweghen ; dat wy niet vrees-
en beben / ons maghen wachten/
wat handen dat wy op soo heyli-
ge mysterien leggen. Amen.

Eynde van 't eerste Deel.

Een
VOOR-BEREYDINGE
Tot het ontfangen van 't Sacrament

D E S

Avond-mael onses Heeren
J E S U C H R I S T I.

HET TWEEDE DEEL.

Bestierende de swacke Christenen,
hoefy het selve waerdighlijck
mogen ontfangen.

In 't Engelsch beschreven door
Willem Bradshaw.

Ende nu in de Nederduytsche sprake ver-
taelt door Gillis van Breën, Bedienaer
des Goddelijcken Woords
tot Beverwijck.

t'AMSTELREDAM,
Door Abraham Meynartsz, Boeck-verko-
per in de oude Doele-straet/ in de nieuwe
Bybel, Anno 1646.

VOORBEREYDING

Tot de ontvingen van de heilige

Geestes gaven

J E S U C H R I S T I

Van de Heilige Geest

De Heilige Geest is de Heilige Geest

die ons tot de heilige werkingen

moeten ontvingen.

In de heilige werkingen

van de Heilige Geest

Die Heilige Geest is de Heilige Geest

die ons tot de heilige werkingen

moeten ontvingen.

Tot de ontvingen

van de Heilige Geest

van de Heilige Geest

van de Heilige Geest

van de Heilige Geest

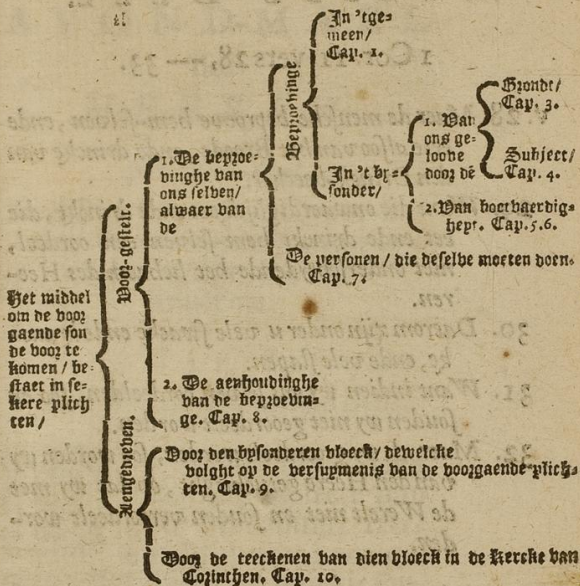
Van de Heilige Geest

Van de Heilige Geest

Van de Heilige Geest

Van de Heilige Geest

De Methode.

Den grond van dit

T W E E D E D E E L.

I Cor. II. vers 28, --- 33.

v. 28. Maer de mensche beproeve hem-selven, ende eete alsoo van het Broodt, ende drincke van den Drinck-beecker.

29. Want die onwaerdiglijk eet ende drinckt, die eet ende drinckt hem-selven een oordeel, niet onderscheydende het lichaem des Heeren.

30. Daerom zijn onder u vele swacke ende krankke, ende vele slapen.

31. Want indien wy ons selven oordeelden, soo en souden wy niet geoordeelt worden.

32. Maer als wy geoordeelt worden, soo worden wy van den Heere getuchtight, op dat wy met de Werelt niet en souden veroordeelt worden.

Een voor-bereydinghe,
 tot het ontfangen van het
A V O N D - M A E L
 des
H E E R E N.

Het tweede Deel.

Aenwysfende, hoe men fal voor-komen de gevaerlijcke sonde, van ontheyliginge deses Sacraments.

C A P. I.

Van de Methode deses tweeden Deels.

DEN Apostel (by wiens linie / wy de leere van Voor-bereydinge trecken) hebbende voor-gestelt de hatelijckheyt van die sonde / waer mede 't heylige Sacrament misbruyckt wordt / schrijft daer na voor / in de na-volgende woorden / eene bysondere remedie / hoe die soude mage voor-gekomen worden. In de behoortelijke conscientieuse betrachtin-

D S

ghe/

ghe/waer van onse tweede Deel/
van Voor-bereydinge / bestaet.

Het voor-seyde middel ende re-
medie/ bestaet in seeckere speciale
ende noodtsaeckelijcke plichten/
om van peggelijck Christen vol-
bracht te worden / dewelcke (tot
sijne vertroostinghe) dit Sacra-
ment wil deelachtig wesen.

De plichten worden } ¹ Voor-gesteld,
van den Apostel. } ₂ Aen-gedrongen.

De plichten voor-gesteld zijn
twee: Ten eersten / dat een men-
sche hem-selven examinere / be-
poeve en ondersoecke/ al-vozen
hy onder-sta te ontfangen. Ten
tweeden / dat hy hem niet alleen-
lijck en begeve tot de examina-
tie ende bepoevinge sijns selven/
maer oock niet op-houde tot dat
hy hebbe gebonden/ 't geene daer
hy naer soecht.

In den eersten plicht / hebben
wy aen te mercken de bepoevin-
ge selve: Eerstelijck / in 't alge-
meen: Ten anderen/meer bysan-
derlijck. Ende alsdan de perso-
nen / dewelcke dese bepoevinghe
hebben te doen,

CAP.

C A P. II.

Van de beproevinge onses selfs, in 't algemeen.

DE onderfoeckinghe ende be-
proevinghe onses selfs / in 't
algemeen hier verepscht / is
te doen eene naerstighe soeckinge
ende verneminghe / binnen in onse
zielen ende consciëntien / of wy
noech sodanige aert of soorte van
lieden zijn / die verseeckert mogen
wesen / dat de Heere haer aen sij-
ne Tafel sal wellekom heten.

Ende dese beproevinghe en
moet niet vliegghende ende haste-
lijcken zijn / maer seer strickt ende
sorgvuldelyck, soodanige als de
Gout-smeden gebuycken / wan-
neer sy niet alleenlyck door aen-
raken / maer door vuur ende ha-
mer beproeven / of haer Gout en-
de Silver supber is ofte niet.
Want soodanighe een soorte van
beproevinge / betekent het woort
des Apostels / dokimareto.

De Heere en kan niemant
wellekom heten aen sijn Tafel /
dan de sulcke / als met dewelcke

hy dadelijcken versoent is / ende
welcker personen hem aenghe-
naem ende wel-behaghelijcken
zijn.

De geene die soodanige perso-
nen zijn / hebben seckere speciale
gaben ende genaden / haer-lieden
aen-ghebacht / wpt dewelcke sy
onseylbaerlijcken mogen beslap-
ten / dat Godt hem lief heeft / ende
gunstig is : dewelcke om der on-
derscheydinge wille / van andere
ghemeene gaben / Saligh-makende
Genaden genaemt worden.

Hier in dan moeten wy arbe-
den / om in ons selven wpt te soe-
ken / dese Ghenaden / ende te be-
proeven / of sy in ons zijn ofte
niet. Maer al-zeer wy komen tot
de bysondere dingen ; wy mogen
in 't alghemeen hier wpt bemerc-
ken :

I Dat de bysondere salig-ma-
kende ghenaden Godts in ons
konnen wesen / ende nachtan
ons niet blyckelijcken ; maer mo-
gen eenigen tijdt verborzen leg-
ghen in de ziele / tot dat deselve
door eenighe speciale ondersoec-
kinghe ontdeckt worden ; want
anderz

andersins souden sulcke beproe-
vingen/als de dese/madeloos we-
sen. Gelyck het derhalven / voer
alle goede Christenen/eene mate-
rie va veroetmoediginge is / dat
sy/op behoorlycke beproevinghe/
meer verdozventheden in haer-
selven vinden/dan haer te vooren
wel bleecken : Alsoo kan dit haer
eenen bysonderen troost wesen /
dat daer oock in haer zyn (de-
welcke sy door naerstige beproe-
vinge sullen vinden) groater ge-
naden / dan sy haer opt in gebeelt
hadden / in haer-selven te wesen.
Dit/derhalven/behoort ons goe-
den moet te geven/om ons selven
soo veel te nauwer te ondersoec-
ken : want indien dat wy (door
eene sozgbuldighe ondersoekin-
ghe) in onse zielen sullen vinden
alleenlyck maer eenige ghenade/
ofte maer eenigen groet van eene
ghenade / meer dan wy te vooren
vernomen hadden ; soo sal het on-
se herten wel meer gesonde troost
ende blyschap aen brenghen/dan
of wy eenen verborgenen schat/
van Silver ofte Gout/gebonden
hadden.

2 Hier uyt blijkt / dat een mensche (ist dattet soo zy / dat hy de middelen sozgbuldelijcken sal gebuycken) kan komen tot eenighe seckerere kennisse/ende in ghesichte van de salig-makende gaven ende genaden Gods/dewelcke in sijne epgene ziele zijn: Ende derhalven moet het nootsakelijcken een groote faute in hem zijn/sozgeloox te wesen in het gebuyck van de middelen. Het is een teecken dat hy de genaden Gods niet veel en achtet/die niet en ondersoekt/of hy deselve in sijne besittinge heeft ofte niet. De menschen zijn gewoon naerstige ondersoekinghe te gebuycken/naer verborgene ende versegelde landen ende schatten; veel meer behoorden wy uyt te soecken de versegelde genaden Godts/dewelcke in onse epgen zielen verborghen legghen; ende dewelcke wy niet en kunnen aenwenden/(gelijck wy schuldig zijn) so langhe als wy niet en weten of sy in ons zijn ofte niet.

3 Het is/in desen aensiene/seer nuttelijcken ende profijtelijcken
vooz

voor ons / uyt te binden ende te
 weten / wat gaven dat Godt ons
 gegeven heeft; nademael (gelijck
 het blijkt uyt dese plaetse) het
 een middel is / niet alleenlijck om
 vreeselijcke ende ghevaerlijcke
 sonden voor te komen / maer oock
 om ons bequamer te maken tot
 groater ghenaden / dewelcke an-
 der sijn ons gheweygert / ende
 onthouden souden werde. Want
 wy en hebben geen ghesondeerde
 hoope / van te ontfangen eenighe
 nieuwe ghenade / ofte zegghen / uyt
 eenighe ordonmantie Godts / tot
 dat wy daar naerstige ondersoe-
 kinghe van ons selven / eenighe
 voor-gaende ghenade in ons sel-
 ven gevonden sullen hebben / de-
 welcke ons (in eenighe maniere)
 moghe maecten tot bequame en-
 de waerdighe ontfangers dersel-
 ver. Want hem die heeft, (seght *Mat. 23*
 onsen Salig-maker) sal ghegeven *29.*
 worden, ende hy sal overvloedigh
 hebben: maer van die geene die
 niet en heeft, van dien sal genomen
 worden, oock dat hy heeft. Het
 gebruik van de eene genade / is
 om ons bequaem te maken ende
 te

te bereyden tot het ontfanghen van eene andere.

Dese bysondere gaven en ghenaden / dewelcke zijn in alle de geene / welcker personen Gode aengenaem zijn / zijn Geloove ende Boetvaardigheyt.

By Geloove moeten wy verstaen een waerachtig / saligmakende ende rechtvaardighmakende geloove / het welcke is eene boven-natuerlijke gabe Gods / waer door een mensche (gemerckt de snoothet van sijne sonde) alleenlijck rustet op de verdiensten Jesu Chrysti / om de vergevinghe derselver.

Van dit Geloove komen voort alle andere Chrystelijke ghenaden / ende na de groepte van dien / nemen deselve toe. Al wat door de kracht van dit Geloove gheschiedt / (hoe eenvoudigh oock de handelinge soude mogen schijnen te wesen) het selve is Gode aengenaem : Anderssins (hoe heerlijk die oock soude moghen zijn) soo is die hem hatelijken. Dese ghenade doet ons recht hebben aen Chrustum / ende alle sijne verdiensten.

diensten. Dese eyghentse ons
krachtelijcken toe: Dit is alleen-
lijck den mondt / met dewelcke
het lichaem ende blaedt des Hee-
ren / ghegeten ende ghedroncken
wort; ende is derhalven een spe-
ciaal bewijs van Godts gunste/
ende moet zijn een noodtwendige
qualiteyt in alle waerdige Com-
municanten. Ende daeromme
moeten wy daer van bysondere
beproevinge ende ondersaeking-
ge doen.

C A P. III.

*Van de beproevinghe onses Gheloofs, door
den grondt desselven.*

Wij mogen onse Geloofbe be-
proeven; ten eersten by den
grondt/ende daer na by het
subject/ofte onderwoytsel.

Den grondt van het ware sa-
ligh-makende gheloofbe / is het
woort Godts/aen onse conscien-
tien geopenbaert/daer den Geest
Godts / dat het is het woort
Godts. Dat geloofbe/t welcke
rustet op eenigen anderen gront/
werck ofte fondament / en kan
geen

geen waerachtig salig-makende
Geloobe wesen.

Een goet middel : om te be-
proeven / of onse Gheloobe in der
daedt gegrondt is op het woort
Godts / is / onse consciëntien te
ondersoecken in dese particuliere
saken.

I Of wy inder daedt / ende in-
der waerhejdt ghelooven / dat de
schriften der Propheten ende A-
postelen / in het oude ende nieuwe
Testament / zijn het waerachtige
woort Godts? (want het gant-
sche woort Godts / soo verre als
het noodsakelijck is ghelooft te
worden ter saligheyt / is daer in
begrepen) ofte ten minsten / of wy
uyter maten beroert en beswaert
zijn in onse zielen / ende van ons
eyghen herten / wanneer (door ee-
nige tentatie) wy bewogen wor-
den / om aen het selve te twijfelen:
Ende of wy alle middelen ghe-
bruycken die wy kunnen / om
daer toe te gheraken / dat wy ten
vallen daer van moghen verse-
kert wesen ; want in sulcke ghe-
vallen / neemt Godt den wille en
de benaerstiginghe aen voor de
daedt.

Mar. 9.

24.

Rom. 7.

18.

Mat. 5, 9

2 Of

2 Of wy ongebeynsdelijck be-
geeren in Gads woordt geleert
ende onderwesen te worden/ ende
te komen tot de waerachtighe
kennisse/ verstant ende 't geloove
van dien? Ende of wy dese mid-
delen seer lief hebben/ ende daer
toe gheneghen zijn/ dewelcke tot
dat eynde ende voornemen seer
krachtigh ende effectueel zijn:
want die geene/ wiens gheloove
op Gads woordt ghegront is/
heeft oock sijne hope op het selve
woordt ghegrondt; selve alle de
hope die hy heeft des eeuwiggen
levens. Ende daerom moet hy
naotsakelijck begeeren/ daer me-
de gemeensaem te wesen/ door al-
le mogelijcke middelen.

3 Of onse onwetenhejdt ende
dommighejt/in het verstaen van
het woordt/ ende onse vergeten-
hejt van dien/ ons oock bedroeft
ende beroert? Want hoe kan het
missen/ of het moet een mensche
beswaren ende ontraeren/ wan-
neer hy het niet en weet/ ofte niet
en verstaet/ ofte de blijckelijck-
hejt/ van sijnen eygenen eeuwi-
gen stant/ niet en kan gedencken.

4 Of

Psal. 119.
92.97.98.
103.

4 Of ons leesen / ofte hoozen
van het woort ghelesen / ofte ge-
predickt / onse meditatie / t' samen-
spreeckinghe / ende benaer stinghe
van dien / onse liefde ende verma-
kinghe / ende onse gheloobe in het
selfde voedet ende doet aendwas-
sen ? Ofte indien wy eenige sul-
ke sake niet en kunnen onderken-
nen / of wy niet ongebeynsdelijck
daer over bedroeft ende veroot-
moedigt zijn.

Psal. 119.
119.

5 Of wy het selve geloobe ge-
ven ende authoziteyt toe-schij-
ven / boven alle menschelijcke
Traditien / ende Castummen / hoe-
danigh die oock soudē moghen
zijn ; ende of wy geen credit ende
gheloobe wēgeren / alle 't geene
dat wy weten teghen het selve
woordt te strijden ?

6 Of wy in onse conscientien
gheboelen eene verlichtinge ende
blijmoedighepdt / als wy eenigh
ding ghedaen hebben / dat met
den woorde Godts over-een-
komt ? En of wy daer in vinden
eene beraeringhe ende beswa-
ringe / wanneer wy eenigh dingh
ghedaen hebben / het welcke wy
weten

weten met het selve woort te strijden.

7 Of wy ongebeynsdelijcken hopen in de beloften / de dreyghementen vreesen / de zegeningen begeeren / ende ons benaerstigen te ontgaen de bloecken in dit woort begrepen / ende of wy gheelijckelijcken geloven / soo wel het eene als het andere.

8 Of wy het oordeelen te zijn eenen sonderlinghen zegghen des Heeren / dat hy in deser maniereijnen wille geopenbaert heeft in het beschreven woort; ende dat hy ons geeft vryhepdt ende middelen om te komen tot de kennisse / verstant / ende het geloofte van dien ? Ende of wy oordeelen dat het is een groote straffe en bloeck over die geene / voor dewelcke dit woort is verborghen / ende die dese vryhept ende middelen onthzecken / die wy genieten.

9 Ten laetsten / of wy die poynten der Religie / ende des geloofs / dewelcke wy houden en geloven / kunnen bewijzen met het geschreven woort Gadt ? Ende of wy daeromme deselve gheloven / om dieswille

dieswille dat wy weten/ dat sy in den woorde Godts bevestight zijn? ende of wy alle die pointen der Religie mis-trouwen ende suspecteren/ die wy niet en konnen sien/ dat met het woort Godts bewesen worden?

Ist dat wy dese eyghenschappen in onse zielen konnen vinden/ soo hebben wy in ons selven gebonden/ soo veel onseplbare merck-teyckenen/ dat onse geloof heeft eenen waren ende gesonden grondt.

CAP. IV.

Vande beproevinge onses geloofs, door het object ofte de materie desselven.

TEn anderen/ wy moeten onse gheloofe in Chzistum beproeven ende ondersaecken/ of het is een waerachtig ende lewendig geloofe/ neen ofte ja/ door het object ende de materie desselven.

Het object ende de materie van het ware gheloofe/ is/ die goddelijcke waerheyt/ dewelcke Godt in sijn woort ons geopenbaert

baert heeft. Want indien dat het
ghetuyghenisse Godts / in sijn
woordt / is den gront onses Be-
loofs / soo maet dan die waerhept
(delwelcke in het woordt geopen-
baert is) nootsakelijcken het ob-
ject ende de materie desselven
wesen. Nu / nademael dat daer
nopt eenigh mensche is geweest /
die immermeer heeft kunnen ge-
raken tot de kennisse van alle en-
de pegelijcke particuliere waer-
heptd / in Godts woordt gheopen-
baert : het ghereetste middel hier
in / om onse Beloofte te beproeven
is / door sulcke eygene fondamen-
tele waerheden / daer in begre-
pen / ende opentlijcken gheleert /
aen delwelcke alle andere waer-
heden / in eeniger manieren / han-
ghen / ende tot delwelcke sy te be-
trecken zijn. Ende derhalven
laet ons onse eyghene conscien-
tien in dese pointen ondersaech-
ken.

I Of wy ongebeynsdelijck ge-
loben de verborghenthept van de
Drie-eenighept ; de scheppinge
des Werelts ; den val van Adam ;
de mensch-wordinge / doodt / op-
stan-

standinge / ende Hemelvaert Ie-
sus Christi? Dat daer sal wesen
eene weder-opstandinge van al-
le vleesch / van de doodt tot het
leven: Een en algemeenen dagh
des Oordeels: dat daer is eenen
Hemel/ een Helle/ een eeuwighe le-
ven voor sommighe / ende eenen
eeuwigen doodt voor eenige an-
dere/ na desen leven. Ende sodan-
ige andere gronden der Religie/
zijn blyckelyck in het woordt
Godts begrepen / ende worden
uyt het selve versamelt / ende be-
wesen / in onse ordinare belijde-
nissen des Gheloofs ende Cate-
chismen.

2 Meer bysonderlyck / of wy
gelooven dat de Wet Godts / (de
a somma waer van is begrepen
in de tien Geboden/) is een b heyl-
lige / volkomene ende rechtvaer-
dige Wet? Ende sodanighe eene
Wet/ door dewelcke Godt recht-
vaerdighlyck een pegelyck men-
sche magh verbinden tot de ghe-
hoorsaemheyt van een peder Ge-
bodt daer in begrepen. Ende c of
wy geloven / dat hy / die dese Wet
volkomelycken onderhoudt / is
d een

a Mat.

22. 40.

b Rom. 7.

12. ende

9. 14/ 15/

16.

c Psal. 19.

7.

d Deut. 6.

2/ 4/ 5.

d een gezegent ende gelucksaligh mensche.

d Deut. 28. 15.

3 Of wy gheloooven / dat e de verbreekinghe van dese Wet / verdient de eeuwighde doot ende verdoemenisse. Ende dat Godt in f sijne gherechtigheyt / de verbreekers van dien / eeuwigelijck moghe straffen in het Hellsche vuur.

e Gal. 3. 10.
Rom. 6. 23.
2 Thes. 1. 9.
f Rom. 9. 13/14.

4 Of wy gheloooven / dat g alle menschen / levende op der aerden / zedert den val van Adam , dese Wet gebroocken hebben / ende alsoo schuldigh zijn des eeuwigen doots / ende dat geen mensche / (van wegen de verdorventheyt van sijnen wille) h nu zedert den boozseijden val / bequaem is / in 't alderminste / om die te onderhouden.

g Rom. 3. 10/11/12.
20. 23. en
5. 12.
Prob. 20. 8.

5 Of wy gheloooven ; dat wy selven / in 't bysonder / sware sondaren zijn / ende door onse sonden verdient hebben de eeuwighde doot ende verdoemenisse: Ende dat het is een groote ellendicheyt / een sondaer te zijn / ende eene gelucksaligheyt / van de sonde verlost te wesen.

h Gen. 8. 21.
Rom. 7. 7. 27.
Psal. 51. 3/4/5.
Jesh. 1. 2.
Dan. 9. 5. 12.
Psal. 40. 12. en 32.
4.
Ezra. 9. 6.

¶

6 Of

2.Deel. 98 Voor-bereydinghe tot het

Luc. 19.

23. ende

12.34.

Mat. 7.

13.

Rom. 9.

27.

Job. 16.

4.

Rom. 3.

23. en 5/6.

12. ende 7.

18/19/ 20.

6 Of wy gelooven / dat Godt in het helsche vuur eenwigelijck sal straffen/ een groot deel van de Werelt/ van wegen hare sonden; ende dat tot den prijs van sijne heerlijcke Gerechtigheyt.

7 Of wy ghelooven / dat noch wy selven/noch eenig ander mensche / door sijne eyghene macht/ sterckte ofte verdienste/ bequaem is hem-selven van dese verdoemenisse te bevrijden: Ende derhalven / indien daer geen middel en is/buyten ons-selven/am ons te behouden / dat wy oock sullen zijn in 't ghetal van de geene / die eenwigelijck verdoemt sullen worden.

Joan. 17.

9.

Van. 9.7.

Rom. 15.

14. ende

9. 22/23.

Heb. 4. 6.

8 Of wy gelooven / dat Godt sommige sondaren ghenade ende barmhertigheyt wil bewijzen/ haer vrijelijcken quijt-schelden/ vergevende ende saligh-makende/sonder de minste waerdigheyt ende verdienste aen hare zijde.

Rom. 8.1.

en 7. 24/

25. ende 5.

1. 12. ende

3. 28.

9 Of wy gelooven / dat alle de geene / die vergevinghe haerder sonden hebben / ende saligh worden / dese barmhertigheyt deel-
ach-

achtigh zijn / alleenlijck door de verdiensten Jesu Christi / Godt ende mensche ; ende dat hy deselve verdient heeft door sinen doadt ende bloedt-storzingen aen het Kruyce.

Mat. 1.
21.

IO Of wy ghelooven / dat de verdiensten Christi / genoegsaem zijn tot de quijt-scheldinge ende vergevinge van onse eygene sonden in 't bysonder.

Joan. 1.
12. ende 6.
35.

Mat. 9. 2
Rom. 7.
24/25.

II Of wy ghelooven / dat alle de geene / die saligh worden door Jesum Christum / in desen leven / (ist dat sy soo lange leven / tot dat sy komen tot de Jaren des onderschepts) sullen hebben de verborghentheyt der Verlossinge / hen gheopenbaert / in de predikatie des Evangeliums / door welckers middel / sy krachtelijcken uyt de Werelt gheroeppen sullen werden / tot gheloove ende boet-

Esa. 1. 18
Heb. 9. 4.
Rom. 8.
30/31.

1 Cor. 16.
30.

Joan. 15.
19. en 17.
6. 20/21.

vaerdigheyt ; ende dat sy het selve sullen betuygen / door onghewensde draefheyt / om hare voorleden sonden / ende eene sozghvuldige betrachtinge / om altyt daer na een nieuwen leven te leyden : en niet eene vaerdigheyt om Jesu

Ephes. 5.
30.

Joan. 15.
1.
Esa. 1. 19
Act. 16.

14.
Joan. 1.
12.

2 Pet. 1. 5.

2. Deel. 100 Voor-bereydinghe tot het

Chристо ghetrouwen dienst te
doen in sijne Kercke/ achter-vol-
gende sijnen wille/ gheopenbaert
Mat. 25. in sijn woort. Ende of wy ge-
34. laoben / dat alle de soodanige/ na
Apoc. 22. desen leven / met Jesu Chристо
1/2/3. sullen heerschen/ in alle gelucksa-
2 Tim. 4. ligheyt ende heerlijckheyt in den
8. Hemel/voor altijd ende eeuwighe-
lijk.

12 Of wy gheloooven/ dat alle
de sulcke / die gelooven ende haer
ongheuepnsdelijcken bekeeren
van hare sonden/ende hebben een
Joan. 3. stantvastigh voornemen / om een
36. nieuwen leven te leyden / achter-
1 Joan. 5. volgens den wille / en het woort
10. Godts / zijn in het getal van alle
de geene / die eeuwigelijck sullen
Joan. 3. saligh worden. Ende of wy oor-
18. 36. deelen ende gelooven / dat het ee-
ne sonde is voor pemant van so-
danighe personen / aen de barm-
hertigheyt Godts te vertwijffe-
len/ende daer op niet haer geloo-
ve ende betrouwen te stellen.

13 Of wy gheloooven/ dat alle
die personen seer snoadt ende el-
lendig zijn/ die niet tot 't Geloove
ende Bekeeringe gheraepen zijn;
ende

ende dat die geene (meest van alle anderen) seer snoode ende godtlose personen zijn / die verachten ende versnaden / ofte die niet *Mat. 11.* *21. 25.* *Heb. 2. 3.* sorgvuldigh en zijn / om dese middelen te ghebruycken / dewelcke Godt gheordonneert heeft / om hun daer toe te brengen.

14 Of wy ghelooven / dat wy verbanden zijn / alle de middelen te ghebruycken / die wy komen / om Geloove ende Bekeeringe te verkrijghen : Ende of wy ghelooven / dat in 't ghebruycken van de middelen / wy deselve sullen verkrijghen. Ende ten laetsten / of wanneer wy gebaelen / dat wy / in eeniger manieren / dese ghenaden verkregen hebben : Wy gelooven dat wy selven / in 't bysonder / van het ghetal der geener zijn / die sallygh sullen worden. Ofte / of wy alle naerstighejdt ghebruycken / (ten minsten) ende angebejnsdelijck begeeren het selve te ghelooven.

In dese onderscheydene punten / bestaet de substantie ende de materie van het ware Christelijcke gheloove / een pder van de

welcke/klaerlijckē inden woorde
 Godts gheopenbaert zijn. Also
 dat de geene/dewelcke in de selve
 bedreven zijn / (indien sy al wil-
 lens hare ooghen niet en willen
 toe-sluypen voer het licht) niet en
 kunnen/dan sien dat sy opentlijc-
 ken daer in gestelt zijn : Ende op
 dese gronden ende beginselen/
 hangen alle andere waerheden
 (in eeniger voegen) in den woord-
 de Godts / streckende ofte tot de
 bevestinge/ ofte tot de verklarin-
 ghe der selver. Alsoo dat / indien
 wy / in de beproevinghe van ons
 selven / seckerlijcken kunnen be-
 binden dat wy alle / ende een pe-
 gelijcken van dese pointen gela-
 ven / en onse alder-uyterste neer-
 sticheyt aen-wenden om de selve
 meer ende meer te ghelaaven/ soo
 is waerlijcken onse Beloofte ge-
 sond/ ten aensien van de eyghene
 materie ende substantie van dien/
 al ist dat het in verscheyden an-
 dere particuliere dinghen / (door
 onse onwetentheyt ende verdor-
 ventheyt) soude mogen swack en-
 de ongesond wesen.

C A P. V.

*Van de beproevinghe onser boetvaerdig-
heyt.*

DE tweede boorneme ghenade/welcke in alle de geene is/die in genade ende gunste by Gode zijn/is de boetvaerdigheyt; de beproevinghe van de welcke / is oock een beproevinghe van ons gelaobe. Dien persoon/wiens herte daer van is ontbloot / is als noch hatelijcken in het ghesichte Godts; ende daerom een seer onwaerdigh mede-genoot van dit Sacrament.

Boetvaerdighejdt is / eenen onghewijde haet van alle sonde/ ontstaende insonderheyt van 't gelaobe.

Gelijck de gene die het gelaobe niet en hebben / eenen mond ontbreekt om het lichaem ende bloedt Christi te eeten; alsoo de geene / de welcke de bekeeringhe ontbreekt / ontbreekt oock eenen appetijt ende eene Maghe daer toe. Want hoe kunnen die geene hongheren ende dorsten na

het Lam Godts / het welcke de sonden des werelts wech neemt / dewelcke dese ghenade niet en hebben om haer te bekeeren van hare sonden ? Ende hoe kunnen sy danckbaerlijcken ende waerdighlijcken eeten het lichaem / ende dinccken het bloedt van dat Lam / het welcke op-gheoffert was voor hare sonden / dewelcke geene begeerte noch appetijt daer toe en hebben ?

Het middel dan om te beproeven / of dese Boetvaerdigheyd oock in ons zy ofte niet / is te doen eene ondersoekinghe na de bysondere teekenen ende werkingen des selven : Als /

Psal. 51.3

4.

Dan. 9.7 /

8.

1 Coz. 11.

31.

Mat. 11.

28.

Rom. 3.20

ende 4.15.

ende 7.7.

Psal. 119.

18. 143.

176.

1 Of wy gevoelen ende beseffen dat wy sware sondaren zijn / ende ons selven van herten beschuldighen ende verdoemen / om onser sonden wille / ende erkennen de rechtvaerdighe merite ende verdienste onser sonden ?

2 Of wy gekomen zijn tot het beseffen ende ghevoelen van onse sonden door de Wet Godts ; Ende of wy de selve Wet dies te liever hebben / te meerder dat de selve on-

he onse sonden ontdeckt. Ende of
wy der middelen alder-meest lief
hebben/die alder krachtigst ende
effectueel zijn/ om ons tot de ken-
nisse / het mercken ende gebaelen
onser sonden te brengen.

3 Of te meerder dat wy het
Euangelium hoozen ende gela-
den/ ende in het selve de liefde en-
de barmhertighejdt Jesu Chri-
sti tegen de sondaren / wy dies te
meerder onse sonden haten ende
verlaten.

Gal. 5.24
1 Ioan. 3
2
Rom. 6.2/
3/4/5.

4 Of wy eene sonde so seer/ofte
meerder haten in ons selven/ dan
in een ander / ende of wy een an-
der lief hebben/ om dieswille/ dat
hy conscientie maectt van te
sondigen.

5 Of wy die sonde haten / en-
de daer teghen strijden / daer toe
onse natuere aldermeest bege-
rig is / ende dewelcke ons alder-
meest lief heeft ende na jancet.

6 Of te meerder dat wy te
voozen gesondicht hebben tegen
Godt / ende door onse sonden
Godt ont-eert hebben / wy nu te
meerder begeeren / ende ons be-
naerstigen om Gode te behagen.

Luc. 7.47.

E 5 7 Of

7 Of wy stryden / niet alleen-
 Gal. 5. 9. lijk tegen groote sonden / sooda-
 1 Thes. 5. nige die gestraft worden in Vier-
 22. scharen / ende openbare Recht-
 bancken : maer oock tegen klep-
 ne sonden / sodanige niet gestraft
 en worden / noch nimmermeer in
 questie gheroepen worden / in de
 Hoven / ende Consistorien der
 menschen.

8 Of wy haten / ende in ons
 selven versoepen / niet alleenlijk
 die sonden / die hatelijcken ende
 verwerpelijcken zijn in de oogen
 der menschen / maer oock selve die
 geene / dewelcke de menschen sul-
 Gen. 36. 9 len achten eene gracie ende eere
 te zijn / de selve te bedziiven ; ende
 om dewelcke sy ons sullen ver-
 gelden ende beloonen / wanneer
 het ons sal geopenbaert zijn / uyt
 den woorde Godts / dat sy sonden
 zijn.

9 Of wy de sonde voorneme-
 lijcken haten / om dieswille dat
 Godt die hatet ? Ende die soo
 verbiedt ; ende niet alleenlijk /
 ende bysonderlijcken / ten aensien
 van den vloeck / ende de straffe /
 ofte van wegghen de wetten der
 menschen.

10 Of

10 Of wy geen berouw en hebben / dat wy niet eerder ons bekeert en hebben : Ende of wy om eenich goet des Werelts wel soudē willen dat wy noch in dien staet waren/daer in wy voór onse bekeeringe zijn geweest. Phil. 3.7/8.

11 Of wy nu oock konnen aenhouden het haten ende bestrijden van eenige bysondere of te particuliere sonden / dewelcke wy te vooren bemint / ende daer in vermaeck ghehadt hebben.

12 Of wy ons soo veel te meer benaerstighen tot de contrarie deugden van soodanighe sonden/ ende de selve omhelsen / als over de welcke dat wy nu boetvaardigh zijn/als wy voormaels wel te meer tot de selve begheven zijn geweest.

13 Of wy niet en vreesen dat eenig dingh / dat wy lief hebben/ en daer toe wy genegē zijn/ (door het Woordt Godts) soude ontdeckt worden eene sonde te wesen; Ende of wy niet en begeeren ende bidden/dat Godt ons soude willen openbaren alle onse sonden / ten eynde dat wy tegen alle

deselve souden maghen stryden/
ende die verlaten.

14 Of wy ons oock verblij-
den/ende Godt ongebeynsdelijc-
ken dancken / wanneer eenigh
dingh (daer in wy lust ende ver-
maeckinghe gheschept hebben)
wort ontdeckt gheene sonde te
wesen.

15 Of wy het oock houden
voor eenen bysanderen zeeghen
Gods/ dat wy van Gode zijn ge-
weest / ende noch zijn in die son-
den / na de welcke dat onse na-
tuer dorstede : ende dat wy die
gelegentheyt ende middelen niet
ghehadt en hebben om die geene
te bedrjyven / dewelcke onse ver-
dorventheyt wel begeert had-
de.

16 Of wy hem niet alleenlijck
niet en haten/ maer veel meer lief
hebben / die ons gedienstelijck in
liefde / en broederlijck vermaent
van eene openbare sonde / specia-
lijck/ indien dat het eenen Die-
naer Godts is.

C A P. VI.

Van nieuwe gehoorfaemheydt, ende de be-
proevinge van dien.

Ene voorneme ende speciale
werckinghe ende vucht van
ware boetbaerdicheyt / ende
volgens dien van geloofbe / (son-
der welcke onse personen Gode
niet en kunnen aengenaem zijn)
is nieuwe gehoorfaemheyt.

Nieuwe ghehoorfaemheyt / is 1 Pet. 4.2
ende 1.21.
Romp. 6.
15.
Act. 23.1.
Dan. 3.18
een stant-vastigh voornemen / om
alle sonden te verlaten / ende eene
betrachtinge om Godt ghehoor-
faem te zijn in alle dinghen / om
Christi wille.

Een peggelijck artijckel van
ons geloofbe / is een onweder spre-
kelijck argument / om te bewijfen
dat wy desen plicht Gode schul-
digh zijn: Ende ist dat wy de sel-
ve waerlijcken ghelooften / soo
sullense ons bewegen / ja ons als
met ghewelt drijven tot de selve /
in d' eene maniere ofte d' ander.

Het middel om te beproeven / of
dese genade nock in ons is / ofte
niet / is onse conscientien in dese
naer-

naer-volghende pointen te onder-
soecken.

1 Of wy begeerigh zijn / ende
ons benaerstighen om te weten
den wille/het wel-behagen/ende
het ghebodt Godts / op dat wy
ons selven daer door soudē mo-
gen aenstellen na het wel-beha-
gen Godts. Ende of wy (tot de-
sen eynde) ghebruycken de waer-
schijnelyckste ende toe-gestemde
middelen/ om tot de kennisse van
dien te komen : Ende of wy ons
verblijden in de kennisse van
dien/ na dat wy daer toe gheko-
men zijn.

2 Of wy te vreedē zijn/onsen
eyghene wille/ reden ende ghene-
gentheden /den gheopenbaerden
wille Godts te onderwerpen:
Ende onse eyghen wijsheyt ende
wille/boven de sijne niet te ver-
heffen.

3 Of wy arbeypden om ons sel-
ven te verseecken / dat wy niet
met allen sullen verliesen / door
den wille Godts ghehoorsaem-
heyt te bewijsen : ende dat het te
erger voor ons sal wesen / ist dat
wy synen wille in eenig dingh
we-

1 Thes. 5.
21.
Act. 17. 11
Psal. 119.
15.

Gal. 5. 14.
1 Cor. 1.
18/ 19/ 20.
Mat. 26.
39.
Num. 22.
19.

1 Pet. 4.
12. 16.
Mat. 19.
28. 29.
1 Pet. 4.
17/ 18/ 19.
Phil. 1. 2. 9
Psal. 119.
71.

wederstreven: Ja / dat te meer /
 dat wy verliesen dooz onse ghe-
 hoorzaemheyt tot Godt / te meer-
 der sullen wy verseeckert zijn
 daer dooz te gewinnen.

4 Of wy niet bedroeft en zijn /
 wanneer ons ontmoeten eenighe
 beletselen ende verghinderighen:
 dooz middel waer van wy sinen
 wille niet en kunnen daen / gelijk
 wy die wel behoorden / ende sou-
 den willen doen; Ende of wy on-
 ghebeynsdelijcken bedroeft zijn /
 dat ons sterckte ende bequaem-
 heyt ontbreect / om te doen ghe-
 lijk wy wel souden willen ende
 behooren.

5 Of wy het reeckenen vooz
 eene ghenade / eere / ende gunste
 vooz ons / dat Godt hem heeft
 willen verweerdigen om ons ee-
 nigen dienst te gebieden: ende of
 wy dencken dat gheen dingh te
 gering vooz ons is te doen / dat
 hy van onsen handen vereyscht.

6 Of het ons oock bedroef-
 lijk is / dat anderen Gode niet
 ghehoorsamen: ende of het ons
 oock hatelijcken is / dat een an-
 der mensche Gode soude mis ha-
 gen / om ons te behagen.

7 Of

1 Cor. 1.4
 Rom. 5.3.
 1 Pet. 4.
 13.

Rom. 7.
 24.
 1 Cor. 12.
 8.
 Job. 30.
 8/9.

Mat. 16.
 24.

Psal. 119.
 136.

Rom. 9.3
Gen. 12.
1/2.

7 Of wy oock dencken dat alle den dienst/ ende de plichten/ die Godt van ons eyscht/ om volbracht te worden/ ofte tegen hem selven/ ofte teghen onsen naasten/ niet in veele graden minder is/ dan hy wel van onse handen verdient heeft: ofte/ indien hy grooter saecken van onse handt soude mogen begeeren/ wy selven niet en dencken/ dat wy verbonden zijn om hem ghehoorsaemheyt te bewijzen.

Luc. 18.
31.
Psal. 51.
17.
Esa. 66.2.

8 Of wy niet gering ende ne-
dzigh geboelen van onse gehoorsaemhepdt/ ende van den besten dienst/ die wy kunnen volbringen/ ofte ten eenighen tijde Gode bewesen hebben/ als het geene t welcke van geender waerden is/ om de alderminste genade ende gunste van hem te verdienen.

Psal. 120.
5.
Psal. 84.
1/2/3/4.
ende 27.4.

9 Of het niet eene verdzietsijckheyt/ en quellinge voor onse zielen is/ te leven in sulcke plaetsen/ alwaer wy geene ghelegentheyt kunnen hebben/ om Gode te dienen ende behagen/ gelijk wy wel soudén willen/ ende schuldigheyt zijn te doen: ende of wy die plaet-

plaetsen niet aldermeest bemin-
nen / alwaer wy de alderbeste
middelen ende gelegentheyt heb-
ben / om Godt te dienen ende ee-
ren.

10 Of wy die persoonen niet ^{1 Thes. 5°}
meest lief hebben / van de welke ^{12^o}
wy de meeste hulpen / ende aen-
maninghen hebben / om Gode te
dienen ende te behaghen : ende of
van alle andere personen / wy die
geene aldermeest verachten / de-
welcke onse gehoorzaamheyt tot
Godt in den wege zijn / ende ver-
hinderen ; ende niet en willen
verdragen dat wy hem die plich-
ten bewijzen / tot dewelcke wy
bequaem / ende ghewillich zijn
om te doen ; ende dewelcke stric-
ken ende strupckel-blocken in
onse wegghen legghen / alsoo dat
wy hem soo bypelycken niet en
kunnen dienen / ghelijck wy wel
souden willen doen.

11 Of wy oock begeeren niet ^{Phil. 1. 9/}
langer te leven / dan als wy ma- ^{10/11°}
gen bequaem zijn / om Gode eeni-
ge eere ende dienst te doen : Ende
of wy niet en meenen / dat wy pe-
gelijcken dag / die wy voorder le-
ven /

ven / meer ende meer verbonden
zijn / ende ons benaerstighen om
Gode beter en beter dienst te
doen / ende hem boete te doen
voor onse gepasseerde versump-
nissen / alle de dagen onses voor-
gaenden levens.

C A P. VII.

*Van de Persoonen, dewelcke dese beproe-
vinge hebben te doen.*

Tot hier toe van de beproe-
vinge selve.

De Persoonen/ dewelcke
dese beproevinge hebben te doen/
zijn wy selven/ ende dat over ons
selven. De Mensch (seght den
Apostel) beproeve hem selven. De
reden waer van is openbaer:
want het en is niet moghelijk/
dat een ander mensche daer be-
proevinge soude upt-vinden wat
in onse herten ende conscientien
is. Want al waert dat een ander
noch soo veel bebindingen soude
mogen gebuycken / ende beproe-
ven noch soo vele conclusien over
ons ; nochtans soudent wy daer
onse hypocrisie en subtile vern-
finge

singe hem bedriegen ende bespot-
ten / alwaer hy den alderwijsten
man / ende den ernstigsten onder-
soecker in de Werelt ; ja / onse ep-
ghene herten zijn soo vol van
schalckheyt ende bedrach / dat
indien wy in dese beproevinghe
ende ondersoekinghe onses selfs /
wy niet te wercke en gaen by ee-
nen ghesonden ende oprechten re-
gel / soo sullen wy selve ons selven
baven maten bedriegen ; ende wy
sullen ons inbeelden dat die ghe-
nade in onse herten is / dewelcke
inder daet ende waerheydt noyt
in de selve en was.

Leert niet de ervarentheydt
ons / dat sommighe lieden ghe-
maecht hebben grooten sam-
blant van Godsalicheydt / ende
meer dan eene ordinare belijde-
nisse van dien / in soo veel dat sy
ghescheenen hebben / niet alleene
anderen / (maer oock sonder twij-
fel haer selven) te brandē in yver-
ten aensien van sommige speciale
waerheden ende saecken Christi /
dewelcke nochtans na der hand
betoant hebben te zijn groutwe-
lijcke Apostaten / ende bloedighe /
ende

ende desperate vervolghers van
't geene in anderen/ 't welcke sy
selve hadden beleden?

De Heere laet sijn Kercke sel-
den sonder d' eene merckelyck
exempel ofte d' andere van deser
aert; op dat wy dies te nauwer
de oprechtigheyt onser herten
souden beproeven ende onder-
soecken / en toe-sien / dat wy niet
bedrogen en worden met gedaen-
ten ende samblancen / van gena-
de in plaetse van substantien.

Dese beproevinge onses selfs/
en sluyt niet uyt de beproevinge/
de welcke anderen/ (soo verre als
sy daer toe bequaem sijn) ten aen-
sien van ons/ mogen doen/ inson-
derheyt onse Hegeerders / Lee-
raers/ ende Onderwijzers / soda-
nighe als hebben de sorghe ende
last van onse Zielen; maer ver-
sterckt ende bevesticht veel meer
deselve. Want de geene die een-
mael in eenvoudigheyt des her-
ten/ haer selven tot dit werck sul-
len begheben hebben/ die sullen
dat vinden van sulcke eene moe-
jelijckheyt/ dat sy wel blijde sul-
len wesen over eenighe bevoorde-
ring

ringe ende bestieringe/die sy kon-
nen verkrijghen. Want dese be-
proebinghen ende examinatie/ die
anderen gewoon zijn met ons
te maecken / en zijn niet dan hul-
pen ende bestieringhen / hoe wy
mogen (in de beste maniere) ons
selven beproeben ende ondersoe-
cken. Verhalven die geene / de-
welcke so gereet zijn om hier upt
te besluyten / dat anderen niet
met allen te doen hebben / met
haer te ondersoecken / om dies-
wille / dat hier van haer ver-
eyscht wort / om haer selven te
ondersoecken: die mochten alsoo
wel besluyten; dat niemandt an-
ders vooz haer en behoeft te soz-
ghen/ ofte hen goet te doen; om
dieswille dat sy moeten vooz
haer selven sozghen/ haer selven
voorzien/ende goet doen.

Maer de waerhepdt is/dat so-
danige luyden/die niet gewillich
en zijn / dat anderen hen souden
ondersoecken/nimmermeer vooz-
ghenomen hebben haer selven te
ondersoecken; maer zijn schul-
digh aen hen selven van onwe-
tenheyt / genade-looshepdt/ende
zijn

zijn daer toe gheneghen: Ende daerom hadden se liever daer in te leven ende verrotten / dan de selve anderen te openbaren/al ist dat sy daer dooz konden gheholpen worden. Ander daet/indien dit ware het eynde van sulcke beproebinghen/om uyt te vinden de seplen/ontbzeekinghen/ende swackheden van onse broederen/ten eynde dat sy soudē moghen voort-ghetrocken worden tot straffe / ofte dat wy materie soudē moghen hebben van verachtinghe ofte uytlachinghe teghen hem/so soude het yet wat zijn om daer teghen te excipieren. Maer nademael dat het gebzuyck ende intentie daer van is / om uyt te vinden wat geestelijcke ghenade dat den ghenen / die ondersocht wort / soude mogen ontbzeecken/ten eynde dat de beste middelen soude moghen ghebzuyckt worden om de selve te verbullen: is het niet vzeemdt dat yemant ongewilligh soude gebonden werdē/om hem de selve te onderwerpen? veel meer het te doozdeelen voor een injurie ende onghelijck?

In

Indien dat een rijk Man soude
komen tot een arm Man / ende
hem in liefde ende mede-lyden
soude ondersoecken / van sijnen
staet / begeerende dat hy hem sou-
de willen bekent maecten wat
hem soude maghen ontbreecken:
ofte Gelt / Kroon / ofte ander pro-
visie voer hem selven / sijn Wyf en
Kinderen / belovende hem het sel-
ve te verbullen : Soude hy niet
een breekt man zijn / indien hy
ware in uiterste ghebreeck / met
sijn Wyf ende Kinderen / ghereet
om van honger te sterben / dat hy
soude murmureren ende knozren
teghen desen rijken Man / ende
vragen hem / wat hy hem behoeft
de te ondersoecken ? Ghewisse-
lijk / aldus is het met veele arme
ontwetende zielen onder ons : te
meerder dat sy van noden heb-
ben geestelijke hulpe / te minder
kunnen sy verdragen ondersocht
te worden van hare armoede en-
de naecktheit / door die geene / de-
welck begeerich zijn om haer te
helpen / ende verlichten 't beste
dat sy kunnen.

Maer wy maghen hier upt
aen-mercken / 1 Dat

I Dat het niet genoegh en is / om te praecken tot eenen waerdighen ontfanger ; dat hy / op de beproevinghe ende ondersoekinghe by anderen ghedaen / waerdigh bevonden wort. Een man kan door wijsse ende politijcke comportement / hem selven so dragen / dat / (selve de beste ende heplijgste / ende de gheleertste /) na dat sy hem tot het alder-uyterste toe souden moghen ghesiftet hebben / gheene rechtvaerdige oorsaecke van exceptie teghen hem sullen vinden. Ende veele draghen dit gemaet / indien sy haer alsoo kunnen aenstellen / dat geen mensche andersins hen kan beschuldigen / al ist dat sy in hare eyghene consciencien schuldigh zijn / aen noch soo meenighe verdozventheeden : dat sy alsdan waerdigh ghenoech zijn Christi / ende deses Sacraments / ende aller anderer vooz-rechten der Christenen. Maer den Apostel leert ons hier / dat wy nimmermeer moeten oordeelen ons selven ghenoechh beproeft te hebben / dan wanneer wy van onse eyghene zielen ende con-

conscientien voor goet ghekent
worden. Want de alderstrichtste
Ondersaeckers / maghen ons
bypen ende ontslaen / wanneer
onse eygene conscientien dupsent
kappitale misdaden hebben / om
ons daer van te beschuldighen/
over-tuppen / en te verdoemen.
Laet ons daeromme in de saecke
van onse eygen waerdigheyt/soo
seer niet rusten op het oordeel
van anderen / al waren 't de beste
van de Werelt / als wel van onse
eyghene conscientien / dewelcke
veel bequamer zijn / om van on-
sen inwendighen staet te oordee-
len / dan alle de werelt soude ma-
ghen zijn. Maer de meeste Chziste-
nen oordeelen haer-selven waer-
dig genoeg / indien dat niemant
anders machtigh is eenige spe-
ciale onwaerdigheden tot haren
laste toe-leggen. Maer als dan
wilde den Apostel ons gesonden
hebben tot anderen / (ende niet
tot ons selven) om beproeft ende
ondersacht te worden.

2 Desen plicht van beproe-
vinge ende ondersoeckinghe van
een mensche selve / is van goeden

F

ghe

ghebruycke voor de beste van de
 Christenen : want menighmael
 en vindt niemant meer ghebreck
 van genade in hem-selven dan sy
 doen / niemant is meerder ter ne-
 der geworpen / met het bevinden
 ende gevoelen van hare gebreec-
 ken / dan sy zijn : ende menigmael
 dencken sy / dat haer die genaden
 aldermeest ontbrecken / met de
 welcke hare zielen alder-rijcke-
 lijkst versiert zijn.

Ende dus veel van den eer-
 sten plicht / dewelcke den Apostel
 voorstelt / als een speciael middel /
 om de profanatie van dit Sa-
 crament voor te komen.

CAP. VIII.

*Van de aenhoudinghe in beproevinghe, tot
 dat wy vinden 't geene, daer na dat
 wy soecken.*

DEn anderen plicht van den
 Apostel voorgesteld / (maer
 inghelwonden) is ; dat wy
 onse beproevinge ende ondersae-
 kinge onses selfs niet op-geven/
 tot aller tijdt dat wy dese ghen-
 den in ons vinden. Want den
 Apostel

Apostel vereyscht van hem / die hem-selven ondersoect / Dat hy eete van het broodt, ende drincke van den Drinck-beker.

Wat? Staet hem dit toe te doen / t zy dat hy in dese ondersoekinghe ende beproebinghe/eenighe genade in hem-selven vindt / ofte niet? Tot wat eynde dan soude een mensche eenighe sulcke beproebinghe doen? Dit geval is klaer / dat een mensche dit Sacrament niet en behoort te ontfanghen / ten zy saecke dat hy na de beproebinghe hem-selven vindt te zijn in den staet van ghenade. Maer waerom heeft den Apostel dese cautie ende upneminge niet by-ghebracht; Ten eersten / om dat hy daer door alle Christenen heeft willen leeren / de beproebinghe ende ondersoekinghe soo langhe te continueren / tot datse in haer-selven ghebonden hebben (in eenigher maten) de ghenade boven gespecificeert. Ten anderen / om te toonen dat een man niet en heeft hem-selven beproeft en geexamineert / in die maniere / dewelcke den heylighen Geest

¶ 2 meent/

meent / tot dat hy in hem-selven
de voor-sepde genade sal gebon-
den hebben. Ten derden / om te
leeren / dat hy / die dese ghenade
heeft / ende die ernstelijcken in
hem-selven soeckt / die sal ter goe-
der tijdt dese ghenaden in hem-
selven vinden. Want 'het is de
sterckt belofte onses Salig-ma-
kers. Soeckt, ende ghy sult vin-
den, Luc. 11. 9.

Wat een aenporinge behoort
de dit een pegghelijck van ons te
zijn / om onse eygene zielen te on-
dersoecken / ende wel te onderta-
sten / door-soeckende elcken hoek
van dien / ghelijck als eener die
eene Goudt-mijne soude willen
soecken / ghemerckt dat wy voor
de handt verseeckert zijn / die ge-
naden te sullen vinden / na de
welcke dat wy soecken / ende in
ende met deselve (het welcke ons
van meerder weerden sal zijn dan
duysent werelden) een versegelt
pardon van de vergevinge onser
sonden ; ja vaste bewijzen ende
hant-schziften van een vaste tij-
tel / en recht aen het Koninckrijc
he der Hemelen. Indien dat een ver-

berwefen Man / soude versee-
kert zijn / dat indien hy soude
doen een neerstige ondersaekin-
ghe / sonder seplen des Konings
pardon soudenvinden; ofte sa-
eenen armen bedelaer onderricht
waer / dat indien hy wilde soec-
ken / ende scherpelijcken onder-
vorschen in sulcke eene plaetse/
hy verseeckert soude wesen te
vinden soodanighe schatten van
Gout ende Silver / die hem tot
een rijck Man soude maecken / so
lange als hy soude leven; soude
eenigh mensche medelijden heb-
ben met de armoede van den ee-
nen / ofte de doodt van den ande-
ren / indien dat sy in dese gevallen
souden weygheren dese moeyte/
van te soecken / by der handt te
nemen? Veel minder zijn die sul-
ke weert om medelijden met te
hebben; die salig-makende gena-
den komen vinden / ist dat sy daer
na willen soecken. Kan daer wel
zijn een grooter teecken van een
mensche / die de ghenade Godts
beracht / dan in sulck een gheval
als ditte is / niet daer na te soec-
ken; als een mensche kan versee-

kert wesen / dat hy die sal hebben /
van weghen het soecken na de
selve ?

Hier moghen wy in 't voor-
by-gaen leeren / dat den Apostel
niet alleenlijck bindt den plicht
van ondersoekinghe aen het ont-
fanghen van dit Sacrament;
maer oock het ontfangen van dit
Sacrament / aen den plicht van
de ondersoekinghe: niet dat wy
nimmermeer ons selven souden
behoeven te beproeven / dan voor
het ontfangen van dit Sacra-
ment / ofte alleenlijck op dese oc-
casie ofte gelegentheyt: maer dat
wy het doende op dese occasie /
wy dan na het doen des selven /
de Tafel des Heeren souden ont-
fangen ende niet verlaten. Alsoo
dat dese na-volghende punten
ons van den Apostel opentlijck
geleert worden.

I Dat het perijckel van on-
waerdighlijck te ontfangen / ons
niet en moet te rugghe houden /
van het ontfangen deses Sacra-
ments / maer moet ons soo veel te
naerstigher maecken / om de mid-
delen te gebuycken / om het selve
waer-

waerdighlijck te ontfanghen. Want den Apostel en seght niet; Laet dan de mensche hem wachten te ontfangen; maer / de mensche beproeve hem selven, ende eete also van, &c. Also dat te periculouser het is / onwaerdighlijcken te ontfangen / te meer moeten wy trachten waerdighe ontfaenger te wesen; ende hier upt besluyt den Apostel desen plicht / namelijk van het voorszeyde perijckel / als of hy hadde gesept; een pegelijck Christen is wel verbonden dit Sacrament te ontfangen; nochtans gemerckt het perijckel van onwaerdichlijcken te ontfangen soo groot is; soo is onsen schuldigen plicht soo veel te sozghbuldiger ons te benaerstigen / dat wy waerdige ontfaenger maghen wesen.

2 Dat alle Christenen / dewelcke verbonden zijn om te ontfangen / oock verbonden zijn om dese beproevinge te doen / al-eersy ontfangen.

3 Dat / na dat wy dese beproevinge ghedaen hebben / het eene sonde is / dit Sacrament niet te ontfangen.

C A P. IX.

Van den vloeck, dewelcke volght de ver-
suymenisse van de voorseyde beproe-
vinghe.

Des veele van de plichten/
dewelcke van nooden zijn
tot het waerdigh ontfan-
ghen van dit Sacrament.

Den Apostel urgeert ende
dzinght verder aen / de Kercke
van Cozinthien (ende ons in
haer) tot desen plicht.

- Ende dit { ¹ In 't algemeyn / dooz aen te
wysen den vloeck / in des
welcke die geene vallen / des
welcke sonder dese beproe-
vinge onwaerdighlijcken ee-
ten.
² In 't bysonder / dooz aen te
wysen / wat teekenen ende
mercken van dien vloeck /
daer onder den Cozinthers
selven waren.

Den vloeck stelt hy eerstelij-
ken voor : ende ten anderen soo
hanght hy daer aen de speciale
grondt ende reden van dien.

Den voor-gestelden vloeck is
dese ; Dat een mensche / hem-sel-
ven niet beproevende / ende on-
der-

dersoekende / onwaerdighlijcken eetet ende drincket / ende daer in/ende daer dooz/sijn eygen oordeel eetet ende drincket : Dat is / in plaetse van te ontfanghen eenigh geestelijck voetsel/ so ontfanghense daer dooz (ten zy dat de bysondere barmherticheydt Godts dat vooz-kome) 't geene/ 't welcke hare zielen een fenijn en vergift sal wesen. Het Broot/ ende den Wijn ontfangen/ sullen soo verre wesen van haer/ te zijn het lichaem ende bloedt Christi; dat het haer veel meer sal wesen (als de Soppe Judas was) een middel/in/ende dooz dewelcke de Sathan in hen sal komen. Sy sullen so verre zijn van daer dooz hare saligheyt te bevoorden/dat alwaert dat sy geene andere sonde en hadden / sy evenwel sondig genoegh souden wesen/om de ewighe verdoemenisse over hare hoofden te trecken.

Indien dat Godt dese Elementen van Broodt ende Wijn/ (zijnde onwaerdighlijck ontfangen) veranderde ons tot een lighamelijck fenijn ende vergift/en

soude het ons niet doen zitteren
ende beben / hoe wy die souden
ontfanghen / ende ons selven wel
ter deeghe te beproeben ende on-
dersoecken / al-eer wy ons onder-
winden de selve te ontfangen?

Gheswisselijck : indien dat op
ons onwaerdigh ontfanghen/
onse gedarmten ende inghewan-
den souden in perijckel wesen
van binnen in ons te verrotten;
niet te min / indien datter geen
ander quaat / dan datte / en soude
nabolgen / het en soude geheel soo
geene vzeesselijcke saecke wesen/
als desen onse eygene verdaeme-
nisse te eeten ende dzincken. Ge-
lijck wy dan hater / ende eenen
groutwel hebben van de verdae-
menisse onser zielen / also behoo-
ren wy oock te hater / ende een
groutwel te hebben / van het on-
waerdigh ontfanghen van dit
Sacrament; ende lief hebben / en
omhelsen dese middelen / door de
welcke wy waerdighe ontfan-
gers van dien mogen worden.

Den gront van den bloeck is/
om dat de sulcke niet en onder-
scheyden het lichaem Christi, dat
is/

is / geen onderscheydt en makent
tusschen dit voedtsel / ende dese
delicateffen / dewelcke Godt in
dit Sacrament prepareert ende
aenbiedt / selve het dierbare lig-
haem en bloedt onses Saligh-
maeckers Christi ; ende andere
ordinare spijsen en dyancken / ee-
tende en verslindende het Broot /
ende den Wijn / maer nimmer-
meer siende naer / ofte acht ne-
mende om te eeten ende dyancken
daer by / exhibitivelijck / het lig-
haem ende bloet Christi. Wat is
dit anders dan te versmaden
Christum ende sijne verdiensten/
ende Gode eene slechte waerdig-
hejdt te bewijzen / dewelcke dit
bancket bereydet heeft ? Ende
hoe kunnen sy anders dan haer
selven in perijckel werpen van
eewighlijcken te vergaen / die
niet en onderscheyden / noch niet
en haecken na dat voedtsel / door
het welcke dat sy soudē eene
wighlijcken leven ?

C A P. X.

*Van de bysondere teecken en ende mercken
van den voor-seyden vloeck in de
Kercke van Corinthen.*

DEn Apostel taont meer in 't
bysonder / den voor-seyden
vloeck/daer seckere specia-
le teecken en ende getuygenissen/
daer van in de Kercke van Co-
rinth en / te eeten seckere byson-
dere oordelen Godts / dewelcke
te dien tijde gheballen waren op
verscheyde personen/in/ ende van
die Kercke.

Dese oordelen waren lichame-
lijke verdrukkinghen / van ver-
scheyden soorten / ende graden.
Sommige wierden geslagen met
d' eenen soorte van kranckheyt/
ende andere met een andere / ende
sommige met de doot selve. Daer-
om (seggt den Apostel) zijn onder u
veele swacke , ende krancke, ende
veele slapen. vers. 30.

Hier uyt leeren wy/

IDat wy schuldig zijn/ in een
ne speciale maniere te eerbieden
ende religieuselijck te ghebruy-
ken

ken dese Ordinantien Godts / de
onthepliginge van de welcke hy
teeckent ende byant-merckt met
bysondere sichtbare oordeelen.
Godts bloote dreyghement van
de doot na desen leven / behoort
de genaegh te wesen om de Chri-
stenen af te schrieken / van het
mis-byuyck van eenighe sijner
Ordinantien. Veel meer dan
behoorden sy ons te beweeghen/
wanneer hy de gebaerlijcke pla-
ghen ende straffen / (als soo veele
Zegelen ende Sacramenten van
dien) daer aen sal hangen in desen
leven. 't Is niet mogelijk of wy
sien wel / dat veele plaghen ende
oordeelen upt-ghegaen zijn van
den Throon Godts tot in de
Werelt ; ja tot in de Kercke ; ja
tot in meenighe van onse huyzen/
ende over onse eygene personen.
Noch wy en sien niet alleenlyck
de oordeelen / maer wy souden
oock desgelijcx wel kunnen sien/
(soo wy onse ooghen niet maet-
willighlyck toe-sluyten) om
welcke particuliere sonden / dat
Godt veele van de selve straft.
Maer is hy die niet en kan sien/
dat

dat soo meenighe / ende soo menighe plagen ende wraecken gheballen zijn / ende noch legghen op dese ende geene menschen / van wegghen hare doot-slagghen / dieverhien / overspelen / verraderhien / meynedigheden / dronckenschap / &c. Ende nachtang / noch het gesichte van dese oordeelen / noch oock selve het gheboelen ende bevinden van eenighe der selver in onse eygen personen / wil dienen om ons van dese sonden te wederhouden: Maer in het midden van soo veele oordeelen / zijn dese sonden overbloedigh / ende gheelijck als triumphen over hen.

2 Wy moghen leeren / dat de onwaerdige ende prophane ontfanghers van dit Sacrament / daer in niet alleenlijck eeten ende drincken een geestelijck oordeel / (waer na de hypocriten ende vleeschelijcke menschen soo veele niet en vragen /) maer selve oock lichamelijcke oordeelen / also dat het kan bewijfen in het eynde ende de werckinge / niet beter te zijn dan een recht fenijn ende vergif voor onse lichamen / en een middel

del van vele sware kranckheden/
ja / ende van eene onthdelijcke
daadt. Want alsoo heeft het (soo
wy sien) bewesen veele van deser
Cozinthiers; ende wy en konnen
gene speciale pzevilegie vooz ons
selven bepleten. Derhalven te
meerder dat wy souden maghen
lief hebben onse lichamelijcke le-
ven ende gesantheit; te meerder
conscientie laet ons maken van
de voozgaende plichten. Dese
soorte van oozdelen hier gemen-
tioneert/en zijn geen vzeendelin-
gen onder ons; ja de hant Godts
heeft in deser voeghen eenen lan-
gen tijdt swaer op ons ghelegen;
ende al ist dat wy niet pzeijse-
lijcken konnen segghen / (gelijk
den Apostel hier doet) dat om
dese eygene oozsaecke / sommighe
van ons met dese kranckhedt
aengetast zijn/ende dat sommighe
met deselve/ende soo meenige met
de pestilentie / &c. gestraft zijn/
nochtans hebbende sulck een
exempel ons vooz-gestelt in het
Woordt Godts / van sulcke eene
sonde/gestraft met sulcke oozdee-
len / zijnde niet dan al te waer-
schij-

schijnelijck / dat niet alleene deselve sonde onder ons regneert / maer dat oock deselve oordeelen in groater ghewichte ende mate op ons legghen ; soo hebben wy rechtvaerdighe oorsaecke te brengen / dat onder anderen / oock dese sonde eene oorsaecke daer van is. Ende daeromme in het soecken van dese oordelen van ons af te weeren / soo laet ons eene speciale sorghe hebben / om onder andere sonden oock de dese te verbeteren.

3 Soo menigmael als eenige vooz ons / haer-selven schuldigh geboelen aen het oneerbiedigh ende onwaerdig ontfangen van dit Sacrament / ende te meer by dat wy geweest zijn van eenighe deser oordelen / in te grater perikel moeten wy brengen dat wy selver zijn. Want wy zijn den Heere so vele daaden ende krancheden schuldigh / dewelcke wy / (ten sy dat wy die by tijde vooz-komen vooz ware boetvaerdighepdt) dewelcke wy wel gelwis mogen zijn / te sullen moeten betalen / met den intrest van dien / t zy in desen leven

leven ofte in het andere. Want de Heere haet dese sonde also seer in ons / als in den Corinthiers / ende sal die ten eenen tijde / ofte ten anderen / door het eene middel / ofte het andere / strenghe-lijcken straffen. Ende te meer hy uytsteldt deselve te straffen / te strenghelijcker sal hy het doen / wanneer hy eenmael de roede in sijne handen sal ghenomen hebben. Laet ons dan in de vreesse Godts ons wachten / dat wy in desen ghevalle de lijdt saemhepdt ende langhe verdraegsaemhepdt Godts niet al te zeer misbruycken ; want lijdt saemhepdt verwondet / verandert in furieu-
hepdt.

Om hier op noch verder aen te dzinghen / soo toont den Apostel / ten eersten / de rechtvaerdighepdt Godts in desen cours van de sijne : Ten tweeden / sijne Barmhertichept.

Sijne rechtvaerdichepdt / daer in / dat hy haer soo scharpeli-
jck niet en soude gheoordeelt hebben / indien sy haer-selven geoordeelt hadden. Want (segt hy) in-
dien

dien wy ons selven oordeelden; soo en souden wy niet geoordeelt worden, vers. 31. Als of hy soude geseyt hebben : wy maghen 't ons selven dancken/van weghen dese ende dierghelijcke oordelen/ dewelcke op ons leggen / ende konnen Gode in gheenderley wijsen/van weghen deselve / blameren/want het is rechtbaerdighepdt by hem/de beste van ons zijnde so sondigh als wy zijn / dat als wy ons selven niet en willen oordeelen ende verdoemen/wy in saadannergher maniere/van hem geoordeelt en verdoemt souden werden.

Hier uyt maghen wy leeren/

1. Dat het beste middel om eenigh oordeel Godts voor te komen/ 't zy tijdelijck/ ofte eenwig/ is hem-selven te beschuldighen/aen te klagghen/ oordeelen en verdoemen : ende ter contrarie/ den seckersten wegh om alderley soorten van oordeelen ober ons selven neder te trecken / is ons selven te rechtbaerdighen/ ende te roemen in de verdiensten van onse eygene gerechtighept.

Sou

Souden wy dan wel willen in de alder-krachtigste maniere voorkomen krankheyt / schande en de doot? Laet ons ons selven examineeren / ende ondersoecken wat sonden datter in ons zijn / ende strijcken de alderstrengste sententie der verdoemenisse tegen ons selven / die daer soude maghen wesen. Te meerder dat wy ons selven verdoemen sullen / (is dat het onghewilichdelijcken gedaen wordt) te meerder sal de Heere ons rechtvaerdighen.

2 De behoorlijcke beproevinge ende ondersoeckinge van eens menschen selfs / ende het oordeelen ende verdoemen van eens mensche selfs / volgen nootsakeelijcken op malkanderen. Want andersins en isser geene goede t samen - hanginghe van dese woorden met de voer-gaende.

Wy dan / die hem-selven sorghevuldelijck ende conscientieuselijck sal ondersoecken / sal seecker zijn van materie genoegh te vinden in hem-selven om hem-selven daer over te oordeelen / en te verdoemen. Also dat hy alder-waerdigst

dighst sal eeten ende drincken
dit Sacrament / die in hem-sel-
ven aldermeest sal onderkennen
materie ofte oorsaecken van oorz-
deelinghe ende verdoeminghe :
ende datter geen meer onwaer-
dighe ontfanghers des selven en
zijn / dan de geene / dewelcke in
haer-selven niets en kunnen vin-
den / daeromme sy haer-selven
souden oordeelen en verdoemen.

Hy taent ten tweeden ; de
barmherticheyt Godts / tegens
hen / hier in. Dat dese oordeelen
(tegen die geene die een recht ge-
bruick daer van kunnen maken)
niet dan vaderlijcke ende lief-
hebbende kastinghingen ende on-
derwijsinghen en zijn / om haer te
bewaren voer de ghemeene con-
denmatie der Werelt. Maer (seyt
hy) als wy geoordeelt worden, so
worden wy van den Heere geruch-
tigt, (ofte op-gequeect ende on-
derrechtet) op dat wy met de We-
relt niet en souden veroordeelt
worden.

Als of hy soude gheseydt heb-
ben: Ghy hebt niet te min te aen-
schouwen de barmhertigheyt
Godts

Godts tegen u schijnende in dese
 sijne rechtvaerdicheyt. Want hy
 en doet dit niet / uyt eenigen haet /
 die hy teghen yemandt van u
 draegt / dewelcke onder dese sijne
 handt verootmoedicht is / ende
 een goet gebuyck daer van kan
 maecten. Maer / ghelijck eenen
 lief-hebbenden ende dierbaren
 Vader zijn kindt corigeert ende
 kastijdt / wanneer hy hem in ee-
 nige faute vindt / niet om dat hy
 sich aen 't selfde soude moghen
 wreecken / maer alleenlijck om
 het selve daer dooz af te schrie-
 ken / ende te bewaren van sulcke
 gangen / die het selve soudē mo-
 gen bzenghen aen de Galge / ofte
 op de Galepen / ofte tot eenig so-
 danigh schandelijck eynde : Also
 oeffent Godt u met dese tijdelijc-
 ke kastijdingen / op dat hy u daer
 dooz soude mogen bewaren ende
 wederhouden van sulcke gangen
 na te volgen / dewelcke u (met de
 reste van de godtloose werelt)
 soude mogen bzenghen tot de eeu-
 wighe verdoemenisse.

De aenmerckinge van desen/
 en behoort ons niet stout te ma-
 ken /

ken/om te minder sozgvuldigh te wesen in de voozgaende plichten/maer veel meer om dies te meerder conscientie van deselve te maecken. Want al-hoe-wel dat de geene / dewelcke dit Sacrament onwaerdichlijcken ontfangen / haer eygene verdoemenisse soo niet en eeten / ende dzincken / dat haer geen middel ofte hope van barmherticheyt soude overgebleven zijn / zijnde gevallen in dese sonde / ende al ist dat dese tijdelijcke oordeelen / dewelcke God toe-sendt als teecken en ge-tuygenissen / dat sy daer inne ha-re eyghene verdoemenisse eeten ende dzincken / ten aensien van sommige personaen / zijnde werckingen van de liefde Godts / ende het middel om haer van die verdoemenisse te behouden : dies niet tegenstaende soo moet noot-sakelijck den staet der gener verbloecht ende desperaet wesen / die in sulcke eene maniere / soo eene groote barmherticheyt ende liefde Godts sal mis-bruycken ; ja / dese tijdelijcke oordeelen / komen soo verre voozt van sijne liefde / als

als sy ons geheplight zijn/en ge-
maeckt tot heylighe instrumen-
ten / om in en dooꝝ deselve te sien
ende aenschouwen wat eene ha-
telijcke / en verdoemelijcke sonde
het is / onwaerdiglijcken te ont-
fanghen; ende also worden sy een
goet middel / om ons daer over
boetvaerdigh te maecken / ende
die sonde te verlaten : maer in
anderen en zijn de selve niet dan
vooꝝ-loopers der eeuwigher
straffe.

Dus veelte tot onser hulpe en
bestieringhe / op dat wy soudē
maghen wesen waerdighe ende
vuchtbare ontfangers van dit
Sacrament.

De Heere vergheve onse vooꝝ-
gaende ontbreckingē in desen/
om sijner barmherticheyt wille;
ende bewege onse herten / tot het
sorghvuldig volbzēgen van al-
le dese plichten / op dat wy alsoo/
niet alleenlijck moghen ontgaen
de oordeelen / in dewelcke de on-
waerdige ontfangers in perijc-
kel zijn van te vallen; maer dat
wy dese verborghtheden waer-
diglijck ontfanghende/in/ ende
dooꝝ

2.Deel. 144. Voorb. tot 't Avondm. des Heeren.

door deselve moghen ontfangen
de verseeckeringe van die ghe-
nade ende barmhertighejdt / de-
welcke door deselve gherepresen-
teert en aen-geschaduwet wort/
selve de volle ende volkome ver-
lossinge van onse lichamen ende
zielen / door de offerhande des
lichaems Christi; ende synes al-
der-dierbaersten bloedt-vergie-
tens aen het Kruyce/ Amen.

F I N I S.

Een korte maniere
van
ONDERSOECKINGE.

*Begrijpende, by gelegentheydt, de eygene
beginsselen der Religie.*

In 't Engelsch beschreven door
Willem Bradshaw.

Ende nu in de Nederduytsche sprake ver-
taelt door Gillis van Breen, Bedienaer
des Godelijcken Woords
tot Beverwijk.

t'AMSTELREDAM,

Door Abraham Meynartsz, Boeck-verko-
per / in de oude Doele-straet / in de
nieuwe Bijbel, Anno 1646.

Blank page with faint bleed-through text from the reverse side.

Blank page with faint bleed-through text from the reverse side.

Blank page with faint bleed-through text from the reverse side.

Blank page with faint bleed-through text from the reverse side.

Blank page with faint bleed-through text from the reverse side.

Blank page with faint bleed-through text from the reverse side.

Blank page with faint bleed-through text from the reverse side.

Blank page with faint bleed-through text from the reverse side.

Blank page with faint bleed-through text from the reverse side.

Blank page with faint bleed-through text from the reverse side.

Blank page with faint bleed-through text from the reverse side.

Blank page with faint bleed-through text from the reverse side.

Een korte maniere

van

ONDERSOECKINGE.

*Begrijpende, by gelegenthey, de
eygene beginsselen der
Religie.*

I.

Vrage.

Ar is een Sacrament?

Antwoorde.

W Een verborzgentlijk
teecken / van Godt ge-
ordonneert / om den waerdigen
ontfanger vooz oogen te stellen/
ende te verzegelen / de saligheyt
dooz Iesum Christum. Matt. 28.
19. 1 Cor. 11. 23. Gen. 17. 7. Rom.
4. 11.

Vrage. Wie is Iesus Christus?

Antw. De eenwige ende eenige
gebozen Sone Gods / ende onsen
eenigen Saligh-maker. Mat. 3.
17. Rom. 1. 3. Joan. 1. 14. 1 Tim. 2.
5. Hebr. 2. 17.

G 2

* *Vrage.*

† * Vrage. Wat is Godt?

Antw. Eene onepndelijcke ende eeuwige Majesteit; den Schep- per ende Regeerder van de We- relt. Psal. 139. 7. 1 Reg. 8. 27. Esa. 44. 6. Psal. 90. 2. Gen. 1. 1. Psal. 19. Zach. 9. 10. Prov. 15. 3.

* Vrage. Hoe vele Goden zijnder?

Antw. Alleenlijck eene in drie Personen. Johan. 17. 3. Exod. 20. 2. 1 Cor. 8. 32. 1 Joan. 5. 7.

* Vrage. Welcke zijn dese drie Personen?

Antw. Godt den Vader / Godt den Sone / ende Godt den Heyligen Geest. Matth. 28. 19.

II.

Vrage. Hoe is Christus onsen Sa- ligh-maker?

Antw. Door ons te verlossen van de Helle / en den Hemel voor ons te verwerven. Mat. 20. 28. Joan. 3. 14. 15.

Vrage. Wat is den Hemel?

Antw. Een plaetse van ewigh-

† De Drogen albus * getekent met een Sterre / mogen inde Ondersoekinghe ge- brypcht ofte nagelaten worden / na dat den tijdt ofte de bequaemheyt van den Per- soon bereyscht.

wigh-duerende blijdschap ende heerlijkheyt. Mat. 25. 34. Luc. 16. 22. 1 Cor. 2. 9. Apoc. 21. 23. ende 22. 1, 2.

Vrage. Wat is de Helle?

Antw. Een plaetse van ewig-duerende torment ende pijn. Luc. 16. 23. Apoc. 20. 10. Mat. 25. 46. Esa. 30. 33.

III.

Vrage. Hoe quamen wy in 't peijckel der Helle?

Antw. Door de sonde. Rom. 5. 10. Gen. 2. 17. Rom. 5. 12.

Vrage. Wat is sonde?

Antw. Een verbzekinghe van Godts gheboden. 1 Joan. 3. 4. Rom. 7. 7. Gal. 3. 10.

Vrage. Welcke zijn dese Geboden?

Antw. Godt sprack alle dese woorden/ &c.

Vrage. Hebben alle menschen dese geboden verbroocken?

Antw. Ja / alle menschen sonder opt-neminge. Rom. 3. 9, 10. Rom. 3. 23. Gal. 3. 22.

Vrage. Verdient een yedere verbreekinge deser geboden eeuwige pijn inde Helle?

G 3

Antw.

Antw. Ja gewisselijck. Rom. 6. 23. Gal. 3. 10. Deut. 27. 26.

IV.

* *Vrage.* Hoe veele soorten van sonden zijnder?

Antw. Twee/ Oorspronckelijcke/ ende Werckelijcke.

* *Vrage.* Wat is de Oorspronckelijcke sonde?

Antw. Eene verdorventheyt der natuere/ daer de welke wy genegen zijn tot de verbzeeking van alle de Geboden Gods. Psal. 51. 7. Rom. 7. 18. ende 8. 7. ende 7. 14.

* *Vrage.* Is dese verdorventheyt in allen?

Antw. Ja. Gen. 8. 21. Rom. 5. 12.

* *Vrage.* Hoe zijn wy tot deselve gekomen?

Antw. Door den val van Adam, onsen eersten Vader. Rom. 5. 12. 1 Cor. 15. 22.

* *Vrage.* Hoe is hy gevallen?

Antw. Door te eeten van de vrucht eenes Booms/ dat God hem hadde verboden op de straffe des daadts. Gen. 3. 6.

* *Vrage.* Wat is de werckelijcke sonde?

Antw.

Antw. Eene bysondere verbzekinghe van Godts gheboden/ in ghedachte/ woordt ende daedt/ voort-komende van de Oorspronckelijcke verdorventheydt. Gen. 6. 5. Gal. 5. 19. Ephes. 2. 3. Rom. 3. 13.

V.

Vrage. Door wat middel en heeft Christus ons verlost van der Helle, ende den Hemel voor ons verworven?

Antw. Door de Wet te verbullen / ende voor ons te sterben. Phil. 2. 8. Mat. 5. 17. ende 3. 15. Apoc. 5. 9. 1. Hebr. 9. 15.

* *Vrage.* Hoe konde de Sone Godts, zijnde Godt, dese dinghen volbrengen?

Antw. Hy nam hem aen onse natuere / ende wierdt also Godt ende mensche in eenen Persoon. Joan. 1. 14. Rom. 9. 5.

* *Vrage.* Hoe heeft hy hem onse natuere aen-genomen?

Antw. Hy was miraculeuselijck ontfanghen door den Hepligen Geest in het lichaem van een Maaget. Esa. 7. 14. Mat. 1. 20. Luc. 1. 35. Joan. 1. 14.

Vrage. Wat doodt stierf hy voor ons?

Antwoort. Eenem verbloeckten doodt aen het kruyce / Mat. 27. 35. Gal. 3. 13.

Vrage. En was daer geen ander middel om ons saligh te maecten?

Antw. Neen 't trouwen. Act. 4. 12. Rom. 7. 23, 24.

* *Vrage.* Is onsen Saligh-maker Christus dan ghedurighlijck onder de doodt gebleven?

Antw. Neen: maer hy verrees wederom ten derden daghe / ende voer op ten Hemel / ende sit aldaer in alle heerlijkheydt ter rechterhant sijnes Vaders / doende voerbiddinge voor ons. Joan. 20. Mat. 28. Act. 1. Act. 2. 31. 1 Cor. 15. Mar. 16. 15.

VI.

Vrage. Sullen alle menschen door Christum saligh worden?

Antw. Neen: maer alleenlijck soodanighe / (ist dat sy van jaren zijn) dewelcke door Geloove ende Boetvaerdigheydt nieuwe menschen geworden zijn. Ephes. 3. 17. Col. 2. 12. Joan. 3. 16. ende 1. 12. Act. 13. 39. Mar. 1. 4. 15. Act. 20. 21. Joan. 6. 35.

Vrage.

Vrage. Wat is Geloove?

Antw. Een vertrouwen alleenlijck in de verdienste Christi van weghen onse saligheyt. Act. 16. 31. Joan. 1. 12.

Vrage. Wat is Boetvaerdigheyt?

Antw. Een ongeveynst haten van alle sonden om Christi wille. Act. 3. 19. 2 Cor. 7. 10, 11. Mat. 3. 7. 8. 10. VII.

Vrage. Door welck middel komen wy gemeenlijcken tot het geloove ende de bekeeringe?

Antw. Door de Predickinghe van Godts woordt/ Ephes. 1. 13. Rom. 10. 17.

Vrage. Wat is Godts woordt?

Antw. Sinnen geopenbaerden wille / begrepen in de schriften der Propheten ende Apostelen. 2 Tim. 3. 15. 16. 2 Pet. 1. 10. Luc. 24. 27. 2 Pet. 3. 2.

Vrage. Wat waren dese Propheten ende Apostelen?

Antw. Menschen die door goddelijcke ingebinghe gheschreven hebben. 2 Tim. 3. 16. 2 Pet. 1. 21.

**Vrage.* Welcke zijn de deelen van Godts Woordt?

Antw. De Wet ende het Evangelium.

Vrage. Wat is de Wet?

Antw. Dat deel van Godts woort / het welcke aen-wijst den verblaecten staet / in welcke alle menschen zijn / van wegen de sonde. Gal. 3. 19. Rom. 3. 20.

* *Vrage.* Wat is het Euangelium?

Antw. Dat deel van Godts woort / het welcke aen-wijst / hoe wy door Jesum Christum van dien vloech bevrijdt zijn. Act. 16. 30. Joan. 3. 16. Mar. 1. 1.

VIII.

* *Vrage.* Waer wort Gods woort ordinaerlijck gepredickt?

Antw. In de Kercken Christi.

* *Vrage.* Wat zijn de Kercken Christi?

Antw. Heplige vergaderingen / zijnde ordinaerlijck t' samen-gevoeght / ende ordentlijcken by een versamelt in den dienst Godts. 1 Cor. 1. 2. en 2 Cor. 1. 1. Tit. 1. 5.

* *Vrage.* Waer in be aet den dienst Godts?

Antw. In het aenhooren van het woort / ontfanghen der Sacramenten / ende in de ghebeden. Mat. 28. 18. 19. Act. 15. 21. 1 Tim. 2. 1. 1 Cor. 11. 23.

IX.

IX.

* *Vrage.* Door wien wort Godts woordt gepredickt?

Antwoordt. Door de Dienaren Christi. Ephes. 4. 11, 12.

* *Vrage.* Wie zijn de Dienaren Christi?

Antw. De soodanige/dewelcke hebbende gaven hen van Godt gegeven/as-ghesondert zijn door de Kercke/ om het Woordt te predicken / de Sacramenten te bedienen/en om te zijn den mond van het volck tot Godt in den gebede. Hebr. 5. 4. Rom. 10. 15. Rom. 1. 20.

X.

* *Vrage.* Komense alle tot het gheloove ende de bekeeringhe, tot den welcken het woordt ghepredickt wordt?

Antw. Neen: maer alleenlijck die geene / in den welcken Godt/ door sijne bpsondere ghenade/deselve werckt door sijnen eygenen Geest. Act. 16. 14. Ephes. 2. 8. Rom. 10. 17.

* *Vrage.* Welcke zijn dese?

Antw. Sijne Optverkozenen. Act. 13. 48.

* *Vrage.* Wat zijn die?

Antw. De sulcke/ die hy van alle eenwichepdt heeft vooz-gena-men saligh te maecten door Ie-sum Christum. Rom. 9. 22. 23. 1 Thes. 5. 9.

* *Vrage.* Is daer eenigh dingh in haer boven anderen, het welcke Godt daer toe bewoghen heeft?

Antw. Geen dingh ter Werelt/ dan sijnen eygenen souteren goeden wille ende wel-behaghen. Ephes. 1. 4. 5. 11. Rom. 9. 18. 22.

* *Vrage.* Waerom bewijft hy den sommigen dese genade?

Antw. Tot den prijs van sijne heerlijcke barmherticheyt. Rom. 9. 23.

* *Vrage.* Waerom weygert hy sommighe anderen dese genade?

Antw. Tot den prijs van sijne heerlijcke rechtvaerdighepdt. Rom. 9. 22.

XI.

* *Vrage.* Wat sal den staet der gener wesen, die komen tot het gelo-ve ende de bekeringe?

Antw. Sy sullen in desen leven/ daer in daghelijcks wassen ende toe-nemen/ Psal. 1. 3.

* *Vra-*

* *Vrage.* Door wat bysondere middelen sullen sy daer in groeyen ende toe-nemen?

Antw. Dooz het behoorlijck gebrypck van het Waert/de Sacramenten/ende het Gebedt.

Vrage. Maer wat sal haren staet wesen na desen leven?

Antw. Hare zielen sullen ver-trecken na den Hemel / ende al-daer blijven tot den laetsten dag/ ende alsdan sal beyde lichaem ende ziele wederom vereenigt werden / ende sullen beyde geduerigh wesen met Christo in alle heerlijkheypdt in den Hemel/van eeuwigheypdt tot eeuwigheypdt.

Vrage. Wat is den laetsten dagh?

Antw. Eenen dagh van het algemeyne Oordeel/waer inne alle vleesch weder op-gheweckt sal worden vander doodt / ende eyndelijcke sententie van Godt sal ontfangen/van wegen het geene dat sy sullen ghedaen hebben in desen leven. Mat. 25. 31. &c.

* *Vrage.* Wat sententie salder gaen over de gene die haer bekeeren, ende in Christum gelooven?

Antw. Sy sullen ontflagen zijn van

van alle hare sonden / ende in de hemelsche heerlijkheyt op-genomen werden. Mat. 25. 34.

* *Vrage.* Wat sententie sal daer gaen over de reste?

Antw. Alle hare sonden sullen ontdeckt ende tot haren laste gelept werden / ende sy sullen met lichaem ende ziele in het helsche vuur gheworpen werden. Mat. 25. 41. &c.

XII.

Vrage. Hoe veel Sacramenten zijnder?

Antw. Twee: den Doop / ende het Abond-mael des Heeren. Mat. 28. 19. 1 Cor. 11. 23. &c.

* *Vrage.* Wat is den Doop?

Antw. Eene verborghentlijke wassinghe met Water / in den name des Vaders / des Soons / ende des heyligen Geest. Tit. 3. 5. Mat. 28. 19.

* *Vrage.* Wat beteekent het water bysonderlijck?

Antw. Het bloed Christi. Ephes. 5. 25.

* *Vrage.* Wat beteekent de wassinghe?

Antw. Dat wy zijn bevyjdt van

van de schult der sonde / ende ge-
heplight door de verdiensten
Christi / by-sonderlyck door sijn
daodt ende bloedt-vergietinghe.
Ephes. 5. 26. Mar. 1. 4. Act. 2. 38.
Tit. 3. 5. 1 Cor. 6. 11.

* *Vrage.* Wie zijn tot den Doop
toe telaten?

Antw. Alle de geene / die waer-
lijcken 't Gelaube ende de Beke-
ringhe belijden: Ende hare kin-
deren. Act. 2. 38, 39. Act. 8. 37.
Gen. 17. 7. 1 Cor. 7. 14.

* *Vrage.* Wie zijn dese?

Antw. De sulcke / die niet en
doen het geene dat openbaerlyck
daer teghen strijdt in de kennisse
der menschen / ofte indien sy eenig
dingh daer tegen gedaen hebben /
goede teecken en geven van by-
sondere bekeeringhe van wegen
de selvighe.

* *Vrage.* Hoe dickwils moeten
sy gedoopt worden?

Antw. Alleenlijcken een-mael.

* *Vrage.* Wanneer salmense do-
pen?

Antw. Soo haest als sy daer
toe kommen toe-ghelaten worden
van de Kercke / alwaer sy gheroe-
pen

pen zijnte leven. Act. 2. 41. ende
8. 36. ende 10. 47.

XIII.

Vrage. Wat is het Avond-mael
des Heeren?

Antw. Eene verborgentlijke
Ghemeenschap in het breecken
ende eeten des Broodts / ende in
het drincken des Wijn / tot eene
bysondere gedachtenisse Christi.
Mat. 26. 26. 1 Cor. 10. 16.

Vrage. Wat betekent het Broodt
ende den Wijn?

Antw. Het lichaem ende bloedt
Christi. 1 Cor. 10. 16.

Vrage. Wat betekent de breec-
kinge des Broodts?

Antw. Die pijnen / die hy heeft
geleden in ziele ende lichaem tot
onser zalichedjt / bysonderlijcken
aen het Krupce / 1 Cor. 11. 24.

Vrage. Wat betekent het eeten
des Broodts, ende het drincken des
Wijns?

Antw. Dat door de kracht van
sijne verdiensten (specialijck van
sijnen doot ende blaet-stortinghe)
ons toe-geepgent door het Ghe-
loofte ; wy niet alleenlijck be-
vrijdt zijn van den eeuwigghen
doodt

doodt in de Helle / maer dat wy
noek met hem sullen leven in den
Hemel tot in alle eeuwighejdt.

Vrage. Wie zijn de geene, die toe-
ghelaten moeten worden tot het
ontfangen van dit Sacrament?

Antw. Alle de gheene / die ghe-
doopt zijnde geweest / aenhouden
in de waerachtighe professie des
Geloofs ende der Boetvaerdig-
hejdt. 1 Cor. 11. 27. 28. 29.

Vrage. Hoe menig-mael moeten
sy het selve ontfangen?

Antw. Zoo menigh-mael als
het wel voegelijcken kan bedient
worden in die Kercke / in de welc-
ke sy beroepinge hebben te leven.
Act. 2. 42. ende 20. 7.

XIV.

Vrage. Wie zijn waerdighe ont-
fangers van dit Sacrament?

Antw. Soodanighe / dewelcke
eenen heyligen appetijt daer toe
brengen. Mar. 5. 6.

Vrage. Wat is dien appetijt?

Antw. Een geestelijck honghe-
ren ende dorsten naer Iesum
Christum / ende sijne verdiensten.

Vrage. Van waer ontstaet desen
appetijt?

Antw.

Antw. Wpt een ghevoelen van de swackhepdt onses Gheloofs/ ende onses Bekeeringe/ ende wpt eene begeerte om die te moghen versterckt hebben. Act. 2. 37. &c.

XV.

Vrage. Hoe kunnen wy komen tot dit waerachtige gevoelen?

Antw. Door ons selven van te voren daer toe te bereyden.

Vrage. Hoe moeten wy ons selven daer toe voor-bereyden?

Antw. Door te ondersaecten de oprechtigheyt van ons Geloeve/ ende van onse Baetv aerdighepdt/ door de bysondere byzichten der selver. 1 Cor. 11. 28.

Vrage. Welcke zijn die?

Antw. Eene stantvastige ende conscientieuse sozge / om te ghebyzupcken alle middelen tot het verkrijgen/ ende de aenwassinghe van dien/ ende een resoluvt baaenemen ende beneerstinghe om Godt in allen dinghen ghehoorsaem te zijn/ om Chriști wille.

XVI.

Vrage. Wat, indien wy zijn onwaerdighe ontfangers van dit Sacrament?

Antw.

Antw. Wy sullen alsdan eeten
ende drincken onse eyghen Oor-
deel. 1 Cor. II. 27. 29.

Vrage. Wat, indien wy dit Sacra-
ment verachten, ofte versuymen te
ontfanghen?

Antw. Dat wy daer in berkla-
ren / dat wy verachten ofte ver-
suymen het geene t welcke daer
door beteeckent / ende daer in
aen-gheboden wordt. 1 Cor. II.
29.

Vrage. Wat, indien wy het selve
waerdighlijck ontfangen?

Antwoordt. Dat wy daer door
Christum selve ontfangen sullen/
ende in hem meerder en meerder
versekeringe van onse salighept.
1 Cor. 10. vers. 16.

Vrage. Wat, indien wy onrecht-
vaerdelijck vandese Gemeenschap
af-geweert worden?

Antw. Dat Godt in dit geval/
onsen wille sal aen-nemen voor
de daedt.

F I N I S.

FOR-

FORMULIER
om het Heylige
NACHTMAEL
te houden.

Geliefde in den Heere Jesu Christi, hoordt aen de woorden der insettinge des H. Nachmaels onses Heeren Jesu Christi, welcke ons beschrijft de H. Apostel Paulus 1. Cor 11. vers 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29.

WAnt ick hebbe van den Heere ontfanghen 't gheene ick oock u overghegheven hebbe / dat de Heere Jesus / in den nacht in welcken hy verraden wiert / het broot nam : Ende als hy gedanckt hadde / brack hy 't / ende seyde / Nemet / Etet : dat is mijn Lichaem / dat voer u gebroken wort / doet dat tot mijner gedachtenisse. Desgelijcks [nam] hy oock den dynck-beker na het eten des Avontmaels ende seyde / dese Dynck-becker is het Nieuwe Testament in mijnen Bloede. Doet dat / soo dickwils als

als ghy [dien] sult dzincken / tot
mimer gedachtenisse. Want soo
dickwils als ghy dit Broot sult
eten / ende desen Dzinck-beecker
sult dzincken / so verkondight den
daadt des Heeren / tot dat hy
komt. So dan wie onweerdelyck
dit Broot eet / ofte den Dzinck-
beker des Heeren dzinckt / die sal
schuldigh zyn aen't lichaem ende
bloed des Heeren. Maer de men-
sche beproebe hem-selven / en etc
alsoo van het Broot / ende dzinc-
ke van den Dzinck-beker. Want
die onweerdighlyck eet en dzinckt /
die eet ende dzinckt hem-selven
een oordeel / niet onderschepdende
het lichaem des Heeren.

O dat wy nu tot onsen
troost des Heeren Nach-
mael mogen houden / is vooz
alle dingen ons van nooden / dat
wy ons te voozen recht beproe-
ven. Ten anderen / dat wy het tot
dien eynde richten / daer toe het
de Heere Christus verordineert
ende in-geset heeft / namelijk / tot
sijner gedachtenisse. De waer-
achtige beproevinge onses selfs /
bestaet in dese drie stucken :

Ten

Ten eersten / bedencke een peghelijck by hem-selven sijne sonden/ende vermaledijdinge/op dat hy hem-selven mis hage/ende hem voor Godt veraetmoedige: Aengesehen dat de toorn Godts tegen de sonde alsoo groot is / dat hy die (eer hyse onghestraft liet blijven) aen sijnen lieven Soon Iesum Christum / met den bitteren en smadelijcken doot des Cruyces ghestraft heeft.

Ten anderen/ Ondersoecke een pegelijck sijn herte/of hy oock dese gewisse belofte Godts geloof/ dat hem alle sijne sonden / alleen om des lijdens ende sterbens Iesu Christi wille / vergheven zijn/ ende de volkomene gherechtighejdt Christi hem als sijn eygen toe-gerekent ende toe-geschoncken zy/ja soo volkomen/als of hy selve in eygene persoon / voor alle sijne sonden betaelt/ende alle gerechtighejt volbracht hadde.

Ten derden / ondersoecke een peghelijck sijne consciencie/ of hy oock gesint is / voort aen met sijn gantsche leven / waerachtighe danckbaerhejdt tegen Godt den Heere

Heere te bewijfen / ende voer het
aengesichte Gods oprechtelijck
te wandelen : Item / of hy sonder
eenighe geueynstheyt alle vyant-
schap / haet ende nydt van herten
af-leggende / een neerstig voornemen
heeft / om van nu voortaan in
waerachtighe liefde ende eenig-
heyt met sinen naasten te leven.

Alle die dan also gesint zijn / die
wil Godt gewisselijck in ghenaden
aennememen / ende voer weerdi-
ge mede-genoaten der tafel sijns
Soons Jesu Christi houden.
Daer-en-tegen die dit getuyge-
nisse in hare herten niet gheuoelen /
die eten ende drincken hen sel-
uen dat oordeel. Daerom wy
noech na het bevel Christi ende
des Apostels Pauli / alle die sich
met dese nabolgende lasteren be-
smet weten / vermanen van de
Tafel des Heeren haer te ont-
houden / ende verkondighen hen
datse geen deel in 't rijcke Christi
hebben : als daer zijn alle Afgoden-
dienaers / alle die verstorben
Hepligen / Enghelen / of andere
creatures aen-raepen / alle die den
Beelden eere aen-doen / alle Coa-
venaers

venaers ende Waer-seggers/ die
 bee of menschen /mitsgaders an-
 dere dinghen zegghenen / ende die
 sulcke zegeninge geloove geven/
 alle verachters Gods ende sijns
 woordts ende der heylighe Sa-
 cramenten / alle Godts-laste-
 raers/ alle die tweedzacht/ secten
 ende muysterije in Kercken ende
 wereltlicke regimenten begeeren
 aen te rechten / alle meyn-eedige/
 alle die haren Ouderen ende
 Overheden onghelooftsaem zijn/
 alle doodt-flagers/ kijvers/ ende
 die in haet ende nijdt tegen haren
 naasten leven / alle Echt-bree-
 kers/ haereerder/ dronckaerts/
 dieben/ woekeraers/ roovers/
 spelers/ gierigaerts/ ende alle de
 geene die een ergerlijck leven ley-
 den : Dese alle/so lange sy in sul-
 ke lasteren blijven/ sullen sich de-
 ser Spijse (welcke Christus al-
 leen sijnen ghelaobigen verord-
 neert heeft) onthouden/ op dat
 haer gericht ende verdoemenis-
 se niet dies te swaerder werde.

Maer dit werdt ons (seer ge-
 liefde Broeders ende Sisters in
 den Heere) niet voorghelonden/

om

om de verflagene herten der geloobige kleynmoedigh te maken/ even of niemant tot het Nachtmael des Heeren gaen mochte/ dan die sonder eenige sonde ware : want wy en komen niet tot dit Avondt-mael / om daer mede te betuygen/ dat wy in ons selven volkomen en rechtvaerdigh zijn: Maer ter contrarie / aenghesien dat wy ons leven buyten ons selven in Jesu Christo soecken/ so bekennen wy daer mede / dat wy midden in den doot liggen / daerom/ al ist dat wy noch vele gebreken/ende ellendigheyt/ in ons bebinden / als namelijck / dat wy geen volkomen gheloofve hebben/ dat wy ons oock niet sulcken pver om Godt te dienen niet begheven/ alsoo wy schuldigh zijn : Maer dagelijcks met de swackheyt onses geloofs/ende de boose lusten onses vleesches te strijden hebben : nochtans dies niet tegenstaende/ overmidts dat ons (door de ghenade des heylighen Geestes) sulcke gebreke leet zijn/ ende wy van herten begeeren tegen ons ongelooft te strijden/ en

na alle geboden Godts te leven/
so sullen wy gewis en secker zijn/
dat geene sonde noch swachheyt/
die noch (teghen onsen wille) in
ons overghebleven is / ons kan
hinderen / dat ons Godt niet in
genade soude aennememen / ende al-
soo deser Hemelscher Spijse ende
Drancks / weerdig ende deelach-
tigh maken.

Ten anderen / laet ons nu oock
overdencken / waer toe ons de
Heere sijn Avondtmael heeft in-
gheset / namelijk / dat wy sulcke
doen souden tot sijner gedachte-
nisse. Maer aldus sullen wy sijns
daer by gedencken :

Eerstelick / dat wy gantsche-
lijck in onse herten vertrouwen/
dat onse Heere Iesus Christus
(na luydt der Beloftenissen die
den Voor-vaderen in het Oude
Testament van den beginne aen
gheschiedt zijn) van den Vader
in dese werelt ghesonden zy / ons
vleesch ende bloet aenghenamen/
den toorn Godts / (onder welcken
wy eenwigelijck hadden moeten
versinken) van den beginne sij-
ner Mensch-werdinghe / tot den
eynde

eynde sijns lebens / op Aerden
 voor ons gedragen / ende alle ge-
 hoorfaemhepdt der Godtlijcker
 wet / ende gerechticheyt voor ons
 verbult / voornamelick / doen hem
 de last onser sonden / ende des
 toorns Gods het blaedige sweet
 in den Hof wylt-ghedrukt heeft /
 daer hy ghebonden wiert / op dat
 hy ons soude ontbinden / daer na
 ontallijcke versmaetheden gele-
 den heeft / op dat wy nimmermeer
 te schande souden werden / ont-
 schuldigh ter daadt veroordeelt /
 op dat wy voor 't gericht Gods
 vry souden ghesproken werden:
 Ja sijn gebenedijde lichaem aen
 het kruys laten nagelen / op dat
 hy dat hant-schijf onser sonden
 daer aen soude hechten. En heeft
 also de vermaledijdinge van ons
 op hem gheladen / op dat hy ons
 met sijne gebenedijdinge verbul-
 len soude. Ende heeft hem verne-
 dert tot in de alder-diepste ver-
 smaetheyt ende angst der Hellen /
 met lijf ende ziele / aen den houte
 des kruyses / doen hy riep met
 luyder stemme: Mijn Godt / mijn
 Godt / waerom hebt ghy my ver-

laten? Op dat wy tot Godt sou-
den ghenomen/ende nimmermeer
van hem verlaten werden. Ende
eyndelijck/met sijnen doot ende
bloet- stortinghe dat nieuwe ende
eewighe Testament / dat Ver-
bont der genade ende der versoe-
ninge besloten/als hy seide: Het
is volbracht.

En op dat wy vastelijck sou-
den gelooven / dat wy tot dit ge-
naden-verbondt behooren / nam
de Heere Iesus in sijn laetste
Avontmael dat Broot/danckte/
brack 't/en gaf het sijnen Jonge-
ren/ende sprack: Nemet/etet/dat
is mijn Lichaem dat voer u ghe-
gheven wert/dat doet tot mijner
gedachtenisse. Desgelijcken na
het Avontmael nam hy den
Dinck-beker/ seide danck/ende
sprack/ dincket alle daer wyt:
dese beker is dat Nieuwe Testa-
ment in mijnen bloede / dat voer
u/ende voer velen vergoten wert
tot vergevinge der sonden: sulcx
doet soa dickwils als ghy daer
van dincket/ tot mijner gedach-
tenisse. Dat is so dickmaels als
ghy van dit Broot etet/ende van
desen

desen Beecker drincket / sult ghy
daer door / als door een ghewisse
gedachtenisse en pant / vermaent
ende verseeckert werden van dese
mijne hertelijcke liefde en trou-
we teghen u / dat ick voor u (daer
ghy anders den eeuwigen doadt
haddet moeten sterben) mijn lig-
haem aen dat hout des Kruyses
in den doadt ghebe / en mijn blaet
vergiete / en uwe hongerige ende
dorstighe ziele / met het selve mijn
ghekrupste Lichaem ende verga-
ten Bloedt / totten eeuwighen le-
ven spijse en labbe / also seckerlijck /
als een pegelijck dit Broot voor
sijnen oogen gebroken / en desen
Beker hem gegeven werdt / ende
ghy deselve tot mijner gedachte-
nisse met uwen monde eetet ende
drincket.

Oyt dese insettinghe des H.
Avondtmael onses Heeren Jesu
Christi sien wy / dat hy ons gela-
ve en betrouwen op sijn volka-
men Offerhande (die eenmael aen
't kruys geschiet is) als op den
eenigen gront en fondament on-
ser saligheyt wijsset / daer hy onse
hongerighe en dorstige zielen tot

een waerachtige spijse en dzanck
des eeuwige levens geworden is:
Want door zijn doot heeft hy de
oorsake onses ewigen hongers
en kommers/ namelijk/ de sonde
wech genomen/en ons den leven-
dig-makenden geest verwoorven/
op dat wy door den selven gheest/
(die in Christo/als inden hoofde
en in ons/als sijne litmaten wo-
net) met hem waerachtighe ghe-
meynschap souden hebben/ en al-
ler sijner goederen des ewigen
levens/gherechtigheyt & en heer-
lijckheyt & deelachtigh werden.

Daer beneben / dat wy noech
door den selven Geest onder mal-
kanderen als litmaten eenes lig-
haems in waerachtige broeder-
lijke liefde verbonden werden/
ghelijck de H. Apostel spreekt:
Een broodt is het/so zijn wy vele
een lichaem/dewijle wy alle eens
broot & deelachtigh zijn. Want
ghelijck wyt veele kornkens een
meel gemalen/ ende een broot ge-
backen wert / en wyt veele bespen-
t' samen geperst zijnde/ eene wijn
ende dzanck blietet/ende hem on-
der een vermenghet: Also sullen
wy

wy alle / die door den waerachtigen
geloove Christo ingelijft zijn/
door broederlijke liefde om Chri-
sti onses lieven Salighmaecker
wille die ons te vooren so uptne-
melijck heeft lief ghehadt / alle te
samen een lichaem zijn: en sulcks
niet alleen met woorden / maer
metter daet teghen malkanderen
bewijfen.

Daer toe helpe ons de almach-
tighe Godt en Vader onses Hee-
ren Jesu Christi / doorijnen H.
Gheest / Amen.

Op dat wy dan dit al mogen ver-
krijgen, laet ons voor God ons ver-
ootmoedigen, en hem met waerach-
tigen geloove om sijne genade aen-
roepen.

BArmhertige Godt en Vader /
wy bidden u / dat ghy in dit
Avondtmal (in 't welke wy
oeffenen de heerlijke ghedachte-
nisse des bitteren doodts onses
lieven Soons Jesu Christi) door
uwen H. Gheest in onse herten
willet werken / dat wy ons met
waerachtigē vertrouwen uwen
Soone Jesu Christo / so langer so
meer

meer overgheven/op dat onse beswaerde ende verflagene herten met sijn waerachtigh lichaem en bloedt / ja met hem waerachtigh Godt ende mensche / dat eenighe hemelsch Broodt / door de kracht des heylighen Geests gespijst / en gelaest werden : En dat wy niet meer in onse sonden / maer hy in ons / ende wy in hem leven / en also waerachtelijck des Nieuwen en eeuwiggen Testaments ende verbonts der ghenaden deelachtigh zijn mogen. Dat wy niet en twyfelden / of ghy sult eeuwiglijck onse ghenadighe Vader zijn / ons onse sonden nimmermeer toe-reekenende / en met alle dingen aen lichaem en ziele versorghende / als uwe lieve kinders ende erfgenamen. Verleent ons oock uwe genade dat wy ghetroostelijck ons kruys op ons nemen / ons selven verloochenen / onsen Heplant bekennen / en in alle droeffnisse met opgehebenen hooft de onsen Heere Iesum Christum upt den Hemel verwachten / daer hy onse sterfelijcke Lichamen sijnen verklaerden heerlijcken lichame ghelijck ma-

maken / ende ons tot hem nemen
sal in eeuwigheyd / Amen.

Onse Vader, &c.

Wilt ons oock door dit heylige
Avontmael stercken in't algemeene
ongetwijfelde Christelijke
geloofe / daer van wy bekentnisse
doen met monde ende herte /
spreeckende :

Ick geloof in Godt, &c.

O dat wy dā met het waer-
achtighe Hemelsche broodt
Christa gespijst mogen wer-
den / soo laet ons met onse herten
niet aen het uiterlijck Broodt en
Wijn blijven hanghen : Maer de
selve opwaerdt in den Hemel
verheffen / daer Christus Jesus
is onse Door-spzake ter rechter-
hant sijns hemelschen Vaders /
daer henen ons oock de Artijcke-
len onses Christelicken gheloofs
wijzen / niet twijfelende oft wy
sullen so waerachtelijck door de
werckinghe des H. Gheests / met
sijn lichaem ende bloedt aen onse
zielen gespijst en gelaest werden /
als wy dat heylige Broodt ende
Dranck tot sijner gedachtenisse
ontfangen.

In 't breecken ende uyt-deylen des
Broodts sal de Dienaer spreken:

**Dat Broodt dat wy breecken/
is de ghemeynschap des Lig-
haems Christi.**

En so hy den Drinck-beecker geeft:

**De Drinck-beecker der danck-
segginghe daer mede wy danck-
segghen/is de ghemeynschap des
bloets Christi.**

Dewijle dat men communiceert salmen
stichtelijck singen/of sommige Capitu-
telen lesen ter ghedachtenisse des ster-
bens Christi dienende/ als Iesa. cap.
53. Ioan. cap. 13/ 14/ 15/ 16/ 17/ 18.
Of diergelijke.

Na voleyndinge der communicatie,
sal de Dienaer spreken:

Geliefde in den Heere, dewijle
de Heere nu aen sijne tafel onse zie-
len ghespijst heeft, soo laet ons al te
samen sijnen Naem met danckseg-
ginghe prijsen, ende een yeghelijck
spreke in sijn herte aldus:

1 **L**ooft den **HEERE** mijne ziele: en
al wat binnen in my is sijnen heyl-
ligen Name.

2 **L**ooft den **HEERE** mijne ziele ende
en vergetet geene van sijne weldaden.

3 **D**ie alle uwe ongerechtigheyt vergeeft/
die alle uwe kranckheden geneest.

4 **D**ie u leven verlost van 't verderf: die u
kroont met goedertierenheyt ende barm-
hertigheden.

8 Barm-

8 Barmhertig en genadigh is de **HEE**
RE / lanckmoedigh ende groot van goe-
dertierenhepdt.

10 Hy en doet ons niet na onse sonden;
ende en vergelt ons niet na onse ongerech-
tigheden.

11 Want so hooge de Hemel is boven de
Werde/is sijne goedertierenheyt geweldig
oer de geene die hem vreesen.

12 So verre het Oosten is van 't Westen:
soo verre doet hy onse overtredinghe van
ons.

13 Gelijck hem een vader ontfermt oer
de kinderen; ontfermt hem de **HEE**
oer de gene die hem vreesen.

Welcke oockijnen eygenen Soon niet
gespaert en heeft/maer heeft hem voer ons
alle oberghegeuen/ende ons alles met hem
geschoncken: Daerom bewijst Godt daer
mede sijne liefde teghen ons / dat Christus
voer ons ghestorven is / als wy noch son-
daers waren/soo sullen wy oock veel meer
voer hem behouden werden voerijnen
toorn / nadien wy voer sijn bloet gerecht-
vaardigt zijn: Want so wy Gode versoent
zijn voer den doot sijnz Soons doen wy
noch vyanden waren/ veel meer sullen wy
saligh werden voer sijn leven / nadien wy
met hem versoent zijn. Daerom sal mijn
mondt ende herte des Heeren lof verkou-
digen van nu aen tot inder eeuwighepdt/
Amen.

Soo spreke een yegelijck met
aen-dachtige herten:

O Almachtighe / barmhertighe
Godt ende Vader / wy danc-
ken

ken u van gantscher Herten / dat
ghy uyt grondelose barmhertig-
hepdt ons uwen een-ghebozenen
Soon tot een Middelaer en Of-
fer voor onse sonden / ende tot een
spijse ende dranch des eenwigen
levens geschoncken hebt : Ende
dat ghy ons geeft een waerach-
tig geloofte / daer door wy sulcker
uwer weldaden deelachtig wer-
den. Ghy hebt ons oock tot ster-
kinghe des selven / uwen lieven
Soone Iesum Christum syn H.
Nachtmæl laten instellen / ende
verordenen: Wy bidden u / O ge-
trouwe Godt en Vader / dat ghy
door de werckinge dijnes H. gee-
stes de gedachtenisse onses Heere
Iesu Christi ende de verkondin-
ge sijns doots / ons tot dagelijck-
sche toe-nemen in 't rechte geloof-
te / en salige gemeenschap Chri-
sti wilt laten gedijen / door de sel-
ven uwen lieven Soone Iesum
Christum / in wiens Naem wy
onse ghebeden aldus beslypten:
Onse Vader, &c.

t' Amsterdam, by Pieter Dircksz
Boeteman, gedrukt, 1646.